

מסכת יבמות

פרק ראשון חמש עשרה נשים

דף ב'

מצוות יבום וחליצה

מי שמת בלא בנים, והניח אשה [או נשים] ואח [או אחים], מצווה על אחיו לכונס את אשת המת, להיות לו לאשה שנאמר, "כי ישובו אחים נחדו ומת אחד מהם וכן אין לו לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה" (דברים כ"ה ה). ואינה נקנית לו כשאר נשים, בכסף או בשטר או בביאה, אלא בביאה בלבד, כמו שנאמר "יבמה יבא עליה".

ולאחר שכונסה, נעשית אשתו לכל דבר, ויוצאת ממנו בגט.

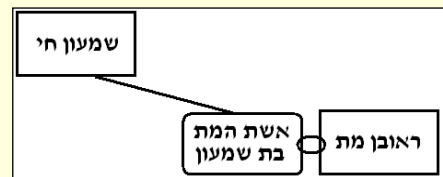
ואם אינם חפצים במצוות יבום, אסורה היא להינשא לשאר בני אדם, כמו שנאמר, "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר". עד שתחלוץ לו, כמו שנאמר, "וְאִם לֹא יִחַפֵּץ הָאִישׁ לְקַחַת אֶת יְבִמְתּוֹ וְעֵלְתָה יְבִמְתּוֹ הַשְּׂעִרָה אֶל הַזְּקֵנִים וְאָמְרָה מֵאֵן יְבָמִי לְהִקָּים לְאָחִיו שֶׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יְבָמִי. וְקָרָאוּ לוֹ זְקֵנֵי עִירוֹ וְדָבְרוּ אֵלָיו וְעָמְדוּ וְאָמְרוּ לֹא חִפְזָתִי לְקַחְתָּהּ. וְנִגְשָׁה בְּבִמְתּוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נְעֻלּוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה בְּפָנָיו וְעָנְתָה וְאָמְרָה כִּכָּהֵן עָשָׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יְבָנָה אֶת בֵּית אָחִיו. וְיִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חִלּוּץ הַנְּעֻלָּה" (דברים כ"ה ז-י).

חמש עשרה נשים פטורות מיבום וחליצה

נתבאר, שמי שמת בלא בנים, והניח אשה ואח, אשתו זקוקה לאחיו החי ליבום או לחליצה. אמנם כן הדין, כשקידושי האח החי תופסים באשת המת, אבל כשאין לאח החי קידושין באשת המת, כי היא אסורה לו משום איסור ערווה, היא פטורה מחליצה ויבום.

ובמשנתנו נמנו חמש עשרה נשים, שאפשר שהיו לאח המת קידושין בהן, ואף על פי כן לאח החי הן אסורות, משום ערווה, ולכן הן פטורות מיבום ומחליצה.

א-ב-ג. בתו. ובת בתו. ובת בנו. לו הן אסורות, כמו שנאמר, "עֲרֻוֹת בֵּית בְּנֵךְ אוֹ בֵּית בִּתְּךָ לֹא תִגְלֶה עֲרֻוֹתָן כִּי עֲרֻוֹתֶיךָ הֵנָּה" (ויקרא י"ח י). ולאחיו המת היו מותרות, שאצל אחיו, הן בת אחיו, ובת בת אחיו, ובת בן אחיו. ואם נשאו לאחיו ומת ונפלו לפניו ליבום הרי הן פטורות.

ה בתו דהכא, בבתו מאנוסתו קמייירי, וכן בת בתו ובת בנו, דאילו בתו מאשתו היינו בת אשתו, דכיון דכתיב "אשה ובתה" לא שנה ממנו לא שנה מאיש אחר, אבל בתו מאנוסתו לא ילפא ליה מהכא, דאשה על ידי קדושין משמע, שהוא אישות, ומקרא אחרינא נפקא. [רש"י].

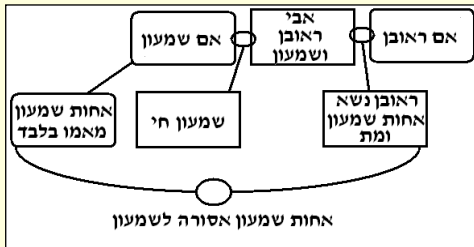
ד-ה-ו. בת אשתו. ובת בנה. ובת בתה. לו הן אסורות, כמו שנאמר, "עֲרֻוֹת אִשְׁה וּבִתָּהּ לֹא תִגְלֶה אֶת בֵּית בְּנֵהּ וְאֶת בֵּית בִּתְּהָ לֹא תִקַּח לְגִלּוֹת עֲרֻוֹתֶיהָ שְׂאֵרָה הֵנָּה זְמָה הוּא" (ויקרא י"ח י"ז). ולאחיו מותרות, שאצל אחיו, הן בת אשת אחיו, ובת בת אחיו, ובת בן אשת אחיו. ואם נשאו לאחיו ומת ונפלו לפניו ליבום הרי הן פטורות.

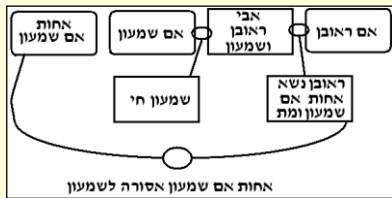
ז-ח-ט. חמותו. ואם חמותו. ואם חמינו. לו הן אסורות, כמו שנאמר, "עֲרֻוֹת אִשְׁה וּבִתָּהּ לֹא תִגְלֶה אֶת בֵּית בְּנֵהּ וְאֶת בֵּית בִּתְּהָ לֹא תִקַּח לְגִלּוֹת עֲרֻוֹתֶיהָ שְׂאֵרָה הֵנָּה זְמָה הוּא" (ויקרא י"ח י"ז). ולאחיו מותרות, שאצל אחיו, הן חמות אחיו, ואם חמות אחיו, ואם חס אחיו. ואם נשאו לאחיו ומת, ונפלו לפניו ליבום הרי הן פטורות.

י. אחותו מאמו ולא מאביו. לו היא אסורה לעולם, שנאמר "עֲרֻוֹת אֲחֻוֹתֶיךָ בֵּית אָבִיךָ אוֹ בֵּית אִמְךָ מוֹלְדָת בֵּית אוֹ מוֹלְדָת חוּץ לֹא תִגְלֶה עֲרֻוֹתֶיךָ" (ויקרא י"ח ט). ולאחיו היא מותרת, כגון שהוא אחיו מאביו בלבד, ונמצא שאינה אחות אחיו כלל. ואם נישאת לאחיו, ומת, ונפלה לפניו ליבום הרי זו פטורה.

יא. אחות אמו. לו היא אסורה לעולם, שנאמר, "עֲרֻוֹת אֲחֻוֹת אִמְךָ לֹא תִגְלֶה כִּי שְׂאֵר אִמְךָ הוּא" (ויקרא י"ח י"ג). ולאחיו היא מותרת, כגון שהוא אחיו מאביו בלבד, ונמצא שאינה אחות אמו כלל. ואם נישאת לאחיו, ומת, ונפלה לפניו ליבום הרי זו פטורה.

ב ובת אשתו, היכא דנכנסה לחופה ולא נבעלה, נראה לר"י דחייב על בתה, אף על גב ד"ערוות אשה ובתה לא תגלה" כתיב, דמשמע ביהא, דסברא הוא דאין תלוי בביאה, דהא לא מיחייב על בת אנוסתו, אלמא בקידושין תליא מלתא. ואין סברא לומר דבתרייהו תליא מלתא. והא דלא מיחייב על בת אנוסתו כמו שפירש בקונטרס, משום ד"אשה ובתה" כתיב, דמשמע לשון אישות, מדלא כתב אם ובת. ומיהו בהדיא בריש נושאין על האנוסה מפרש הש"ס טעמא אחרינא, דעריית שאר כתיב בהו, בנשואין איכא שאר, באונסין ליכא שאר. [תוס'].

ג רש"י פירש שהאופן שאשת אחיו המת היא חמותו ופטורה מיבום, כשמת בעלה אבי אשתו, ולאחר מכן נשאה אחיו, ומת בלא בנים, ולכאורה הטעם, שאם אשת אחיו היא חמותו מנישואיה לאחיו, אם כן נשא זה את בת אחיו, ולא מת אחיו בלא בנים, ואין אשתו זקוקה ליבום כלל. מיהו אפשר שמתה בת אחיו קודם מות אחיו, ונמצא שמת אחיו בלא בנים. ויל"ע בדבר. ועיי' חידושי חשק שלמה.

חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן

מי שהיה אחיו נשוי אחת מחמש עשרה נשים הנ"ל, שהן ערווה אצלו, כגון שהיה אחיו נשוי בתו, ומלבדה היו נשוי אשה נוספת, שאינה ערווה אצלו. ומת אחיו בלא בנים, כשם שבתו שהיא ערווה אצלו, פטורה מיבום וחליצה, כך צרתה, כלומר האשה הנוספת, פטורה מיבום וחליצה.

ומאחר שצרת בתו לא הותרה לו ליבום, מעתה נעשית הצרה עצמה ערווה אצלו, שהרי היתה אשת אחיו, ואשת אחיו היא ערווה אצלו, כמו שנאמר, "עַרְוֹת אֵשֶׁת אַחִידָא לֹא תִגְלַה עֲרֹוֹת אַחִידָא הוּא" (ויקרא י"ח ט"ז), אלא שבמקום יבום הותרה לו, אבל כל שלא הותרה לו ליבום, הרי היא אסורה לו מחמת עצמה.

ומעתה, מאחר שהצרה אסורה מחמת עצמה, היא חוזרת ואוסרת צרותיה. כגון אם היו שלושה אחים, ראובן שמעון ולוי, ונשא ראובן את בת לוי ואשה נוספת, ומת ראובן, מאחר שבת לוי אסורה ללוי, גם צרתה אסורה ללוי, אבל לשמעון שתייהן מותרות. הלך שמעון וכנס את צרת בת לוי³, ואשה נוספת, ומת צרת בת לוי אסורה ללוי, שכבר נאסרה לו כשמת ראובן, ומאחר שנאסרה, היא חוזרת ואוסרת לו את צרתה.

ומאחר שצרת צרת לוי נאסרה ללוי, מעתה היא אסורה מחמת עצמה, ואוסרת צרותיה, אם היו אחים נוספים ויבמו הם, וכן לעולם.

אמנם דין זה, שצרת ערווה פטורה גם היא מהיבום והחליצה אמור רק כשבשעת מיתת האח עדיין היתה צרת ערווה, כלומר שבשעת מיתת האח עדיין היתה הערווה אשתו, ונמצאת צרתה צרת ערווה, אבל אם קודם מותו יצאה הערווה מרשותו, ובשעת מיתתו, כבר לא היתה הצרה צרת ערווה, הצרה מתייבמת או חולצת כשאר נשים.

ובמשנתנו נמנו ארבעה אופנים, שעל ידם נחשבת הצרה כמי שכבר יצאה מרשות בעלה קודם מותו, ואין צרתה צרת ערווה. ואלו הם:

א. מתה קודם מות בעלה. [שבכך בשעת מותו אינה אשתו].

ב. מיאנה בבעלה, כלומר שהיתה קטנה, שאינה ראויה לקבל קידושין, וכגון שהיא יתומה, ואין לה אב⁴ שיקבל קידושיה, שהיא מתקדשת מתקנת חכמים, ויוצאת מבעלה במיאון, שאומרת, אי אפשרי בעלי. ודבר זה לא יתכן שימצא בחמותו⁵ ואם חמותו ואם חמיו, שהרי כבר ילדו, וקטנה אינה יולדת, ואם כן

³ דהיכא דיש אח אחר, ששתייהן מותרות לו, אינן פטורות, שהרי יש כאן מצות יבום, ומתייבמת האחת, והשניה פטורה, דכתיב "את בית אחיו", בית אחד הוא בונה, ולא שנים. [רש"י].

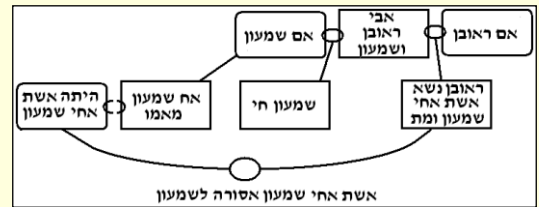
⁴ ומשכחת לה מיאון בבתו, והרי הוא קיים, אף שאין מיאון אלא ביתומה, כגון שאביה השיאה לאחד, ונתגרשה כשהיא קטנה, ושוב אין לאביה רשות בה, והלכה ונשאת לאחיו בעודה קטנה, ויצאה במיאון. [רש"י].

⁵ ואם תאמר משכחת לה מיאון בקידושי טעות, דתנא דבי רבי ישמעאל, אפילו בנה מורכב על כתיפה, ממאנת והולכת לה. (א) ותיירץ ריב"ן, דמתניתין איירי בקטנות. (ב) ועוד אמר ר"י, דבקדושי טעות מצי למימר, דאפילו מיאון אינה צריכה, ולא הוה מצי למיתני בסיפא כל שיכולה למאן ... וממאנת דרבי ישמעאל לאו דוקא, דאפילו לא מיאנה לאו אשתו היא, ואם ערוה היא צרתה מותרת. מיהו בפרק בא סימן משמע, דבקדושי קטנות נמי איירי רבי ישמעאל ... (ג) וצריך לומר, מתניתין לא כרבי ישמעאל. והא דקאמר בגמרא, בפלוגתא לא קמייירי, היינו דוקא אמנינא דט"ו נשים. [תוס'].

יב. אחות אשתו. לו היא אסורה כל חיי אשתו, שנאמר, "וְאִשָּׁה אֶל אַחֲתָהּ לֹא תִקַּח לְצַרֵּר לְגִלּוֹת עֲרֻוֹתָהּ עִלְיָהּ בְּחַיֶּיהָ" (ויקרא י"ח י"ח). ולאחיו היא מותרת, שאצל אחיו לא היתה אחות אשתו שהרי נשא אחות אשתו. ואם נישאת לאחיו, ומת, ונפלה לפניו ליבום, הרי זו פטורה⁶.

ג. אשת אחיו מאמו ולא מאביו⁷. לו היא אסורה לעולם, שנאמר "עַרְוֹת אֵשֶׁת אַחִידָא לֹא תִגְלַה עֲרֹוֹת אַחִידָא הוּא" (ויקרא י"ח ט"ז). ולאחיו מאביו היא מותרת שאינה אחותו כלל. ואם לאחר נישואיה הראשונים לאחיו מאמו, נשאה לאחיו מאביו, ומת אחיו מאביו, פטורה מיבום כי נאסרה עליו מאז נשאה לאחיו מאמו.

יד. אשת אחיו שלא היה בעולמו כלומר שמת אחיו קודם שנולד הוא. לו היא אסורה לעולם, שנאמר "עַרְוֹת אֵשֶׁת אַחִידָא לֹא תִגְלַה עֲרֹוֹת אַחִידָא הוּא" (ויקרא י"ח ט"ז), ולא הותרה אלא לאחי בעלה שהיו בזמן שמת בלא בנים. ואפשר שתהא אשת המת אסורה לאח אחד ומותרת לאחר, כגון כשמתחילה היו שני אחים ראובן ושמעון, ומת ראובן בלא בנים, ולאחר מכן נולד להם אח, ושמו לוי, ועמד שמעון ויבם את אשת ראובן, וגם הוא מת בלא בנים, אשה זו ערווה היא אצל לוי, כי היא אשת אחיו ראובן, ואשת האח היא ערווה, ולא הותרה אלא במקום מצוות יבום, אבל אשת אחיו שמת קודם שנולד הוא, אסורה עליו עולמית, כפי שיתבאר בעז"ה, ואפילו עכשיו שנפלה לפניו מכח נשואי אחיו שמעון, שהיה בעולמו, אסורה לו בשביל ראובן.

טו. כלתו. אסורה לו לעולם אף אחר מות בנו, שנאמר, "עַרְוֹת פְּלִתָּד לֹא תִגְלַה אֵשֶׁת בְּפֶדְ הוּא לֹא תִגְלַה עֲרֻוֹתָהּ" (ויקרא י"ח ט"ו). ואפשר שתהא נשואה לאחיו בהיתר כגון שמת בנו והלכה אשת בנו ונשאת לאחיו שאצל אחיו אינה ערווה. ואם מת אחיו ונפלה לפניו ליבום היא פטורה מיבום כי אצלו היא ערווה.

⁶ אין להקשות דנדה תאסר ליבם, אף על פי שמטהרה אחר כך, כמו אחות אשתו, שאין מתייבמת, אפילו מתה אשתו אחרי כן. (א) דלא דמי, דאחות אשה ושאר עריות האיסור עומד על היבם טפי משאר בני אדם, אבל נדה, לכולי עלמא אסירא. ואפילו בנדתה משמע בפסחים ... דבת ייבום היא ... (ב) ועוד נראה לחלק, דאחות אשה, אף על פי שמתה אשתו אחרי כן, שוב לא תזקק לייבום, כיון שנפטרה שעה אחת ... כדאמר בפרק ארבעה אחין, כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבא עליה, הרי היא כאשת אח שיש לה בנים, ואסורה, דאין זה דרכי נועם אם יש לה להזדקק לזה שנפטרה הימנו, אבל נדה, דרכי נועם היא, דלבעלה נמי צריכה להמתין עד שתטהר. [תוס'].

⁷ משמע הכא, דבאשת אחיו מאמו יש בה כרת, דבחיבי לאוין סבר תנא דמתניתין, דחולצת ... והקשה רבינו שמואל, דבותרת כהנים משמע שאין בה כרת ... ותיירץ ה"ר משה, דלא אתא למעוטי אלא מעריכי דכתיב בהווא קרא, אבל כרת יש בה ... [] ולא יתכן פירושו זה לרש"י, שאומר, דכל כרת הוא וזרעו נכרת, דהיינו דאיכא בין כרת למיתה בידי שמים [שבכרת הוא וזרעו במיתה הוא לבד]. אלא לריב"א, שאומר דאין נכרת הוא וזרעו אלא בעריות דכתיב בהו ערירי, וחילוק יש בין מיתה לכרת, כדאמר בירושלמי, דכרת בן חמישים ומפיק ליה מדכתיב אל תכריתו את שבת הקהתי ... [ומיתה היא בששים, כמותי מדבר ... וחולק על השי"ס שלנו, דבמועד קטן אמרינן, מחמישים ועד ששים זו היא מיתת כרת, ונוכל לומר לפי השי"ס שלנו, דמיתה בידי שמים אחר ששים וקודם זמן. [תוס'].

גדולות הן וגדולה אינה ממאנת.

שיש בהן כרת בלבד בלא מיתת ביי"ד.

ג. **נתגרשה** מבעלה קודם מותו. [שבכך בשעת מותו אינה אשתו].

ד. **נמצאת איילונית** [שאינה ראויה ללדת], ובכך נמצאו קידושיה קידושי טעות, ואינם קידושין, ואם כן אינה אשת אחיו^א. ודבר זה לא יתכן שימצא בחמותו ואם חמותו ואם חמיו שהרי כבר ילדו.

אכן במשנתנו לא נמנו העריות, לא כסברא ראשונה, שיש לפתוח באחות אשתו. ולא כסברא שניה, שיש לפתוח בחמותו, ולאחר תשע עריות שבשריפה יש למנות את כלתו. והערווה הראשונה שפתחו בה במשנתנו היא בתו. ונאמרו מספר טעמים לדבר.

ג. פתח בערוות בתו הלמדה מדרשה.

מתחילה אמרו, שהסיבה לכך שפתחה משנתנו בערוות בתו, משום שערוות בתו היא איסור ערוה שאינו מפורש בתורה כשאר עריות, ולמד מדרשה [כפי שיתבאר להלן בעז"ה^ט], וכיון שהוא למד מדרשה, הוא חביב על התנא יותר, ולכן הקדימו^ז.

כל היכולה למאן ולא מיאנה

נתבאר, שיתומה קטנה, קידושיה קידושין **דרבנן בלבד**, ויכולה לצאת במיאון. ומבואר כשמת אחד האחים בלא בנים, והיו לו שתי נשים, האחת ערווה ליבם, ואחת צרתה. וזו שהיא ערווה, לא היתה מקודשת למת קידושי תורה, אלא רק קידושין דרבנן. נמצא שמדין תורה לא היתה אשת המת, ואם כן צרתה אינה צרת ערווה, וזקוקה ליבום או לחליצה. אלא מאחר שמדרבנן היא צרת ערווה, אמרו חכמים שלא תתייבם, וכדי שתהא מותרת לשאר בני אדם, היא חולצת.

דף ג'

ואף שלענין זה שהעריות פטורות מיבום, רק ערוות אחות אשתו מפורשת, וכל השאר למדות מדרשה, לענין איסור ערווה עצמו, ערוות בתו היא הערווה היחידה הלמדה מדרשה, ולכן הקדימה.

סדר העריות שבמשנתנו

לעיל נמנו חמש עשרה עריות, שהן פטורות ופטורות מיבום וחליצה. וכסדר שנסדרו לעיל הן סדורות במשנתנו, ובגמרא נאמרו מספר סברות, באיזה סדר ראוי לסדרן, ומדוע נסדרו בסדר הנזכר לעיל.

והקשו על הסברא הזו, שכן אף שנתבאר מדוע יש להקדים את ערוות בתו, שעיקרה למד מדרשה, מכל מקום מאחר שגם שאר עריות חוץ מאחות אשתו ענין זה שהן פטורות מיבום למד מדרשה, היה לנו לכתוב את כל העריות אחר בתו, שיש בהן דרשה בדבר אחד, ולבסוף לכתוב את ערוות אחות אשתו, שאין בה דרשה כלל^ח.

א. יש לפתוח באחות אשה שממנה הכל למדים.

סברא אחת שהזכירו בקושיית הגמרא היא, שראוי היה לפתוח תחילה בערוות אחות אשה, שהיא הערווה שבה נתפרש בתורה שהערווה פטורה מיבום, וממנה למדנו לשאר עריות, כפי שיתבאר בעז"ה^י בסוף דף ג'.

ואין לתרץ שהסיבה שהקדימו אחות אשתו, כי רצו להסמיכה לאחותו ואחות אמו שהן ערוות אחיות, שהרי היו יכולים להסמיכן באופן שיהיו כולן לבסוף, ואחות אשתו אחרונה.

ב. יש להתחיל בחמורות.

סברא נוספת שהזכירו בגמרא, שראוי לפתוח בעריות החמורות תחילה, ולדעת רבי שמעון, שהמיתה החמורה במיתות ביי"ד היא שריפה, יש לפתוח בעריות שעונשן שריפה, והן בתו, ובת בתו, ובת בנו, בת אשתו, ובת בתה, ובת בנה, חמותו, ואם חמותו, ואם חמיו. אלא שלפי הסברא הזו, היה ראוי להקדים את חמותו לכל השאר, כי ענין זה שכל אלו עונשן שריפה, נתפרש בחמותו, שנאמר בה, "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשֶּׁה וְאֶת אִמָּהּ זָמָה הוּא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתֶּן וְלֹא תִהְיֶה זָמָה בְּתוֹכָם" (ויקרא כ' י"ד). וכמו כן, לפי סברא זו, לאחר תשע העריות שעונשן שריפה היה ראוי למנות את כלתו, שעונשה סקילה, ולדעת רבי שמעון היא המיתה החמורה אחר שריפה^ז. ושאר העריות ימנו אחריהן,

ומסקנת הגמרא, שעיקר סדר העריות של המשנה הוא לפי קרבתן.

פתח בבתו, ובת בתו, ובת בנו, שהן קרובי עצמו, ואין לך בכל העריות קרובות כאלו. ומתוך כך שהזכיר שלוש דורות למטה של קרובי עצמו, הזכיר גם כן שלוש דורות למטה של קרובי אשתו, בת אשתו, ובת בתה, ובת בנה, שהן דומות לקרובות עצמו. ומתוך כך שהזכיר שלוש דורות של קורבת אשתו למטה, הזכיר שלוש דורות של קורבת אשתו למעלה, חמותו, ואם חמותו, ואם חמיו.

ולאחר מכן חזר לסדר קרובי עצמו, והזכיר אחותו ואחות אמו, שהם קרובי עצמו, [וקרובים לו יותר מכלתו, שאינה קרובתו, ואסורה לו רק מכח קדושי בנו].

^א דאילונית קדושי טעות הן, ולא היתה אשת אחיו. ותימה דאמרינן לקמן, קטן וקטנה לא חולצין ולא מייבמין ... קטנה שמא תמצא אילונית, ואמאי, תתייבם ממה נפשך, דאם אינה אילונית, שפיר מייבם, ואם היא אילונית, נמי שרי, דלא היתה אשת אחיו. (א) ואומר רבינו תם, דההיא בקבלה עליוה ... (ב) וה"ר אברהם מבורגוילה תירץ, בנמצאת אילונית בחיי האב, והקפיד, אבל לאחר מיתה, דלמא אם היה קיים לא היה מקפיד. ולא נהירא דבהדיא קתני בתוספתא, נמצאו אילונית בין בחיי הבעל בין לאחר מיתה צרותיהן מותרות ... [] ואם תאמר דהכא משמע דאילונית לא בעי גט אפילו מדרבנן ... והא דתנן בהשולח, המוציא אשתו משום אילונית לא יחזיר, ומפרש משום קלקולא, דשמא תנשא לאחר ויהיה לה בנים ... ונמצא גט בטל ובניה ממזרים, דמשמע בעיא גט. אומר ר"י, דהתם במוציאה משום ספק אילונית, שאין הסימנים ניכרים יפה ... [תוס'].

חמותו, דבכל הך ליכא מיתה אלא כרת לחודיה. [תוס'].

^ז היינו בתו מאנוסתו כדפירש בקונטרס, אבל בתו מנשואתו מערות אשה ובתה נפקא, דלא גרע מבת אשתו. ואם תאמר והיכי נפקא, והא אין מזהירין מן הדין כדאמר ... גבי אחותך בת אביך או בת אמך, דצריך למכתב אחותך היא, לחייב על אחותו בת אביו ובת אמו, לומר שאין מזהירין מן הדין. ואומר ר"י, דלא דמי, דהתם לא איירי קרא אלא באחותו שאינה מן האב ומן האם, דבת אביך או בת אמך משמע מן האב שלא מן האם ומן האם שלא מן האב ... ואם היא בת שניהם, מקל וחומר הוא דילפת, אבל בכלל אשה ובתה הוי שפיר בת שהיא בת אשתו ... [תוס'].

^ח כמסקנת הגמרא בדף ח', אכן בדף ג' משמע, שגם היא למדה בגורה שווה. ויל"ע בדבר.

ומתוך כך שהזכיר ערוה של איסור אחווה, הזכיר גם ערוות **אחות אשתו**. וכן ערוות **אשת אחיו מאמו**. וערוות **אשת אחיו שלא היה בעולמו**. [אף שהיה ראוי להקדים להם כלתו].¹

ולבסוף הזכיר כלתו, שהיא היחידה שעוד לא הזכיר.

בתו מאנוסתו למדה מדרשה

כבר נתבאר, שרוב העריות האסורות כתובות בתורה בפירוש, אולם ערוות בתו מאנוסתו, אינה מפורשת בתורה, והיא למדה מגזרה **שווה**, כמו שלימד רבי יצחק בר אבדימי את רבא.²

שכן בענין איסור זרע אשתו נאמר, "עַרְוֹת אִשָּׁה וּבִתָּה לֹא תִגְלַה אֶת בֵּית בְּנֵהּ וְאֶת בֵּית בִּתְּהָא לֹא תִקַּח לְגִלּוֹת עִרְוֹתָהּ שֶׁאֵרְהָ הִנֵּה זָמָה הוּא" (ויקרא י"ח י"ז), והכתוב הזה מדבר בזרע אשתו, שכן "אִשָּׁה" הוא לשון אישות, וכל שהיא בת אשתו בכלל האיסור, בין שהיא בת אשתו מאיש אחר, ובין שהיא בת אשתו וגם בתו שלו.

אבל בענין איסור זרעו שלא מאשתו, כגון זרעו מאנוסתו, נאמר, "עַרְוֹת בֵּית בְּנֵךְ אוֹ בֵּית בִּתְּךָ לֹא תִגְלַה עִרְוֹתָהּ כִּי עִרְוֹתֶיךָ הֵנָּה" (ויקרא י"ח י"ז), לא הזכיר הכתוב אלא בתו, ולא את בתו עצמה.

ואף שלא נתפרש הדבר בכתוב, למד הוא בגזרה שווה, שכן בענין זרעו מאנוסתו נאמר "הֵנָּה", וכן נאמר בענין זרע אשתו "הֵנָּה", ומעתה, כשם שבזרע אשתו, אסר את הבת עצמה כמו את בת הבת, כך בזרעו מאנוסתו, אסר את הבת עצמה, כמו את בת הבת.

ועוד למדו בגזרה שווה, שהעונש על האיסור הזה הוא שריפה, שכן נאמר בענין הבא על בת אשתו "זָמָה", [ומאחר שבתו מאנוסתו למדה ממנה הרי זה כאילו גם בה נאמר כן], וכן נאמר בענין הבא על חמותו, "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ זָמָה הוּא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתֶּיָּהּ וְלֹא תִהְיֶה זָמָה בְּתוֹכְכֶם" (ויקרא כ' י"ד), ומעתה, כשם שהבא על חמותו עונשו בשריפה, כך הבא על בתו עונשו שריפה.

תנא פוטרות ולא תנא אוסרות

נתבאר, שמי שהיה אחיו נשוי שתי נשים, אחת היא ערוה אצלו, ואחת אינה ערוה, ומת אחיו בלא בנים, כשם שהערוה אינה זקוקה לו ליבום, כך צרתה אינה זקוקה לו, ומעתה נעשית גם היא עצמה ערוה אצלו.

והנה לשון משנתנו הוא, "חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום", ומשמע שיש כאן פטור בלבד, ואם ירצה לייבם את הצרה רשאי, וכבר נתבאר שאין הדבר כן, ואם כן לכאורה היה ראוי לשנות בלשון זה, חמש עשרה נשים אוסרות צרותיהן ביבום וחליצה.

מן החליצה ומן היבום

הסיבה לכך שפירש התנא שהעריות פוטרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום, ולא די לו לומר שהן פטורות מהיבום, שהוא עיקר המצווה, וממילא היינו לומדים שהן פטורות גם מהחליצה. כי אם היה מפרש רק פטור מיבום, היה מקום לטעות ולומר, שאף במקום שפטורות מיבום, יחלצו, שלא להפקיע המצווה לגמרי, ורק מיבום הן פטורות, שלא יכנוס ערוותו, ולפיכך **לימד התנא, שכל שפטורה מיבום פטורה גם מחליצה**. [=כל העולה לזיקת יבום עולה לזיקת חליצה, וכל שאין עולה לזיקת יבום אינו עולה לחליצה].³

ואף שללמד ענין זה, די היה לכתוב שהעריות פוטרות צרותיהן מן החליצה, וממילא היינו יודעים שפטורות גם מיבום, ומתוך כך שנקט חליצה, היינו יודעים שבכל מקום שפטור מיבום פטור מחליצה. הסיבה לכך שפירש התנא שפטורות גם מחליצה וגם מיבום, כדי להקדים את החליצה ליבום, וללמד שמצוות חליצה קודמת למצוות יבום, וכדעת אבא שאול בפרק החולץ.⁴

צרת סוטה וצרת איילונית

בדף י"א ובדף י"ב יתבאר בעזה"י, שלדעת רב ורב אסי, מלבד חמש עשרה

¹ והוא אמינא מיתלץ חלצי על כרחו, שאין אשת אח מאב בלא בנים נפטרת בלא חליצה. [רש"י].

² וכל היכא דאמרינן חולצת ולא מתייבמת, משום ספקא הוא. [רש"י].

³ אבא שאול אומר, הכונס יבמתו לשום נוי ולשום אישות כאילו פוגע בערוה, וקרוב בעיני להיות הולד ממזר, ומהטעם הזה אמרו חכמים שמצוות חליצה קודמת. אמנם גם לדעה זו, מדין תורה מצוות יבום עיקר, שנאמר "אם לא יחפוץ האיש לקחת ... וחלצה", הא אם חפץ לייבם, מייבם, אלמא מצות ייבום ברישא. [עיי רש"י].

⁴ כיון דקרובין נקט ואזיל, וכלתו, ואשת אחיו שלא היה בעולמו, ואשת אחיו מאמו, לאו משום קורבא זידיה הוא דאסירן ליה, **בדין הוא דליתני כלתו מקמי** אשת אחיו שלא היה בעולמו, ומקמי אשת אחיו מאמו נמי, **משום דכלתו חמירא טפי מנייהו**, והוה ליה למנקט חומרי, כיון דלא מצוי למינקט קורבי. [רש"י]. ... כלתו שהיא אשת בנו קרובה מנייהו טפי ... לענין עריות אשת בנו **קרובה טפי** מאשת אח, **שהבן כרעיה דאבוא הוא**, דקחשיב בתו ובת בתו קרובי עצמו טפי מאחותו. [תוס'].

² יש מגייהים רב [תחת רבא], משום דרב יצחק בר אבדימי היה רבו של רב ... ואומר רבינו תם, דעל כרחך גרסינן הכא רבא ... וצריך לומר דתרי יצחק בר אבדימי היו. [תוס'].

ערוות הנזכרות בתחילת הפרק, יש נשים נוספות, שפוטרות צרותיהן מהיבום והחליצה.

לדעת רב, סוטה פוטרת צרתה מהיבום ומהחליצה, שאם היה אחיו נשוי שתי נשים, וזינתה אחת מהן תחתיו, ונאסרה לו, ומת בלא בנים, מאחר שהסוטה נאסרה לבעלה, היא אסורה גם ליבם, ומאחר שהיא אסורה ליבם, גם צרתה אסורה ליבם.

ולדעת רב אסי, איילונית פוטרת צרתה מהיבום ומהחליצה, שאם היה אחיו נשוי שתי נשים, ואחת מהן איילונית, ומת בלא בנים, מאחר שהאיילונית פטורה מהיבום, גם צרתה פטורה מהיבום.

והסיבה שלדעתם לא נזכרו צרות אלו במשנתנו, כי אינן דומות להן.

שכל הצרות של משנתנו, אפשר שיהיו אסורות ליבם אחד, כי הן צרות של ערוותו, ובכל זאת יהיו מותרות ליבם אחר, שאינן צרות ערוותו, **שאיסורן הוא מחמת ערוות היבם, ואפשר שיהיו ערוות ליבם זה ולא לזה**, ומאחר שאפשר שיהיו אסורות ליבם וזה ומותרות לזה אפשר שיתקיים בהם דין אסורות צרות צרותיהן, שיתייבמו תחילה ליבם המותר בהן, ושוב יפלו לפני היבם האסור ויאסרו את צרת הצרה.

אבל שתי צרות אלו, צרת סוטה וצרת איילונית, **איסורן מחמת קידושי בעלן הראשון, ואם כן אסורות לכל היבמים בשווה**, ואין בהן שום אפשרות יבום, שיחזרו ויאסרו צרות הצרה.²

צרת ממאנת

מי היה אחיו נשוי שתי נשים, אחת בקידושין גמורים של תורה, ואחת יתומה, שקידושה מדברי חכמים. ומת האח הזה בלא בנים. מדין תורה, רק זו שקידושה קידושי תורה זקוקה לו, ליבום או חליצה, אלא שאם קדמה היתומה, ומיאנה ביבם, זו שקידושה קידושי תורה **נאסרה עליו מדרבנן**³, ואינו יכול לייבמה, אבל צריכה חליצה.

צרת מחזיר גרושתו

מי היה אחיו נשוי שתי נשים, וגירש האחת, ונשאת לאחר, ולאחר מכן יצאה ממנו, והחזירה בעלה הראשון באיסור, ומת בלא בנים, זו מאחר שאסורה לבעלה, אסורה גם ליבם, ומאחר שהיא אסורה ליבם, גם צרתה אסורה לו, ואינו יכול לייבמה, אלא מאחר שאין כאן איסור ערווה [כי מחזיר גרושתו אינו חייב כרת], **צריכה ממנו חליצה**.

מנין חמש עשרה נשים

התנא של משנתנו, קודם שהוא מונה את הנשים שפוטרות צרותיהן מהחליצה

ומהיבום, הוא מתחיל בהזכרת המנין, "חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן" [אף שהיתה יכולה לפתוח בלא לפרש המנין, ולומר "נשים אלו פוטרות צרותיהן"], ומתוך כך משמע, שבא לומר דווקא חמש עשרה, ולא יותר. וכמו כן, כשהוא מסיים להזכיר את הנשים הללו, הוא מאריך ואומר, "הרי אלו פוטרות", משמע אלו ולא אחרות.

לדעת החולקים על רב ורבי אסי, ואומרים, שגם צרת סוטה וגם צרת איילונית אינן פטורות מיבום וחליצה, **משום כך הדגיש התנא שתי פעמים, שרק אותן הנזכרות במשנתנו פוטרות צרותיהן, ולא אחרות**. שבכל פעם רמז על אשה אחרת³, שהיה מקום לומר שגם היא פוטרת צרתה, ובאמת אינה פוטרת, כי רק המנויות במשנה פוטרות ולא אחרות, ובא **ללמד על צרת סוטה וצרת איילונית שאינן פוטרות**.

ולדעת רב ורב אסי, אם מודים הם זה לזה, ולדעת שניהם גם צרת סוטה וגם צרת איילונית פטורות, לא בא התנא ללמד על שתי אלו שאינן פטורות, אלא בא לומר, שרק צרות הנשים הנזכרות במשנתנו פטורות גם מחליצה וגם מיבום, אבל יש שתי צרות אחרות, שפוטרות מיבום בלבד, ולא מחליצה, והן צרת ממאנת וצרת מחזיר גרושתו.

ואם רב ורב אסי אינם מודים זה לזה, ולדעת זה רק צרת סוטה אסורה, ולדעת זה רק צרת איילונית אסורה, שני המיעוטים של משנתנו, אחד למעט צרת סוטה או צרת איילונית, שאינן פטורות מיבום. ואחד למעט צרת ממאנת או צרת מחזיר גרושתו, שפטורה מיבום ולא מחליצה.

מנין שהערוות והצרות וצרות הצרות

עד עולם פטורות מחליצה ויבום

א. אחות אשה.

מי שהיה אחיו נשוי שתי נשים, ומת אחיו בלא בנים, אינו מייבם את אשת אחיו שהיא אחות אשתו שלו, כי אחות אשתו היא ערווה עליו.

וענין זה למד בגזרה שווה, שכן בענין איסור אחות אשתו נאמר, "וְאִשָּׁה אֶל אֲחֹתָהּ לֹא תִקַּח לְגִלּוֹת עֲרֻוֹתָהּ עִלְיָהּ בְּחַיֶּיהָ" (ויקרא י"ח י"ח), [והמילה "עִלְיָהּ" מופנית לגזרה שווה, שהרי כדי ללמד שאסור לשאת אחות אשתו בחייה, די היה לכתוב, "וְאִשָּׁה אֶל אֲחֹתָהּ לֹא תִקַּח לְגִלּוֹת עֲרֻוֹתָהּ בְּחַיֶּיהָ"], וכן נאמר במצוות יבום, "כִּי יָשָׁבוּ אֲחִים יַחְדָּו וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וְגַבְיָן לוֹ לֹא תִהְיֶה אִשֶּׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זֶר בְּיָמָה וְגַבְיָהּ עִלְיָהּ וְלִקְחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְמָה" (דברים כ"ה ה'), והרי זה מלמד, שאפילו במקום מצוות יבום, אחות אשה אסורה.

ב. צרת אחות אשה וצרת צרתה.

מבואר, שהכתוב "וְאִשָּׁה אֶל אֲחֹתָהּ לֹא תִקַּח לְגִלּוֹת עֲרֻוֹתָהּ עִלְיָהּ בְּחַיֶּיהָ" בא ללמד, שאחות האשה אסורה, אפילו במקום מצוות יבום.

והנה כדי ללמד שאחות האשה אסורה די היה לכתוב "וְאִשָּׁה אֶל אֲחֹתָהּ לֹא תִקַּח לְגִלּוֹת עֲרֻוֹתָהּ עִלְיָהּ בְּחַיֶּיהָ".

² ואם תאמר, גבי סוטה משכחת לה צרת צרה לענין בועל, שנשאת לאחיו, ולו אשה אחרת, ומת בלא בנים, דפוטרת צרתה מן הבועל, דלענין בועל נמי טומאה בה, כמו לענין בעל, ואם הלכה הצרה ונשאת לאחיו השני, ולו אשה אחרת ומת, כשם שהיא פטורה כך צרתה פטורה. (א) ויש לומר, דכיון דלגבי בעל לא משכחת צרת צרה, אין לנו להחמיר בטומאה דגבי בועל יותר מטומאה דגבי בעל. (ב) ועוד אומר ר"י, דדוקא בטומאה דכתיב גבי בעל הוי כעריות, דכתיב בלשון לאו, "לא יוכל בעלה וגו'", אבל בבועל לא כתיב לאו, אלא ונסתרה והיא נטמאה. [תוס'].

³ גזירה משום צרת בתו ממאנת.

מצוות עשה של יבום אינה ראויה לדחות מצוות לא תעשה של ערווה.

ב. **שוב אמרו** בדף ז', שאמנם אף אם שאר מצוות עשה אינן דוחות מצוות לא תעשה שיש בה כרת, **היה מקום לומר שהערווה תתייבם, שכן יש ללמוד ממה שלימדה תורה שאשת אח מתייבמת**, אף על פי שהיא ערווה, וכלל בדינו, **דבר שהיה בכלל ויצא, מלמד על כל הכלל**. אולם דחו זאת, כי כאן מה שיצא, יצא לידון בדבר חדש, ואינו מלמד על הכלל כולו, כפי שיתבאר בעזה"י בדף ז'.

ג. **שוב אמרו** בדף ז', שאמנם אף אם שאר מצוות עשה אינן דוחות מצוות לא תעשה שיש בה כרת, **היה מקום לומר שהערווה תתייבם, שכן יש ללמוד בבנין אב, ממה שמצינו שאשת אח מתייבמת** אף על פי שהיא ערווה. **ודברים אלו לא נדחו, אבל לפי התירוץ הזה, לא נצרך הכתוב ללמד על ערווה שהיא אסורה, אלא באופן שבשעה שמת היבם לא היתה ערווה**, ואחר כך נעשית ערווה, כפי שיתבאר בעזה"י בדף ח', אבל אם באותה שעה כבר היתה ערווה, דין פשוט הוא שאינה מתייבמת.

ד. **שוב אמרו** בדף ח', שאמנם אף אם שאר מצוות עשה אינן דוחות מצוות לא תעשה שיש בה כרת, **היה מקום לומר שהערווה תתייבם, שכן יש ללמוד בהיקש שהוקשו כל עריות לאשת אח**, שהיא מתייבמת אף על פי שהיא ערווה. **וגם דברים אלו לא נדחו**.

ה. **שוב אמרו** בדף ח', שאמנם דין זה **שעריות פטורות מיבום פשוט הוא בלא גזרה שווה**, כי אין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, **ולא נצרכה גזרה שווה אלא ללמד שגם הצרות פטורות**. והקשו על הדברים הללו כפי שיתבאר בדף ח'.

ו. **שוב אמרו** בדף ח', שאמנם שגם דין זה **שעריות פטורות מיבום, וגם דין זה שצרות פטורות מיבום, פשוט הוא בלא גזרה שווה**, כי אין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת. **ולא נצרכה גזרה שווה ללמד, שבמקום מצוות יבום אלו ואלו אסורות, אלא ללמד, שלא במקום מצות יבום הצרות מותרות**. וכן היא מסקנת הגמרא בדף ח'.

דבר נוסף שיתבאר בעזה"י בדף ח' הוא, שלדעת רבי, אין הדין הזה למד מגזרה שווה "עליה" אלא מהכתוב "ולקחה לו לאשה ויבמה".

עונש מייבם ערווה או צרה

עד עתה נתבאר, מנין שאסור לייבם צרה או ערווה. והעובר ומייבם, עונשו מבואר בכתוב, **"כי כל אשר יעשה מפל התועבות האלה וינכרתו הנפשות העשית מקרב עם"** (ויקרא י"ח כ"ט)

דף ד'

דין כלאים בציצית יתבאר בעזה"י בהמשך.

לימוד דינים מסמיכות הכתובים

כל העניינים שבתורה הסדורים זה אחר זה, לא לחנם נסדרו כן, אלא כל פרשה שנשמכה לחברתה, טעם יש בדבר, שילמדו דיני הפרשיות הסמוכות זו מזו, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך במספר דינים.

וכן אמר רבי אלעזר, **סמוכים מן התורה מנין? שנאמר, "סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר"** (תהלים קי"א ח'), כלומר, סמיכות הפסוקים עשויה באמת

ר"י, דמאשת אח לא מצי למילף בעלמא דלידחי עשה לא תעשה שיש בו כרת, דשאני אשת אח דמצותו בכך, ואי אפשר בענין אחר לקיים מצות יבום ... אבל מכלאים בציצית ילפינן שפיר בעלמא, דאי לא מקיימת מצות תכלת בפשטים מקיימת בצמר ואפילו הכי דחי ... [תוס']

ומתוך כך שנכתב, **"ואשה אף לא תקח לצרה"** לנלות עריות עליה פתיקה", למדנו, שלא רק אחות האשה אסורה, אלא גם צרתה.

ומתוך כך שהיה יכול לכתוב **"לצור"**, וכתב **"לצור"**, למדנו, שלא רק הצרה עצמה אסורה, אלא גם צרות הצרה.

ד-ה-ו. שאר עריות צרותיהן וצרות צרותיהן.

נתבאר, שמי שהיה אחיו נשוי אחות אשתו, ומת אחיו בלא בנים, אשת אחיו שהיא אחות אשתו, פטורה מיבום וחליצה.

ויש ללמוד בבנין אב, שכן דין שאר עריות הנשואות לאחיו, שכן מה מצינו באחות אשה, שהיא ערווה, וחייבים על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת, והיא אסורה ליבם, והוא הדין לכל שאר עריות, שהן ערווה, וחייבים על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת, שיהיו אסורות ליבם.^א

ובבנין אב זה יש ללמוד גם על איסור הצרות וצרות הצרות, שכן מה מצינו באחות אשתו, שהיא אסורה ואוסרת צרתה וצרת צרתה, והוא הדין לשאר עריות, שהן אסורות, שיהיו אוסרות צרותיהן וצרות צרותיהן.

מכאן אמרו חכמים, חמש עשרה נשים פטורות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה ומן הייבום עד סוף העולם.

ודוקא חמש עשרה עריות אלו, ששוות הן בכך שיכולות להיות נשואות לאחיו, ונאסרות ליבם, צרותיהן אסורות, אבל יש שש עריות אחרות, שהן ערווה על אחיו כמו עליו, [כפי שיתבאר בעזה"י בדף י"ג], ואינן יכולות להיות נשואות לאחיו, ולפיכך גם אם הכניסן אחיו, אינן נחשבות כנשיו, ואינן אוסרות צרותיהן.

למה נצרכה גזרה שווה "עליה"

נתבאר, שענין זה שהערווה פטורה מהיבום, למד מגזרה שווה "עליה", ומשמע שולא גזרה שווה זו, היה מקום לומר שהערווה מתייבמת.^ב ובדפים הבאים יתבאר בעזה"י, למה נצרכה גזרה שווה זו, והאם לולא גזרה שווה זו לא היינו יודעים שהערווה אינה מתייבמת. וכאן נכתוב בעזה"י בקצרה את העתיד להתבאר בזה בדפים הבאים.

א. **ומתחילה רצו לומר**, שהסיבה לכך שנצרכה גזרה שווה ללמד שהערווה אינה מתייבמת, **כי לולא גזרה שווה היינו אומרים שמצוות עשה של יבום תדחה מצוות לא תעשה האמורה בערווה**. כפי שיתבאר בעזה"י בדפים ד'–ה', **שמצוות עשה דוחה מצוות לא תעשה. אולם דחו זאת, כי אף שמצוות עשה דוחה מצוות לא תעשה גרידא, אינה דוחה מצוות לא תעשה שיש בה כרת**,^ג כפי שיתבאר בעזה"י בדפים ה'–ז', ואם כן,

^א ואם תאמר, מה לאחות אשה שכן בידו לרבות ... ויש לומר דאייקש דרבי יונה דסוף שמעתינן סמיך. [תוס']

^ב ותימה לר"י, דמנא ליה הא, נימא דאי לאו עליה נמי, אחות אשה לא מתייבמת, דאין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, ואיצטרך עליה למיסר, לאשמעינן דבעלמא דחי ... ואומר ר"י, דאי בעלמא אין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, לא הוי ליה לתנא למדרש עליה לאיסורא, ולא יצטרך לגופיה, אלא לאשמעינן דבעלמא דחי, אלא הוי ליה למידרש להיתירא, נאמר כאן עליה, ונאמר להלן עליה, מה להלן באחות אשה, אף כאן באחות אשה, ואמר רחמנא יבמה יבא עליה, דמסתבר טפי למדרש הכי, ולאוקמי קרא לגופיה, אלא ודאי סבר האי תנא עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, ולא צריך קרא להיתירא, ולהכי דריש ליה לגופיה לאיסורא ... [תוס']

^ג ואם תאמר ואמאי לא ילפינן דלידחי מעשה דייבום דדחי לא תעשה דכרת דאשת אח ... ואומר

וביטור, ולצורך דרשתם, ולא דבר ריק הוא.

ולהלן יתבאר בעזה"י, שרבי יהודה חולק, ואומר, שלא בכל מקום דורשים את סמיכות הכתובים.

יבמה שנפלה לפני מוכה שחין

אמר רב ששת אמר רבי אלעזר משום רבי אלעזר בן עזריה, יבמה שנפלה לפני מוכה שחין, אין חוסמים אותה, כלומר אין סותמים טענותיה, לכפותה להתייבם לו, אלא כופים אותה, וחולץ^א.

וענין זה למד מסמיכות הכתובים, שכן נאמר, "לא תחסם שור בדישו" (דברים כ"ה ד'), [ללמד, שאין לעבוד בשור כשהוא חסום ומצטער שאינו יכול לאכול], וסמוך לו נאמר, "כי ישבו אחים נחדו ומת אחד מהם וכן אין לו לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה" (דברים כ"ה ד'), ללמד שגם ביבום אין חוסמים [את היבמה, לחייבה להתייבם כשיש לה צער].

מיתת המכשף

נאמר "מכשפה לא תחיה" (שמות כ"ב י"ז), ללמד שהמכשף חייב מיתה. אולם בכתוב הזה לא נתבאר באיזו מיתה הוא נידון, ונחלקו חכמים בדבר, [כמבואר במסכת סנהדרין דף ס"ז].

לדעת רבי יוסי הגלילי, דינו בסייף, מטעם המבואר במסכת סנהדרין.

ולדעת רבי עקיבא ובן עזאי ורבי יהודה דינו בסקילה, אלא שנחלקו החכמים הללו מניין הדבר הזה למד, כמבואר במסכת סנהדרין. וכאן בסוגינתו נתבאר טעמיהם של בן עזאי ורבי יהודה.

לדעת בן עזאי – דין זה שמיתת המכשף בסקילה יש ללמוד, מסמיכות הכתובים, כלומר מתוך שכתבה תורה בסמוך לדין "מכשפה לא תחיה", את הדין "כל שכב עם בהמה בסקילה"², כך מכשף בסקילה.

ורבי יהודה חולק על הלימוד הזה, כי בכל התורה כולה חוץ ממשנה תורה אינו דורש דינים מכתובים סמוכים.

ולדעת רבי יהודה – דין זה שמיתת המכשף בסקילה, יש ללמוד מדין אוב וידעוני, שכן אוב וידעוני מכשפים הם, ואם כן היו בכלל הכתוב, "מכשפה לא תחיה", ויצאו מן הכלל, שנאמר בהם בפני עצמם "ואיש או אשה פי יקה בהם אוב או ידעני מות יומתו בראבון ירגמו אתם דמיהם בם" (ויקרא כ"ז י"ז), וזו מידה בתורה, דבר שהיה בכלל, ויצא מן הכלל ללמד, על כל הכלל יצא ללמד, ואם כן, כל המכשפים דינם בסקילה, כאוב וידעוני.

אנוסה ומפוחה של בנו

נאמר, "ערוות פלגת לא תגלה אשת בנך הוא לא תגלה ערוותה" (ויקרא י"ח ט"ו), לאסור לאדם את אשת בנו.

ולדברי הכל, רק זו שנתקדשה לבנו היא בכלל האיסור, שאין נקראת כלה אלא

^א חוסמין לישנא דקרא קא נקט, דיליף לה מלא תחסום. [רש"י].

² דכתיב באשה הנרבעת לבהמה "דמיהם בם", וכל "דמיהם בם" בסקילה היא, דגמרינן מאוב וידעוני, דכתיב בהו "ירגמו אותם דמיהם בם". [רש"י].

מקודשת וראויה לחופה, אבל אנוסת בנו ומפוחת בנו, שלא נתקדשה לבנו, אינה נקראת כלתו, ואינה אסורה לאב.

אנוסה ומפוחה של אביו

נאמר, "לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו" (דברים כ"ג א'), לאסור לאדם את אשת אביו.

לדעת רבי יהודה – אסור אדם גם באנוסת אביו ובמפוחת אביו, שנאמר, "ולא יגלה כנף אביו" (דברים כ"ג א'), כלומר לא יגלה כנף שראה אביו, והכוונה בזה לאנוסת אביו ומפוחת אביו, שכן הכתוב הזה נאמר בסמוך לפרשת אונס, "ונתן האיש השכב עמה לאביו הנעצר חמשים קסף ולו תהיה לאשה תחת אשר ענה לא יוכל שלחה כל ימיו" (דברים כ"ב כ"ט), והרי זה מלמד, שגם הכתוב הזה מדבר באונס, ובמשנה תורה מודה רבי יהודה, שיש לדרוש את הכתובים על ידי סמיכותם זה לזה³.

וחכמים חולקים עליו, כי לדעתם אין כאן סמיכות, משום שבין פרשת אונס, למילים, "ולא יגלה כנף אביו" נאמרו המילים, "לא יקח איש את אשת אביו". ולדעת חכמים, הפסוק "ולא יגלה כנף אביו", אינו מדבר באנוסת אביו, אלא בשומרת יבם של אביו, ואף שהיא אסורה עליו משום שהיא דודתו, אשת אחי אביו, באה תורה ללמד, שכשהיא שומרת יבם, יש בה שני איסורים.

ולדעת חכמים – לא אסרה תורה אלא את "אשת אביו", כלומר, זו שנתקדשה לאביו. אבל אנוסת אביו ומפוחת אביו, שלא נתקדשה לאביו, אינה נקראת אשת אביו, ואינה אסורה לבן.

הטעם שבמשנה תורה דורשים סמוכים

נתבאר, שאף שלדעת רבי יהודה, לא בכל מקום דורשים את סמיכות הכתובים, מודה הוא, שהכתוב במשנה תורה "ולא יגלה כנף אביו", נדרש על סמיכותו לפרשת אונס, שהוא מדבר באנוסת אביו.

ושני טעמים נאמרו, מדוע את הפסוק הזה במשנה תורה דורש רבי יהודה על ידי סמיכותו לפרשת אונס.

א. משום דמוכח. כלומר בפסוק זה יש הוכחה שיש לדרשו על ידי סמיכות הכתובים, שכן אם לא נכתב כאן כדי לסמכו לפרשת אונס, וללמד שהוא מדבר באנוסת אביו, למה נכתב כאן, הלא היה ראוי לכתבו בפרשת שאר עריות¹.

ב. משום דמופני [=פני]. כלומר פסוק זה, אם לא שנכתב כאן לדרשו על ידי סמיכות הכתובים, לא היה צריך לכתבו כלל, ודי לומר "לא יקח איש את אשת אביו", ומתוך כך שהאריך לומר גם "ולא יגלה כנף אביו", על כרחך לא נוספו מילים אלו אלא לדרשה, ומאחר שנוספו כדי לדרשם, דורשים אותם על ידי סמיכותם.

¹ הא דקאמר במשנה תורה דריש, הוא הדין בעלמא, אלא דבמשנה תורה קים ליה, דכולהו מוכח או מופנה, ולא חש להביא אלא אחד מהם. [תוס']. אבל הראב"ן ... כתב דדוקא במשנה תורה דריש ולא בכל התורה וטעמא משום דכל התורה מפי הגבורה נאמרה ואין מוקדם ומאוחר אבל משה שסידר משנה תורה פרשה אחא פרשה לא סידר אלא להדרש. [הגהות מהר"ב רנשבורג].

² ואם תאמר גבי מכשפה נמי לדרוש רבי יהודה, דמוכחא מילתא, מדלא כתיב כל שוכב עם בהמה גבי עריות. ויש לומר דלא שייך גבי עריות, דאין זנות לבהמה. איני לא חשיב מוכח, כיון שהלמד נכתב במקומו. ומיהו לענין מופנה לא איכפת לן בהי מינייהו. [תוס'].

שאמנם לא רק לבישה ממש אסורה, וגם העלאה אסורה, אבל לא כל העלאה אסורה, אלא רק זו שיש בה הנאה כלבישה.

וחזרו ואמרו, שהכתוב "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו", הוא מופנה לדרוש סמוכים. שכן ענין זה שאיסור כלאים אמור בצמר ופשתים, יש ללמוד מהכתוב "ובגד פלאים שעטנז לא יעלה עליך", שזכר בו לשון "בגד", ושנו בבית מדרשו של רבי ישמעאל, שכל מקום שנאמר בתורה "בגד" סתם, הכוונה לבגד צמר ופשתים, שכן פירשה תורה לענין נגעים, "בבגד צמר או בבגד פשתים" (ויקרא י"ג מ"ז).

ואף שהכתוב "ובגד פלאים" המלמד שהכוונה לצמר ופשתים, נאמר לענין העלאה, ולא לענין לבישה, מכל מקום מאחר שגם בהעלאה וגם בלבישה נאמר "שעטנז", יש לך ללמוד בגזרה שווה, שכשם שהעלאה האסורה היא בבגד צמר ופשתים, כך הלבישה האסורה היא בצמר ופשתים, ולא היה צריך לכתוב בלבישה בפירוש "צמר ופשתים יחדו", ואם כן הכתוב הזה מופנה, לדרוש סמוכים.

והנה מעתה נתבאר, שלדברי הכל, הן לדעת חכמים הדורשים סמוכים בכל מקום, והן לדעת רבי יהודה הדורש סמוכים רק במקום שהכתוב מוכח או מופנה, מצוות יציאת דוחה איסור כלאים, ומכאן יש ללמוד, שהוא הדין בכל התורה כולה, מצוות עשה דוחה מצוות לא תעשה.

אמנם, אם דעת רבי יהודה שאין דורשים סמוכים אלא כשהכתוב מופנה, ואינו מסכים עם משנת רבי ישמעאל, שכל מקום שנאמר "בגד" הכוונה לצמר ופשתים, הכתוב "צמר ופשתים" נצרך, ללמד שאלו הם הדברים האסורים בכלאים, ואינו מופנה, ללמוד ממנו סמוכים, ואין ללמוד מכאן שכלאים מותרים בציצית.

ובדף ה' יתבאר בעזה"י, שבאמת הכתוב המופנה הוא "שעטנז", והוא מופנה לדברי הכל.

אין ללמוד היתר כלאים בציצית מפרשת יציאת עזמה

הנה לעיל נתבאר, שהיתר כלאים בציצית למד מסמיכות הכתובים, "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו. גדלים תעשה לך על ארבע כנפות פסותך אשר תכסה בה" (דברים כ"ב י"א–י"ב).

ולכאורה לא היה צריך לזה, שהרי בפרשת יציאת נאמר, "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ויעשו להם ציצת על פני בגדיהם לדרתם ונתנו על ציצת הפני פתיל תכלת" (במדבר ט"ו ל"ח), וכבר נתבאר, שבבית מדרשו של רבי ישמעאל שנו, שכל מקום שנאמר בתורה "בגד" סתם, הכוונה לבגד צמר ופשתים, ואם כן כשנאמר, "ויעשו להם ציצת על פני בגדיהם", הכוונה לבגד צמר או פשתים, ועל כך נאמר "ונתנו על ציצת הפני פתיל תכלת", ותכלת הוא צמר צבוע תכלת², ואם כן מבואר בפרשת יציאת עזמה, שנותנים חוטי תכלת גם בבגד פשתים, ולמה צריכים אנו ללמוד זאת מסמיכות הכתובים.

והתירוץ הוא, שלולא סמיכות הכתובים, היה מקום לומר שהכלאים אסורים

² לא היה צריך לכך, דבין הוא כיתנא ובין הוא עמרא, יכול לדקדק דכלאים בציצית שרי, דאמר רחמנא לבגדיהם, דהווי צמר ופשתים, ליעביד תכלת, שהוא או כיתנא או עמרא, שאין בבגדי כהונה אלא צמר ופשתים, מדכתב בהו בגדיהם אלא האמת אומר. [תוס']

כלאים בציצית

אף על פי שאסור ללבוש בגד כלאים, שנאמר, "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו" (דברים כ"ב י"א), בציצית הכלאים מותרים, שנותן חוטי (תכלת של) צמר בבגד פשתים, וחוטי (לבן של) פשתים בבגד צמר.

והטעם לכך, כי סמוך לכתוב הנ"ל "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו", נאמר, "גדלים תעשה לך על ארבע כנפות פסותך אשר תכסה בה" (דברים כ"ב י"א–י"ב), לדרוש את סמיכות הכתובים³ כך, "צמר ופשתים יחדו. גדלים תעשה לך".

והנה לדעת האומרים שבכל התורה כולה דורשים את סמיכות הכתובים, דבר פשוט הוא, שגם כאן יש לדרוש את סמיכות הכתובים, ללמוד שבציצית הכלאים מותרים.

אולם לדעת רבי יהודה, לא בכל מקום דורשים את סמיכות הכתובים, אלא רק במקום הדומה לדרשת סמוכים של הכתוב "ולא יגלה פניו אביו" במשנה תורה, כפי שנתבאר.

ולפי הטעם, שהסיבה לכך שאת הכתוב "ולא יגלה פניו אביו" דורש רבי יהודה מסמיכות הכתובים, כי מוכח שיש לדרשו כן, שאם לא כן, לא היה לכתבו במקום זה, אלא בפרשת עריות, הוא הדין לדרשת סמוכים של כלאים בציצית, שכן מתוך כך שנכתב הפסוק "גדלים תעשה לך" סמוך לפסוק "צמר ופשתים יחדו", ולא נכתב במקומו בפרשת יציאת, מוכח שנכתב כאן לדרשו בסמיכות.

ואף לפי הטעם, שהסיבה לכך שאת הכתוב "ולא יגלה פניו אביו", דורש רבי יהודה מסמיכות הכתובים, כי הוא מופנה לצורך זה, שאם לא כן, לא היה צריך לכתבו כלל, הוא הדין לדרשת סמוכים של כלאים בציצית, יש לדרשו מסמיכות הכתובים, כי הכתוב מופנה לכך.

מתחילה רצו לומר, שהכתוב "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו" מופנה הוא לדרוש סמוכים, שהרי כבר נאמר "את חקתי תשמרו בהמתקד לא תרביע פלאים שדך לא תזרע פלאים ובגד פלאים שעטנז לא יעלה עליך" (ויקרא י"ט י"ט), ואם כן לא היה צריך לכתוב שוב, "לא תלבש שעטנז", ונכתב סמוך לפסוק "גדלים תעשה לך", כדי לדרוש סמוכים.

אולם דחו זאת, כי באמת שני הכתובים הללו נצרכים הם, ללמד כל אחד דבר שאין ללמוד מחבירו. שכן אם היה כתוב רק "לא תלבש שעטנז", היינו למדים שרק לבישה אסורה, אבל העלאה אינה אסורה. ואם היה כתוב רק "ובגד פלאים שעטנז לא יעלה עליך", היינו למדים שכל העלאה אסורה, גם כשאין בה הנאה, כגון מוכרי כסות, שנושאים בגדים עליהם, ואין להם בכך הנאת לבישה. אבל עכשיו שנאמר גם "לא תלבש" וגם "לא יעלה עליך", למדנו,

³ הקשה ה"ר יעקב דאורלייניש, דלחייבו נשים בציצית, דאית לן למימר, כל שישנו בלא תלבש שעטנז, ישנו בגדילים, אף על גב דלאו היקש הוא אלא סמוכים ... דרשין הכי ... ויש לומר דהא דנשים פטורות בציצית היינו משום ... דמצוות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, דהוקשה כל התורה לתפילין, והקישא עדיף מסמוכים. ולמאן דאמר דתפילין לאו מצוות עשה שהזמן גרמא נינהו, אפשר דלדידיה נשים חייבות בציצית מסמוכין ... ומיהו קשה, למאן דפטר נשים מציצית, הוי ליה למיפטרניהו מכלאים, ועל כרחך נשים חייבות בכלאים, דאמר סוף פרק קמא דביצה, כלאים למאי חזו. ושמא איכא שום ריבוי לענין כלאים. [תוס']

בציצית, שהכתוב "וְנָתַנוּ עַל צִיצַת הַכֶּנֶף", מלמד, שכל בגד נותנים עליו ציצית ממין הכנף, [כעין סברת רבא שתתבאר בסמוך], צמר לצמר, ופשתים לפשתים, וכשואמרה תורה "תְּקַלְתָּ", הכוונה שכשנותן צמר לצמר, יהיה הצמר צבוע תכלת, אבל לא יהיו כלאים בציצית.

אבל עתה כשאנו דורשים סמוכים אנו למדים שהותרו כלאים בציצית ונותן גם צמר בפשתים, ופשתים בצמר.^א

תכלת הוא צמר צבוע תכלת

בכל בגדי כהונה לא מצינו אלא צמר ופשתים^ב, והשם האמור בהם הוא פשתן, שנאמר "וְאֵת מִכְנְסֵי הַבַּד שֶׁשׁ מִשְׁזָר" (שמות ל"ט כ"ח) ובד הוא פשתים^ג.

ומתוך כך שהשם נתפרש בשמו, כל השאר שלא נתפרשו בשמותם אלא בצבעם, "תְּקַלְתָּ וְאֶרְגָּמוֹ וְתוֹלַעַת שָׁנִי", הם צמר צבוע בצבעים אלו. ומכאן, שכל מקום שנאמר "תְּקַלְתָּ", הכוונה לצמר צבוע תכלת.

בגדים החייבים בציצית וציציות הראויות להן

לדעת משנת רבי ישמעאל, אין חייב בציצית אלא בגד צמר או בגד פשתים, שנאמר בפרשה "וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצַת עַל כַּנְפֵי בְגָדֵיהֶם", וכל מקום שנאמר "בגד" סתם, הכוונה לבגד צמר או בגד פשתים. ונותנים בבגדים אלו ציציות צמר ופשתים.

ורבא חולק על כך, ואומר, שכל הבגדים חייבים בציצית, הן בגדי צמר או פשתים, והם בגדים של שאר מינים.

ולענין חוטי הציצית הניתנים בבגד, נאמרו שני כתובים.

הכתוב "וְנָתַנוּ עַל צִיצַת הַכֶּנֶף" מלמד, שהציצית כמו כנף הבגד, כלומר, כל בגד יכולים להטיל בו חוטי ציצית מאותו מין של הבגד עצמו, כגון בבגד משי יכולים להטיל ציציות של משי.

וסמיכות הכתובים, "צֶמֶר וּפְשֵׁתִים יִחַדּוּ. גְּדֵלִים תַּעֲשֶׂה לָדָּ" מלמד, שחוטי צמר ופשתים כשרים לציצית לכל הבגדים אף שאינם ממין הבגד.

דף ה'

הקפת כל הראש וגילוח הפיאות

נאמר "לא תקפּוּ פְּאֵת רֵאשֶׁיכֶם וְלֹא תִשְׁחִית אֶת פְּאֵת זָקְנְךָ" (ויקרא י"ט כ"ז), ללמד שאסור לגלח שערות הראש באופן שתהא התגלחת מקיפה סביב בשווה, כלומר שלא יגלח סביב ראשו, באופן שיהיו השערות הנשארות לפני אזניו בגובה השערות שמעל אזניו, ומכאן שאסור לגלח את פאותיו.

יש אומרים, שמדין תורה האיסור הוא רק כשמגלח סביב הראש, ומניח שער

^א נראה דאפילו שני חוטין לבן של צמר שרי בפשתים ... אף על גב דאפשר במינו ... מגו דתכלת פטרה, לבן נמי פוטר, ולבן של פשתים נמי פוטר הצמר על מגו, דמגו דלבן של צמר פוטר בפשתים, לבן של פשתים נמי פוטר בצמר, ודוקא במקום תכלת, אבל במקום שאין תכלת, אסור, כיון דלא כשר במינו ... [תוס'].

^ב דכתיב בספר יחזקאל בעבודת יום הכפורים, "בגדי פשתים ילבשו ולא יעלה עליהם צמר" שמע מינה שעבודות החיצונות, יש בהם צמר עם פשתן, ולא מין אחר. [רש"י].

^ג כדמפרש במסכת יומא, בד, דבר העולה בד בבד. [רש"י]

באמצע, שבכך הוא מקיף את הראש, אבל כשמגלח את כל הראש, מאחר שאין כאן הקפה, לא אסרה תורה את גילוח הפיאות [=הקפת כל הראש לאו שמה הקפה], ואין כאן איסור אלא מדברי חכמים.

ולדעת הברייתות המובאות להלן, מדין תורה האיסור הוא גם כשמגלח כל הראש, כל שמגלח את הפיאות, יש כאן איסור תורה [=הקפת כל הראש שמה הקפה].

תגלחת מצורע דוחה איסור הקפת הראש

המצורע, ביום שנרפא מצרעתו, מביא צפורים ומגלח, וביום השביעי מגלח פעם שניה, כמו שנאמר, "וְהָיָה בְיוֹם הַשְּׂבִיעִי יְגַלַּח אֶת כָּל שְׂעָרוֹ אֶת רֵאשׁוֹ וְאֶת זָקְנוֹ וְאֶת גִּבְתוֹ עֵינָיו וְאֶת כָּל שְׂעָרוֹ יְגַלַּח וְכַסֵּס אֶת בְּגָדָיו וְרַחַץ אֶת בָּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְשִׁחַר" (ויקרא י"ד ט').

ולדעת הברייתא, אף ששאר בני אדם אסורים לגלח פאת ראשם, גם באופן שמגלחים כל ראשם, כי הקפת כל הראש שמה הקפה, המצורע מותר לגלח כל שערות ראשו, שנאמר בו בפירוש, "יְגַלַּח ... אֶת רֵאשׁוֹ", להתיר לו תגלחת כל הראש.

ואמרו, מאחר שלמדנו שמצוות תגלחת מצורע דוחה איסור הקפת הראש, יש ללמוד מכאן, שכן הדין בכל התורה, מצוות עשה דוחה מצוות לא תעשה.

אולם דחו זאת, כי אפשר שרוב איסורי תורה אין מצוות עשה דוחה אותן, ורק את איסור הקפה מצוות עשה דוחה, כי איסור הקפה הוא איסור קל משאר איסורים, שאינו שווה בכל, שרק האנשים אסורים להקיף ראשם, אבל הנשים מותרות.

תגלחת מצורע דוחה איסור גילוח זקן הכהנים

כבר נתבאר שהמצורע, מגלח כל שעריו ביום שביעי לטהרתו.

ומבואר בברייתא, שאף ששאר כהנים אסורים לגלח זקנם, כמו שנאמר, "וּיְפָאֵת זָקְנָם לֹא יְגַלְחוּ" (ויקרא כ"א ה'), אם היה המצורע כהן, הוא מותר לגלח זקנו, שבמצורע נאמר בפירוש, "יְגַלַּח ... וְאֶת זָקְנוֹ", להתיר לו תגלחת הזקן.

ואמרו, מאחר שלמדנו שמצוות תגלחת מצורע דוחה איסור גילוח הזקן, יש ללמוד מכאן, שכן הדין בכל התורה, מצוות עשה דוחה מצוות לא תעשה.

ואין לדחות ולומר, שמכאן יש ללמוד שמצוות עשה דוחה רק איסורים כאיסור תגלחת זקן, שאינו שווה בכל. שהרי ענין זה, שמצוות עשה דוחה איסור שאינו שווה בכל, כבר למדנו ממה שפירשה תורה שתגלחת מצורע דוחה איסור הקפת הראש. ומתוך כך שחזרה ופירשה שהוא דוחה גם איסור תגלחת זקן, על כרחך באה ללמד שמצוות עשה דוחה גם איסור חמור יותר, כלומר איסור השווה בכל.

אולם דחו זאת, כי אפשר, שבאמת מצוות עשה אינה דוחה איסור השווה בכל, והסיבה שאף שכבר למדנו שמצוות עשה דוחה איסור שאינו שווה בכל, הוצרכה לפרש שתגלחת מצורע דוחה איסור גילוח זקן של כהנים שאינו שווה בכל^א, כי היה מקום לומר, שהגם שבדרך כלל מצוות עשה דוחה איסור שאינו

^א וי"מ דמוקדו לא ילפינן בעלמא אפילו אין שווה בכל, משום דעשה דמצורע עדיף משאר עשה,

מופנה, שהרי נכתב ללמד שהכלאים הם צמר ופשתים, ואם כן, אם לדעת רבי יהודה, אין דורשים סמוכים אלא כשהכתוב מופנה לכך, אין לנו לדרוש כאן סמוכים.

עד כאן נתבאר לעיל בדף ד'. ועתה חזרו ואמרו, שלדברי הכל הכתוב מופנה לדרוש ממנו סמוכים, אלא שהכתוב המופנה אינו "צָמֵר וּפְשֵׁתִים", אלא כתוב אחר, כפי שיתבאר בעזה"י.

מתחילה רצו לומר, שהמילה המיותרת להיות מופנית לדרוש סמוכים היא המילה "גְּדָלִים", שכן לכאורה היה לו לכתוב "יציאת תעשה לך", ומתוך כך שנכתב "גְּדָלִים תַּעֲשֶׂה לְךָ", הרי זה נחשב מופנה לדרוש סמוכים.

אולם דחו זאת ואמרו, שלצורך נכתבה המילה "גְּדָלִים", שכן היא באה ללמד על מניין חוטי הציצית, שכל גדיל הוא לכל הפחות שני חוטים, ונאמר "גְּדָלִים", ללמד שיהיו ארבעה. [ונאמר, "וּנְתַנּוּ עַל צִיצַת הַכֶּנֶף פְּתִיל תְּכֵלֶת" (במדבר ט"ו ל"ח), ללמד, שאותם ארבעה אתה נותן בבגד עד אמצעם, כך שיהיו תלויים בו ויוציאים משני הצדדים שמונה חוטים, ופותרם באופן שמקצתם גדיל ומקצתם ענף].

שוב אמרו, שהמילה המיותרת להיות מופנית לדרוש סמוכים היא המילה "יְחִדּוּ", שכן די היה לכתוב "לא תִלְבַּשׁ שְׁעִטָּנוּ צָמֵר וּפְשֵׁתִים", ונכתב גם "יְחִדּוּ" להיות מופנה לדרוש סמוכים.

אולם דחו גם זאת ואמרו, שלצורך נכתבה המילה "יְחִדּוּ", שכן היא באה ללמד שאין כלאים אלא כשהצמר והפשתים מחוברים בחיבור טוב ולכן המחבר בגד צמר ובגד פשתים בחוט ותוכף תכיפה אחת מאחר שאינו מתקיים אינו כלאים ורק תוכף שתי תכיפות נחשב כלאים.

ומסקנת הסוגיה, שהמילה המיותרת להיות מופנית לדרוש סמוכים היא המילה "שְׁעִטָּנוּ", שכן די היה לכתוב "לא תִלְבַּשׁ צָמֵר וּפְשֵׁתִים יְחִדּוּ", ונכתב גם "שְׁעִטָּנוּ", להיות מופנה לדרוש סמוכים.²

ואמנם כדי לדרוש סמוכים היה יכול לכתוב גם, "לא תִלְבַּשׁ כלאים צָמֵר וּפְשֵׁתִים יְחִדּוּ" והיתה המילה "כלאים" מיותרת לדרוש סמוכים ומתוך כך שלא נכתב "כלאים" אלא "שְׁעִטָּנוּ", למדו דין נוסף, והוא, שאין איסור כלאים אלא כשיהיה הצמר והפשתן, שוע [=חלק], טווי, ונוז [=ארוג], כלומר מתוקן היטב.³

² ואם תאמר והיכי ילפינן בעלמא מהכא, שאני כלאים דהותרו מכללו אצל בגדי כהונה. ואומר ר"י, דהתם נמי משום דאתי עשה דבגדי כהונה ודחי לאו דכלאים, ואין זה הותר מכללו. ומיהו אי לאו כלאים, מבגדי כהונה לא הוה מצי למילף בעלמא, משום דמצותו בכך, ובענין אחר אי אפשר לקיים מצותו ... ועוד דצורך עבודה שאני. [תוס'].

³ עד שיהא שוע טווי ונוז, אין לפרש כמו שפירש ריב"ן, שוע וטווי יחד צמר ופשתים, דאם כן כלאים בציצית היכי משכחת לה, שהרי צריך שיהיו שני חוטין של תכלת צמר לבדו בלא פשתן. אלא שוע כל אחד לבדו. ונוז נמי אומר רבינו תם דאין לפרש דהיינו אריג כדפירש בקונטרס, דמאי שנא שוע וטווי דהוי כל אחד לבדו, ונוז קאי אצמר ופשתים יחד ... אלא נראה לרבינו תם, דנוז היינו שזור, ונוז נמי כל אחד לבדו, ועל שעטנו של צמר לבד ושל פשתים לבד הזהיר הכתוב שלא יעשה מהם בגד ביחד, ומיחדו נפקא. והרי רבי יצחק הלבן הקשה לו, מהא דתנן במסכת כלאים, אין חיביבין משום כלאים אלא על טווי וארוג, שנאמר שעטנו, שוע טווי ונוז, אלמא דנוז היינו ארוג. ואומר רבינו תם, דעל כרחק לאו למדרש כל שעטנו קאתי, מדלא קאמר אלא על שוע טווי וארוג, ולא מיייתי שעטנו אלא משום טווי ונוז לחודיה, אבל אריג מיחדו נפקא. [תוס'].

שווה בכל, לא תדחה איסור תגלחת זקן כהנים, כי כהנים רבתה בהם תורה מצוות הרבה, ואפשר שאיסורים שלהם, אף שאינם שווים בכל, חמורים משאר איסורים שאינם שווים בכל.

תגלחת מצורע דוחה איסור תגלחת של נזיר

כבר נתבאר שהמצורע, מגלח כל שערו ביום שביעי לטהרתו.

ומבואר בברייתא, שאף שהנזיר אסור לגלח את ראשו, כמו שנאמר בו, "כָּל יְמֵי קְדָרְךָ יָזַרְתָּ עַל רֵאשֶׁךָ עַד מֵלֶאטֶה הַיָּמִים אֲשֶׁר יָזַרְתָּ לְהִ' קִדְשׁ יִהְיֶה גְּדִל פְּרַע שְׁעַר רֵאשֶׁךָ" (במדבר ו' ה'), אם היה המצורע נזיר, הוא מותר לגלח ראשו, שבמצורע נאמר בפירוש, "יְגַלַּח ... אֶת רֵאשֶׁךָ", להתיר לו תגלחת כל הראש.

ואמרו, מאחר שלמדנו שמצוות תגלחת מצורע דוחה איסור תגלחת נזיר, יש ללמוד מכאן, שכן הדין בכל התורה, מצוות עשה דוחה מצוות לא תעשה.

אולם דחו זאת, כי אפשר שרוב איסורי תורה אין מצוות עשה דוחה אותן, ורק את איסור תגלחת נזיר מצוות עשה דוחה, כי איסור תגלחת נזיר איסור קל משאר איסורים, שישנו בשאלה, שיכול להישאל לחכם ויתיר לו, ואינו איסור מוחלט.

וראיה לדבר זה, שכן הנזיר יש בו בתגלחת, גם איסור לא תעשה "תַּעֲרֵךְ לֹא יַעֲבֹר עַל רֵאשֶׁךָ", וגם מצוות עשה "גְּדִל פְּרַע שְׁעַר רֵאשֶׁךָ" ואף על פי כן, מצוות עשה דוחה אותו, ואין אנו למדים ממנו לכל התורה, שמצוות עשה דוחה מצוות עשה ואיסור לא תעשה, ועל כרחק הטעם לכך, כי מצוות נזיר קלות, שישנן בשאלה, ואף שנוכל ללמוד מכאן שמצוות עשה דוחה אפילו עשה ולא תעשה קלות שישנן בשאלה, לא נלמד מכאן שהיא דוחה איסור לא תעשה אחר אף כשהוא לבדו.⁴

סמיכות כלאים וציצית מופנית לדברי הכל

בדף ד' כבר נתבאר, שענין זה שכלאים מותרים בציצית, למד מסמיכות הכתובים "לא תִלְבַּשׁ שְׁעִטָּנוּ צָמֵר וּפְשֵׁתִים יְחִדּוּ". גְּדָלִים תַּעֲשֶׂה לְךָ עַל אַרְבַּע פְּנֵיפֹת קִסוֹתָיְךָ אֲשֶׁר תִּכְסֶה בָּהֶן" (דברים כ"ב י"א–י"ב).

עוד נתבאר שם, שלדעת חכמים הלומדים בכל מקום מסמיכות הכתובים. וכן לדעת רבי יהודה, אם הוא לומד מסמיכות הכתובים במקום שיש הוכחה לכך. מובן מדוע יש ללמוד כאן מסמיכות הכתובים הללו.

ואף לדעת רבי יהודה, אם הוא לומד מסמיכות הכתובים במקום שהכתוב מופנה, לפי משנת רבי ישמעאל, האומר, שבכל מקום שנאמר "בגד" סתם, הכוונה לבגד צמר או פשתים, הכתוב "צָמֵר וּפְשֵׁתִים" מופנה, לדרוש סמוכים.

אבל לדעת החולקים על משנת רבי ישמעאל, הכתוב "צָמֵר וּפְשֵׁתִים" אינו גדול השלום, דעל ידי שיטה מותר בתשמיש. [תוס'].

⁴ ואם תאמר, וניגמר במה הצד מכהן ונזיר, דלדחי בעלמא עשה את לאו ועשה ... ויש לומר דעל מה הצד פרכינן כל דהו דאינו לא קולא ולא חומרא, ואיכא למיפרך מה להצד השוה שבהן שיש בהן איסור גילוח זה בראשו וזה בזקנו. ואית דמפרש דאיכא למפרך הא דאמר רב, מיקל אדם כל גופו כעין תער, וכיון דאיסור דידהו קל, אתי עשה ודחי להו. אבל קשיא נילף מכהן ונזיר ומילה דדחיא צרעת, דהוי עשה ולא תעשה ... ונראה דהו כוונת שני כתובים הבאים כאחד, דממילה וחד מהני איכא למילף, נמצא חד דלא איצטרך. ועוד אי ילפינן מינייהו, למה לי קרא דכלאים בציצית ללא גרידא. ותירוץ זה יש לדחות ... [תוס'].

ומעתה נתבאר, שלדברי הכל, אף לדעת רבי יהודה, אם דורש סמוכים רק במקום שהכתוב מופנה, ואפילו אם הכתוב "צמר ופשתים" אינו מופנה, הכתוב "שעטנז" מופנה, ללמוד ממנו שמצוות ציצית דוחה איסור כלאים, ומכאן יש ללמוד, שהוא הדין בכל התורה כולה, מצוות עשה דוחה מצוות לא תעשה.^א

מצוות עשה הדוחות לא תעשה חמור שיש בו כרת

נתבאר, שמאחר שנתבאר בתורה שמצוות עשה של ציצית דוחה איסור לא תעשה של כלאים, יש ללמוד, שכן הדין בכל התורה, מצוות עשה דוחה מצוות לא תעשה.

והנה אין ללמוד מכאן אלא שמצוות עשה דוחה מצוות לא תעשה קלה, שאין בה כרת, כמצוות לא תעשה של כלאים, אבל אין ללמוד מכאן, שמצוות עשה דוחה איסור לא תעשה חמור שעונשו כרת.

אכן מצינו מספר מצוות עשה, שהן דוחות גם מצוות לא תעשה חמורות שיש בהן כרת, אלא שאין ללמוד מהן שכן הדין גם בשאר מצוות עשה.

ולהלן נכתוב בעז"ה יאלו מצוות עשה דוחות מצוות לא תעשה שיש בהן כרת, ומדוע אין ללמוד מהן, שכן הדין בשאר מצוות.

א. מצוות מילה דוחה שבת.

המילה מצוות עשה, שנאמר "ויביום השמיני ימול בשר ערלתו" (ויקרא י"ב ג). והשבת מצוות לא תעשה, שנאמר "ויום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ופדך ובהמתך ונרדך אשר בשעריך" (שמות כ"ט), והעובר על כך ענוש כרת, שנאמר "ישמרם את השבת כי קדש הוא לכם מחלליה מות יומת כי כל העשה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמיה" (שמות ל"א י"ד). ואף על פי שהשבת חמורה, שיש בה לא תעשה שיש בו כרת, מצוות עשה של מילה דוחה אותה, שנאמר "ויביום השמיני ימול", אפילו בשבת.

אמנם אין ללמוד מדין זה, שכל מצוות עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, כי אפשר שרק מצוות מילה, שהיא חמורה, שנכרתו עליה שלוש עשרה בריתות,^ב דוחה מצוות לא תעשה שיש בה כרת, אבל שאר מצוות עשה, אינן דוחות מצוות לא תעשה שיש בה כרת.

ב. מצוות פסח דוחה שבת.

הקרבת קרבן פסח מצוות עשה, שנאמר "ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו" (במדבר ט"ו ב). והשבת מצוות לא תעשה שיש בה כרת [כפי שנתבאר]. ואף על פי שהשבת חמורה, שיש בה לא תעשה שיש בו כרת, מצוות עשה של הקרבת הפסח דוחה אותה, שנאמר "ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו", אפילו בשבת.

אמנם אין ללמוד מדין זה, שכל מצוות עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, כי

^א ואם תאמר אדילפינן מכלאים בציצית דדחי, נילף משריפת קדשים דלא דחי ... דאין שריפת קדשים דוחה יום טוב ... ויש לומר דשאני התם, דלא בטלה מצותו בכך, ויכול לשורפו אחר יום טוב. [תוס'].

^ב לכאורה היה יכול לומר, שחומרותה בכך שהמבטלה ענוש כרת, כמו בפסח להלן. וכן שישנה לפני הדיבור. אלא נקט דבר ששייך במילה לבדה.

אפשר שרק מצוות פסח, שהיא חמורה, שהמבטלה ענוש כרת, דוחה מצוות לא תעשה שיש בה כרת, אבל שאר מצוות עשה, אינן דוחות מצוות לא תעשה שיש בה כרת.

ג. מצוות תמיד דוחה שבת.

הקרבת קרבן התמיד מצוות עשה, שנאמר "את הקבש אקד תעשה בבקר ואת הקבש השני תעשה בין הערבים" (במדבר כ"ח ד). והשבת מצוות לא תעשה שיש בה כרת [כפי שנתבאר]. ואף על פי שהשבת חמורה, שיש בה לא תעשה שיש בו כרת, מצוות עשה של הקרבת התמיד דוחה אותה, שנאמר "תשמרו להקריב לי במועדו", אפילו בשבת.

אמנם אין ללמוד מדין זה, שכל מצוות עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, כי אפשר שרק מצוות הקרבת התמיד, שהיא מצווה תדירה בכל יום, דוחה מצוות לא תעשה שיש בה כרת, אבל שאר מצוות עשה, אינן דוחות מצוות לא תעשה שיש בה כרת.

וכשם שאין ללמוד מכל אחת ממצוות עשה אלו, שגם שאר מצוות עשה יהיו דוחות לא תעשה שיש בו כרת, כך אין ללמוד זאת מהצד השווה של שתיים מהן, או של שלושתן יחד.

ממילה ופסח אין ללמוד, כי שתיהן מצוות עשה חמורות, שהמבטלן ענוש כרת.

מפסח ותמיד אין ללמוד, כי שתיהן מצוות עשה חמורות, שהן צורך גבוה.

ממילה ותמיד אין ללמוד, כי שתיהן מצוות עשה חמורות, שנתנו קודם מתן תורה, [וכדעת האומרים, שעולה שהקריבו ישראל בסיני עולת תמיד היתה].

וכמו כן משלושת המצוות הללו יחד גם כן אין ללמוד, כי כולן מצוות עשה חמורות, שנתנו קודם מתן תורה.^ג

כבוד אב ואם אינו דוחה שבת

כבוד אב ואם מצוות עשה, שנאמר, "כבוד אב ואם אקד" (שמות כ"י א), והשבת מצוות לא תעשה שיש בה כרת [כפי שנתבאר].

ומבואר בברייתא, שהיה מקום לומר, שמצוות עשה של כבוד אב ואם תהא דוחה את השבת, ולכן אמרה תורה "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו אגני ה' אלקיכם" (ויקרא י"ט ג) כלומר מאחר שאני אלוהיכם, כולכם חייבים בכבודי,^ד אתה ואביך ואמך, ולכן מצוות כבוד אב ואם אינה דוחה

^ג ואם תאמר ונילף משאר קרבנות, דדחי שבת כדרשינן בפרק כיצד צולין מ"במועדו" ואפילו עומר ושתי הלחם, כדרשינן התם. ואומר ר"י, דחשיבי התם כולוהו תדיר, כיון דהוי בכל שנה. ואיכא למיפדך על מילה ושאר קרבנות שכן תדיר, ובשייח לא חש לדקדק כל כך, דה"נ לא מסיק מידי למאן דאמר עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת ראייה הוה. [תוס'].

^ד מאני ה' דסיפא דקרא קדריש. ואם תאמר, ומנלך דקאי טפי אשבתות מכבוד אב ואם, וכן בסמוך גבי מקדש. ויש לומר דכבוד הקב"ה הוי טפי בשמירת שבת מבשאר מצוות, דמעיד על המקום שברא העולם ... דמחלל שבת ככופר במעשה בראשית. ועוד אני ה' משמע דקאי אמורא דכתיב באב ואם ובמקדש, כלומר מוראי למעלה ממוראכם, כדאמר במדרש, והתקדשתם והייתם קדושים, יכול כמוני, תלמוד לומר כי קדוש אני, קדושתו למעלה מקדושתכם. [] ואם תאמר, ולמה לי קרא בכבוד אב ואם דלא דחי שבת, דבלאו קרא נמי לא דחי, שהוא אביו מוזהרין על השבת, כדאמר בקידושין גבי אביו אומר השקני ואמו אמרה השקני, הנח כיבוד אמך ועשה כבוד אביך, שאתה ואמך חייבין בכבוד אביך, וכן אביך אומר השקני ומצוה לעשות, הנח כבוד אביך ועשה

שבת.

למדנו שלולא סברת הכתוב "אני ה' אלקיכם" המלמדת שמורא שמים קודם לכבוד אביו ואמו, מצוות עשה של כבוד אב ואם היתה דוחה שבת, אף על פי שהשבת מצוות לא תעשה שיש בה כרת, ואם כן לכאורה יש לך ללמוד מכאן, ששאר מצוות עשה שאין בהן את הסברא הנ"ל, דוחות הן גם מצוות לא תעשה שיש בה כרת.

דף ו'

ומתחילה רצו לדחות זאת ולומר, שענין זה שמצוות עשה של כבוד אב ואם אינה דוחה מלאכות שבת שהן לא תעשה שיש בהן כרת, דין פשוט הוא, כי שום מצוות עשה אינה דוחה לא תעשה שיש בו כרת. והדבר שהיה מקום לומר שמצוות עשה של כבוד אב ואם תדחה, הוא איסור לא תעשה גרידא שיש בשבת, שהוא איסור מחמיר אחר בהמתו הלמד מהכתוב "ויום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ועמיתך ובהמתך וגרד אשר בשעריך", שהוא איסור לא תעשה, ואין בו עונש כרת, שאינו עושה מלאכה בעצמו.

והקשו על כך, שאם כן יש לך ללמוד מכאן, שמצוות עשה אינה דוחה אפילו לא תעשה גרידא¹. ואין לך לדחות, שדווקא לאו של שבת שהוא חמור אינה דוחה, כפי שיתבאר בעזה"י להלן, שמתוך כך שכבוד אב ואם אינו דוחה שבת, למדו שאינו דוחה שאר מצוות, ולא חילקו בין שבת לשאר מצוות.

ומסקנת הגמרא, שאמנם לולא סברת הכתוב, שמורא שמים קודם למורא כבוד אב ואם, היה מקום לומר, שמצוות עשה של כבוד אב ואם דוחה גם איסור מלאכות שבת, אף על פי שהן לא תעשה שיש בו כרת, ומכל מקום אין ללמוד שגם שאר מצוות עשה יהיו דוחות לא תעשה שיש בו כרת, כי אפשר שרק באופן הזה, שאין לו דרך אחרת לקיים את המצווה [=זהו הכשר מצווה], כגון זה שאינו יכול להאכיל אביו ואמו בלא שישחט ויבשל, המצווה דוחה איסור לא תעשה שיש בו כרת, אבל כשיש לו דרך אחרת, כגון אם לא היה פסוק המלמד שערובה פטורה מיבוס, מי שנפלה לפניו ערוותו ליבוס, מאחר שיכול לחלוץ ולא לייבס, לא תהא מצוות יבוס דוחה איסור ערווה ויחלוץ ולא ייבס².

כבוד אב ואם אינו דוחה מצוות אחרות

מצוה, שאתה ואביך חייבין לעשות מצוה. ויש לומר דמהכא ילפינן התם. [תוס'].

¹ ואם תאמר והיכי נגמר מהכא דלא דחי, דלמא שאני הכא דחוי עשה ולא תעשה ... ואומר ר"י, דעשה דכיבוד, הואיל ועדיף כולי האי, דהוקש כבודם לכבוד המקום, חשיב עשה דשבת כמאן דליתיה לגמרי, והוי כמאן דליכא אלא לאו גרידא. וכמו כן עשה דמקדש ועשה דבת כהן עדיפי מעשה דשבת משום מורא ומשום כפרה דבת כהן. [תוס'].

² כן פירש רש"י. וקשה לר"י, דאין זה אפשר, דאי אסור לייבס משום כרת, חליצה נמי לא בעי, דכל שאין עולה לייבוס אין עולה לחליצה ... ועוד ... דלא חשבינן גבי יבוס אפשר לקיים שניהם על ידי חליצה, משום דחליצה במקום ייבוס לאו מצוה היא. ועוד דמסקינן דבשום מקום אין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, משמע אפילו בהכשר מצוה ... ונראה לר"י וכן פירש רבינו חננאל, דבלאו דמחמיר מוקי לה, ומהכא לא ינלף בעלמא דלא לידחי לאו גרידא, דמה לכיבוד שכן הכשר מצוה, כשמחמיר ומטמא ומניח מלהחזיר אבדה כדי להביא גוולות לאביו, בשעת דחיית הלאו אין מאכילו ומלבישו, אבל בעלמא דעביד גוף המצוה ילפינן מכלאים בציצית דחי. [] ואומר ר"י דכיבוד אב אפילו עוסק בגוף מצוה לא דחי, דבכל ענין קא פסיק שלא ישמע לו, והיינו משום דברוב ענייני כיבוד רגילים להיות על ידי הכשר מצוה, קאמר רחמנא דלא דחי בכל ענין. [תוס'].

נתבאר שהכתוב "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו אני ה' אלקיכם" מלמד, שמאחר שכולם חייבים בכבודו של מקום, ושמירת השבת היא כבודו של מקום מצוות, עשה של כבוד אב ואם אינה דוחה אותה.

ומכאן למדו חכמים, שכן הדין בשאר מצוות, מאחר שקיומן הוא כבודו של מקום, אין מצוות כבוד אב ואם דוחה אותן¹.

ולכן כהן שאמר לו אביו להיטמא למתים, לא ישמע לו, שלא לעבור על איסור טומאה של כהנים.

וכן מי שאמר לו אביו שלא יחזיר אבידה שרואה, לא ישמע לו, שלא יעבור על איסור "לא תוכל להתעלם" (דברים כ"ב ג).

בנין בית המקדש אינו דוחה שבת

בנין בית המקדש מצוות עשה, שנאמר, "ועשו לי מקדש" (שמות כ"ה ח), ושבת, מצוות לא תעשה שיש בה כרת [כפי שנתבאר].

ומבואר בברייתא, שהיה מקום לומר, שמצוות עשה של בנין בית המקדש תהא דוחה את השבת, ולכן אמרה תורה "את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה'" (ויקרא י"ט ז), כלומר אף על פי שציויתי על המקדש עליכם לשמור את השבת, ומצוות בנין המקדש אינה דוחה שבת.

למדנו שלולא סברת הכתוב הזה, המלמדת שמצוות שבת מבטלת את בנין המקדש, היינו אומרים שמצוות עשה של בנין המקדש דוחה שבת, אף על פי שהשבת מצוות לא תעשה שיש בה כרת, ואם כן לכאורה יש לך ללמוד מכאן, ששאר מצוות עשה שאין בהן את הסברא הנ"ל, דוחות הן גם מצוות לא תעשה שיש בה כרת.

ומתחילה רצו לדחות זאת ולומר, שענין זה שמצוות עשה של בנין המקדש אינה דוחה מלאכות שבת שהן לא תעשה שיש בהן כרת, דין פשוט הוא, כי שום מצוות עשה אינה דוחה לא תעשה שיש בו כרת. והדבר שהיה מקום לומר שמצוות עשה של בנין המקדש תדחה, הוא איסור לא תעשה גרידא שיש בשבת, שהוא איסור מחמיר אחר בהמתו הלמד מהכתוב "ויום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ועמיתך ובהמתך וגרד אשר בשעריך", שהוא איסור לא תעשה, ואין בו עונש כרת, שאינו עושה מלאכה בעצמו.

והקשו על כך, שאם כן יש לך ללמוד מכאן, שמצוות עשה אינה דוחה אפילו לא תעשה גרידא. ואין לך לדחות, שדווקא לאו של שבת שהוא חמור אינה דוחה, כפי שנתבאר לעיל.

שוב אמרו, שאמנם לולא סברת הכתוב, שאיסור שבת מבטל את בנין המקדש, היה מקום לומר, שמצוות עשה של בנין המקדש דוחה גם איסור מלאכות שבת, אף על פי שהן לא תעשה שיש בו כרת, ומכל מקום אין ללמוד שגם שאר מצוות עשה יהיו דוחות לא תעשה שיש בו כרת, כי אפשר שרק באופן הזה, שאין לו דרך אחרת לקיים את המצווה [=זהו הכשר מצווה], כגון זה

¹ ואם תאמר, מנלן דלא דחי עשה דכיבוד אפילו לאו גרידא, דהא שבת וטומאה והשבת אבדה, כולהו עשה ולא תעשה ניהו. ויש לומר, כיון דגלי לן קרא דלא אלימא לן טעמא דהוקש כבודם לכבוד המקום דלידחי, אם כן אפילו לאו גרידא לא דחי, דמכלאים לא מצי גמיר, משום דכיבוד הוי הכשר מצוה. [תוס'].

לדעת רבי יוסי – הבערה ללא יצאה. כלומר, הסיבה שנכתב איסור הבערה בפני עצמו, ללמד שאינו כשאר איסורי שבת, שכל שאר איסורי שבת יש בהם עונש כרת וסקילה, שנאמר "וישמרתם את השבת כי קדש הוא לכם מן הקל"ה מות יומת כי פל העשה בה מלאכה ונקרתה הנפש ההוא מקרב עמיה" (שמות ל"א י"ד), והבערה אינה כן, אלא איסור לא תעשה בלבד.

ולדעת רבי נתן – הבערה לחלק יצאה. כלומר הסיבה שנכתב איסור הבערה בפני עצמו, שלא תאמר אינו חייב כרת וסקילה במזיד וחסאת בשוגג, עד שיחלל שבת בכל מלאכות, אלא אפילו חילל שבת בהבערה בלבד, יש כאן חילול שבת, וחייב כרת וסקילה במזיד ושוגג בחטאת, והוא הדין לכל שאר מלאכות שבת שחייב על כל אחת בפני עצמה. [ורבי יוסי למד חילוק מלאכות מפסוק אחר, כמבואר במסכת שבת].

מיתת בית דין בשבת

בהמשך יתבאר בעזה"י, שיש סברה להתיר מיתת ביי"ד בשבת, אף על פי שהיא מלאכה. ומכל מקום, **מהכתובים יש ללמוד, שמיתת ביי"ד אינה דוחה שבת.**

שכן בענין הבערה בשבת נאמר, "לא תבצעו אש בכל משבתיכם ביום השבת". ולא הוצרך הכתוב הזה ללמד שאיסור הבערה נהג בכל מקום, שכן איסורי שבת הם חובת הגוף, וכלל בדינו, שכל מצווה שהיא חובת הגוף, נוהגת בכל מקום. [שלא כמצוות התלויות בארץ, ככלאים וערלה ותרומות ומעשרות הנוהגות בארץ בלבד].

והטעם לכך שנאמר בהבערה "בכל משבתיכם", **ללמוד גזרה שווה, שכן גם בפרשת רוצחים, בענין מיתת ביי"ד נאמר,** "והיו אלה לכם לחקת משפט לדורתיכם בכל מושבתיכם" (במדבר ל"ה כ"ט), ומעתה, יש ללמוד שכשם שהכתוב "בכל מושבתיכם" של פרשת רוצחים, מדבר במיתת ביי"ד, כך הכתוב "בכל משבתיכם" האמור בשבת, מדבר אף במיתת ביי"ד, ובו נאמר "לא תבצעו אש", לומר לך, שאף לצורך מיתת ביי"ד לא יחללו שבת בהבערה.⁷

והבערה זו שהוצרך הכתוב לאוסרה במיתת ביי"ד, היא מלאכה גמורה לדברי הכל. לא רק לדעת רבי נתן, האומר שכל הבערה היא מלאכה גמורה, אלא אף לדעת רבי יוסי, האומר שהבערה עצמה אינה מלאכה גמורה. כי הבערה של מיתת ביי"ד אינה הבערה לעצמה, אלא הבערה לבשל בה אבר [=עופרת], שהנידון לשריפה אינו נשרף באש, אלא מבשלים עופרת, ונותנים לתוך פיו שישרפו מעיו, **ובישול עופרת,** הוא מלאכה גמורה לדברי הכל.⁸

⁷ והא דדרשינן בפרק קמא דשבת, בכל מושבות אי אתה מבעיר, אבל אתה מבעיר במדורת בית המוקד, היינו משום דהוי ליה למכתב "מושבות" וכתבי "מושבותיכם", ומדלא כתיב "לא תבערו לכם" וכתב "מושבות" משמע דאתא לכדחא. ובסוף פרק קמא דקידושין, דקאמר "מושבות" דכתב רחמנא גבי שבת למה לי סלקא דעתך אמינא הואיל ובענין דמועדות כתיב, לביעי בה קידוש ביי"ד כמועדות, לא מד"לא תבערו אש בכל מושבותיכם" קדושי, אלא מקרא אחריתא, דאמור אל הכהנים, דכתיב "שבת היא לה' בכל מושבותיכם", דההוא קרא בענינא דמועד כתיב. [תוס'].
ואם תאמר, נהי דהבערה דבישול פתילה לא דחיא שבת, דהוי הכשר מצוה, רציחה עצמה, כשנתבשלה⁸ הפתילה מאתמול, או חנק וסייף תדחה שבת, מטעם מה לי חומרא רבה מה לי חומרא זוטא. ומיהו למאי דיליף מקל וחומר, על כרחך לא אתי לא תבערו אלא לרציחה עצמה, דהקל וחומר עצמו הוא על הרציחה, דעל הרציחה כתיב מעם מזבחי תקחנו, ולא תבערו אתא לאפוקי הקל וחומר ... א"נ ... דבכל דוכתינ משוינן מכשירי מצוה שאי אפשר לעשותה מערב שבת כמצוה עצמה ... [תוס'].
⁸

שאינו יכול לבנות את המקדש בלא לעשות מלאכה, המצווה דוחה איסור לא תעשה שיש בו כרת, אבל כשיש לו דרך אחרת, כגון אם לא היה פסוק המלמד שערווה פטורה מיבום, מי שנפלה לפניו ערוותו ליבום, מאחר שיכול לחלוץ ולא לייבם, לא תהא מצוות יבום דוחה איסור ערווה ויחלוץ ולא ייבם.

והקשו על כך, שכן ללמד דבר זה, שכשאינן דרך אחרת [=זהו הכשר מצווה], מצוות עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, כבר למדנו מהכתוב בענין כבוד אב ואם ושבת, כפי שנתבאר לעיל, ומעתה, לא בא הכתוב הזה ללמד מה שכבר למדנו, אלא להוסיף עליו, לומר שמצוות עשה דוחה כל לא תעשה שיש בו כרת.

ומסקנת הסוגיה, שאמנם אם היה הכתוב "את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה'" נכתב ללמד שבנין המקדש אינו דוחה את השבת, היינו למדים ממנו ששאר מצוות עשה דוחות גם לא תעשה שיש בו כרת, אבל באמת ענין זה שבנין בית המקדש אינו דוחה שבת פשוט הוא ואין הכתוב צריך ללמדו, והכתוב "את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה'" בא ללמד דבר אחר, והוא דיני מורא מקדש, כפי שיתבאר בעזה"י.

מורא מקדש

שנינו בברייתא, יכול יתיירא אדם ממקדש⁹? תלמוד לומר, "את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו", נאמרה שמירה בשבת, ונאמרה מורא במקדש, והקישן הכתוב בפסוק אחד, לומר לך, מה שמירה האמורה בשבת, לא משבת אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על השבת, אף מורא האמורה במקדש, לא ממקדש אתה מתיירא, אלא ממי שהזהיר על המקדש.

ואיזהו מורא מקדש? לא יכנס אדם בהר הבית במקלו, במנעלו, בפונדונו [=ארנקי שחוגר בו מתניו], **ובאבק שעל גבי רגליו, ולא יעשנו קפנדריא** [=לקצר הילוכו, שלא יקפי ויכנס בפתח זה, ויצא בשכנגדו לצורך עצמו], **ולא ירוק בו מקל וחומר**.²

ואין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מנין? "את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו", מה שמירה האמורה בשבת לעולם, אף מורא האמורה במקדש לעולם.

מלאכת הבערה בשבת

אף על פי שנאמר "ביום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך" (שמות כ"ט), ללמד על כל מלאכות שבת שהן אסורות, נאמר גם "לא תבצעו אש בכל משבתיכם ביום השבת" (שמות ל"א ג'), ללמד על מלאכת הבערה בפני עצמה שהיא אסורה.³ ונחלקו חכמים, מדוע נכתב איסור הבערה בפני עצמו.

² גבי אביו לא הוצרך לומר כן, דפשיטא שלא ישתחוה לו לשם אלהות, אבל גבי המקדש, איצטריך, משום דהוי דבר שבקדושה. אי"נ גבי אביו שייך מורא, שלא יכעיסנו, אבל במקדש אין יכול למצוא אלא בדוחק, כמו שמפרש והולך. [תוס'].
³ מפרש בברכות בפרק הרואה, מנין אין לבה אל שער המלך בלבוש שק, שאינו מאוס, ק"ו לרוק, שהוא מאוס לפני הקב"ה. [רש"י].
⁴ ואם תאמר והיכי דרשינן ללאו או לחלק, כיון דאיצטריך לא תבערו למיתת ביי"ד דלא דחי שבת. ויש לומר דדרשינן מדכתיב הבערה, דאי למיתת ביי"ד לחוד אתא, הוי ליה למכתב "לא תעשו מלאכה בכל מושבותיכם". [תוס'].
⁵

סברת היתר מיתת בי"ד בשבת

נתבאר שלולא הכתוב האוסר הבערה בשבת גם במיתת בי"ד, יש סברא להתיר זאת, ולהלן יתבאר בעזה"י מה היא סברת ההיתר.

א. עשה ידחה לא תעשה שיש בו כרת.

מתחילה היה נראה, שהסיבה שהוצרך הכתוב לאסור הבערה של מיתת בי"ד בשבת, כי היה מקום לומר שהיא מותרת, משום שמיתת בי"ד היא מצוות עשה, שנאמר, "וְכִי יִהְיֶה בְאִישׁ חֲטָא מִשְׁפָּט מְנוֹת וְהוֹמֶת וְתָלִית אֹתוֹ עַל עֵץ" (דברים כ"א כ"ב), ומצוות עשה של מיתת בי"ד תהא דוחה את השבת.

ואף שלא נתפרש בתורה אלא שמצוות עשה דוחה לא תעשה גרידא, ולא נתפרש שהיא דוחה לא תעשה שיש בו כרת, הסברא אומרת שאין לחלק בין זו לזו, שהרי לא תעשה גרידא חמור מעשה, [שכן העובר על לא תעשה לוקה, והמבטל עשה אינו לוקה], ואף על פי כן עשה דוחה לא תעשה, ואם כן הוא הדין ללא תעשה שיש בו כרת, אף על פי שהוא חמור מעשה, עשה דוחה אותו.

ומעתה יש לנו ללמוד, שדווקא עשה של מיתת בי"ד, שפירש בו הכתוב שאינו דוחה שבת, אינו דוחה לא תעשה שיש בו כרת, אבל שאר מצוות עשה דוחים גם לא תעשה שיש בו כרת.

ב. קל וחומר.

רב שימי בר אשי אמר, שאין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, וסברא אחרת היתה להתיר מיתת בי"ד בשבת, והיא משום שכן יש ללמוד בקל וחומר.

דף ז'

מיתת בי"ד חמורה ודוחה את עבודת הקרבנות, שנאמר ברומח המחוּיב מיתה, "וְכִי יָזַד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לְהַרְגוֹ בְּעֶרְמָה מֵעַם מִזְבְּחֵי תִקְוָנוּ לְמוֹת" (שמות כ"א י"ד), לומר שאפילו היה הרוצח כהן, ורוצה לעבוד עבודה, בי"ד שולחים ומביאים אותו להרגו^א. ועבודת הקרבנות חמורה ודוחה שבת, שמקריבים קרבנות בשבת. ומעתה אם מיתת בי"ד חמורה מעבודה, ועבודה חמורה משבת, קל וחומר שמיתת בי"ד עצמה חמורה ודוחה את השבת^ב.

ואין להקשות, קבורת מת מצווה תוכיח, שהיא דוחה את העבודה ואינה דוחה את השבת, והוא הדין למיתת בי"ד, אף שדוחה את העבודה, לא תדחה את השבת. כי אדרבה, למוד מהקל וחומר הנ"ל גם דין זה, שקבורת מת מצווה תהא דוחה את השבת.

^א אלא אם כן היה על גוו של מזבח ועבודה בידו שנאמר "מעם מזבחי" ולא מעל מזבחי. [רש"י].
ואפילו אם אין שם כהן אחר ראוי לעבודה, הרי שהעבודה נדחית. ואם תאמר ולמא התם לאו משום דרציחה דחיא עבודה, אלא משום דגברא הוא דלא חזי, כדאמרינן, כהן שהרג נפש לא ישא את כפיו, שנאמר "ידיכם דמים מלאו" וכל שכן עבודה. ויש לומר דעל כרחך חזי, דאין מחלל עבודה, דמעם מזבחי ולא מעל מזבחי, ולא ישא את כפיו חומרא בעלמא הוא. ועוד דוקא לא ישא את כפיו, לפי שהרגו בידו, ואין קטיגור נעשה סניגור, וכדכתיב בההוא קרא ובפרישכם כפיכם. [תוס'].

^ב הקשה הר"ר יעקב דארוליני"ש, נימא דיו, מה רציחה אינו דוחה עבודה אלא בשב ואל תעשה, שבת נמי לא תדחה אלא בשב ואל תעשה. ויש לומר דאתי כרבי טרפון דאמר היכא דמיפרך קל וחומר לא אמרינן דיו ... ועוד נראה לומר, דהכא דיינין הכי, ומה עבודה דקילא דחיא שבת, רציחה וקבורת מת מצווה דחמירא כלל כן שכן, ובמה הם חמורים, דעבודה נדחית מפניהם ... [תוס'].

וכבר נתבאר, שסברא זו לא נתקיימה, כי הכתוב "לא תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת" מלמד, שמיתת בי"ד אינה דוחה את השבת.

דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל

מהמידות שניתנה תורה להידרש וללמוד דיניה, שתי מידות נאמרו לענין דבר שהיה בכלל, ויצא מן הכלל, כלומר כשתחילה נאמר דין מסוים על הכלל, ולאחר מכן נתחדש באחד מפרטי הכלל דין מסוים.

א. נשאר בכלל ומלמד על כל הכלל.

מידה אחת היא, דבר שהיה בכלל, ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו בלבד יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא.

והכוונה בזה, שכשנתחדש דין באחד מפרטי הכלל, ואין להבין ממנו, שאותו חידוש דין בא להוציא מהכלל, לומר דווקא בו אמור דין זה, ולא כל דיני הכלל, מאחר שבשאר דיני הכלל עדיין שווה הוא לכל הפרטים של הכלל, עתה כשנתחדש בו הדין הנוסף, לא באה תורה לומר שרק בו נתחדש אותו דין, אלא בכל פרטי הכלל נתחדש הדין הנוסף, וכולם שווים גם בו.

ודוגמא לדרשה של מידה זו, לענין אכילת קדשים בטומאה, שתחילה נאמר הכלל, "כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִקְרַב מִכָּל זָרְעֶכֶם אֶל הַקֹּדְשִׁים אֲשֶׁר יִקְדִּישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַה' וְטָמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקִּבְּלֵי אֲנִי ה'", ללמד שהאוכל כל הקדשים כשהוא טמא חייב כרת. ולאחר מכן נאמר דין בשלמים, שהם פרט אחד מכלל הקדשים, "וְהִנֵּפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל בְּשֶׂר מִזֶּבֶחַ הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַה' וְטָמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַמִּיק" (ויקרא ז' כ'), ואין הכתוב הזה מוציא את הפרט מכללו, שהרי עדיין יש כרת לאוכל שלמים כשהוא טמא, כמו בכלל הקדשים. אלא שהכתוב הזה מלמד בשלמים, שהסיבה לכך שיש כרת באכילתם בטומאה, כי הם קדשי מזבח, ומעתה, בא הפרט הזה ולימד על כל הכלל, שאינו מדבר אלא בקדשי מזבח, ולא בקדשי בדק הבית.

ב. יצא מהכלל עד שיחזירו הכתוב לכללו.

מידה נוספת היא, דבר שהיה בכלל, ויצא לידון בדבר החדש, שאי אתה יכול להחזירו לכללו, עד שיחזירו לך הכתוב בפירוש.

והכוונה בזה, שכשנתחדש דין באחד מפרטי הכלל, ואפשר להבין ממנו, שאותו חידוש דין בא להוציא מהכלל, לומר דווקא דין זה אמור בו, ולא כל דיני הכלל, מעתה יצא מהכלל ודיניו, ורק אותו דין אמור בו. אלא אם כן חזרה תורה, וכתבה בפירוש, שעדיין יש בו את דיני הכלל, ואז דיני הכלל הוא שווה לכלל, ובדין שנתחדש בו, בו לבדו נתחדש.

ודוגמא לדרשה של מידה זו, אשם מצורע, שתחילה נאמר הכלל בכל האשמות שהם טעונים מתן דמים ואימורים למזבח. ולאחר מכן נאמר דין באשם מצורע, שהוא טעון מתן דמים על בהן יד ורגל, ומשמע מזה שזהו מתן דמים שלו, ואינו טעון מתן דמים למזבח^א. עד שהחזירו הכתוב לכללו בפירוש,

^א מה שחטאת מצורע טעונה נסכים ושאר חטאות אין טעונות לא חשיב דבר חדש, ואין קרוי דבר חדש אלא כשסותר כללו, כי הכא דשאר אשמות טעונות כל הדם לגבי מזבח, ואשם מצורע נותן ממנו לבהונות, וכגון אשת אח שנאסרו כל העריות וזו הותרה, שסותר כללו, אבל מה שחטאת

אף על פי שנחשב כנכנס כולו.

י'שחט את הכבש במקום אשר ישחט את החטאת ואת העלה במקום הקדש
פי כחטאת האשם הוא לכהן קדש קדשים הוא" (ויקרא י"ד י"ג), לומר לך, שגם הוא
טעון מתן דמים ואימורים למזבח, כמו חטאת.

איסור כניסה לבעל קרי

כל בעל קרי אסור להיכנס לכל הר הבית², שנאמר, "וישלחו מן המזבח כל
צורע וכל זב וכל טמא לנפש" (במדבר ה' ב'), [אלא שאין ענוש כרת אלא על כניסתו
לעזרה].

ומלשון הברייתא משמע, שגם אחרי שטבל לקריו, עד הערב יש לו איסור
עשה הנ"ל "וישלחו מן המזבח".

ורבי יוחנן אמר, שאחר שטבל לקריו, אין כאן אלא איסור מדברי חכמים³,
שגזרו על כך בימי יהושפט בן אסא מלך יהודה, שנאמר "ויצמד יהושפט בקהל
יהודה וירושלם בבית ה' לפני החצר החדשה" (דה"י ב' כ' ה'), ונקרא הר הבית החצר
חדשה, על שחדשו בו דברים, ואמרו, טבול יום לא יכנס למחנה לוי⁴. אבל
מדין תורה, מאחר שטבל לקריו, מותר להיכנס להר הבית.

מצורע שחל שמיני שלו בערב הפסח

מצורע שחל שמיני של טהרתו בערב הפסח, מביא קרבנותיו, ונטהר, ומביא
פסחו, ככל ישראל הטהורים.

ואם ראה קרי בו ביום, קודם שהביא קרבנותיו, כל זמן שלא טבל לקריו, לא
יוכל להיכנס להר הבית לשער ניקנור להכניס ידו ורגלו לעזרה.

אבל לאחר שטובל לקריו, נכנס להר הבית עד פתח העזרה, ומכניס ידו ורגלו
לעזרה לתת עליה דם האשם ושמן. [ולאחר מכן לא יקריב הפסח עצמו, כי עדיין
הוא טבול יום של קרי, אבל אחרים מקריבים עליו, ובערב כשיטהר יאכל מפסחו].

ואף על פי ששאר בעלי קרי אינם נכנסים להר הבית גם אף אחר שטבלו,
[כמבואר לעיל], זה מותר להיכנס להר הבית, כי איסור כניסת טבול יום של בעל
קרי להר הבית אינו חמור, [וי"א שהוא איסור עשה שאין בו כרת, וי"א איסור מדברי
חכמים, כמבואר לעיל], וחיוב הבאת קרבן פסח הוא חמור, [שהוא עשה שיש עונש
כרת על ביטולו], ולכן, כדי שיוכל להיטהר מצרעתו ולהביא פסחו, התיירו לו
להיכנס להר הבית, מוטב שיבוא עשה שיש בו כרת וידחה עשה שאין בו כרת.

והנה אם בכל מקום לא אסרה תורה לטמא להכניס מקצת גופו למקום האסור
לו בכניסה [=ביאה במקצת לא שמה ביאה], די בטעם זה, [שיבוא עשה שיש בו כרת,

² אבל טמא שרץ ואפילו טמא מת, נכנסין להר הבית, כדמפרש באלו דברים, שנאמר, "ויקח משה
את עצמות יוסף עמו". [עי' רש"י]. ואין נראה לר"י, דהא דאמר וידחה עשה שאין בו כרת, היינו
עשה דרבנן ... ובכל טבול יום איירי, בין דבעל קרי בין דטמא מת שרץ ונגילה דקא איירי בהו
התם לעיל. ואומר ר"י, דנקט בעל קרי לרבואת, דאף על גב דאשתלתא חוץ לשתי מחנות, התיירו לו
חכמים ליכנס, דבמקום כרת לא העמידו דבריהם. [] ותייר רבינו תם שלא גזרו אלא שלא יכנס,
אבל אם הוא כבר שם, לא גזרו עליו שיצא, כיון דמדאורייתא שרי ליכנס שם ... [תוס'].]

³ לכאורה נחלקו אם טבול יום של קרי כבעל קרי או לא. אולם תוס' כתבו, שרבי יוחנן לא אתא
לפלוגי אברייתא, דלאו תנא הוא ... אף על גב דיש לדחות דרבי יוחנן כמתניתין דכלים, דתנן, עזרת
נשים מקודשת הימנו שאין טבול יום נכנס לשם, אבל בהר הבית וחיל שרי, והיינו מדרבנן, דאי
מדאורייתא אסור ליכנס במחנה לוי, אם כן בהר הבית נמי ליתסר, דמפתח הר הבית עד שער
נקנור מחנה לוי ... מכל מקום אין נראה דפליגי ברייתא דהכא אמתניתין דכלים, אלא רבי יוחנן
לפרושי ברייתא אתא, דעשה דקתני לאו דוקא ... [תוס'].]

⁴ ואם תאמר מנא ליה שחדשו מטבול יום, דלמא חדשו מטמא מת עצמו. ויש לומר, דמשמע ליה
שלא חדשו אלא על החצר, וחצר היינו עזרת נשים ... ואילו טמא מת אסור אפילו בחיל. [תוס'].]

אשת אח שיצאה להיתר מלמדת על הכלל או לא

היו שרצו לומר, שהסיבה לכך שהוצרך הכתוב ללמד שכל העריות אסורות
להתייבם, [מגזרה שווה בכתוב "ואשה אל אחותה לא תקח לצרר לגלות ערוהה עליה
בתיקה" כפי שנתבאר בדף ג'], כי היה מקום ללמוד באופן הבא, שהן מותרות.

שכן כל העריות היו בכלל כרת, שנאמר בפרשת עריות, "פי כל אשר יעשה מכל
התועבות האלה ונקרתו הנפשות העלש מקרב עמם" (ויקרא י"ח כ"ט), ויצאה
אשת אח שמת בלא בנים מהכלל, לומר לך שהיא מתייבמת, ואין בה כרת,
ובכך יצאה ללמד על הכלל כולו, [כמדה א' לעיל], והיינו למדים שכל העריות
מתייבמות, ולכן הוצרך הכתוב לפרש, שאין הדבר כן, והעריות אסורות
להתייבם.

אולם דחו זאת, כי יציאת אשת אח מהכלל, משמעותה שאינה דומה לכלל
שבה אין כרת שלא כמו הכלל שיש בו כרת, [והרי זה כמדה ב' לעיל], ולא היה
לנו ללמוד ממנה על הכלל כולו, אלא רק על אשת אח.

כניסת מצורע ביום שמיני לטהרתו

כל מצורע, ביום שמיני לטהרתו, מביא את קרבנות טהרתו, ועומד בשער
המזרחי של העזרה הוא שער ניקנור, ומכניס בהונות ידו ורגלו לעזרה, כדי
שהכהן יזה עליהם מדם האשם ומן השמן.

ולא יכנס המצורע כולו לעזרה, כי כל זמן שלא קרב קרבנו, הרי הוא מחוסר
כיפורים, הענוש כרת על כניסתו לעזרה.

ולא יעמוד כולו חוץ לעזרה, כי אי אפשר להזות על בהונותיו שמחוץ לעזרה, כי
אם מוציאים את הדם והשמן מהעזרה, הם נפסלים בפסול יוצא.

אלא יעמוד בעזרת הנשים בפתח המזרחי של העזרה⁵, ויכניס רק את
הבהונות לעזרה.

והנה אם בכל מקום לא אסרה תורה לטמא להכניס מקצת גופו למקום האסור
לו בכניסה [=ביאה במקצת לא שמה ביאה], אין כאן חידוש מיוחד במה
שהמצורע מכניס ידו ורגלו לעזרה.

אך לדעת עולא, האומר, שכל מקום שאסור לטמא להיכנס, אסור להכניס גם
מקצת גופו [=ביאה במקצת שמה ביאה], לעניין מצורע נתחדש בתורה דין, שכדי
להיטהר מצרעתו, מותר לו להכניס ידו ורגלו לעזרה, בעודו מחוסר כיפורים,

מצורע טעונה נסכים, אין סותר את כללו. [] ואם תאמר ולמאן דאמר בריש איזהו מקומן דכללו
גמר מיניה, יהיו כל אשמות טעונות מתן בהונות, ולילפו נמי כולהו עריות מאשת אח. ויש לומר
דלא גמר מיניה אלא דבר דלא חדש בו, כגון שחיתת צפון לעכב, אבל לענין חידוש לא גמר מיניה,
כדפירש רש"י התם, דאם כן היה יוצא לידון בדבר החדש כיוצא בו ללמד על הכלל כולו. [תוס'].]

⁵ שכל השערים נתקדשו חוץ משערי נקנור, ששם מצורע עומד ומכניס ידיו לבהונות. ואם תאמר
למה נמנעו בשביל כך מלקדשם, יעמוד בעזרת נשים ויכניס ידיו לשער נקנור. (א) ופירש ריב"ן,
דאין זה לפני ה', דלא הוי באור העזרה. ואין נראה, דאי הוה קדוש כקדושת העזרה, הוי שפיר
לפני ה'. (ב) ואומר רבינו תם, דעשוי בשביל תקנת מצורעים, שיעמדו שם, שיגין עליהם השער
בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. [תוס'].]

דף ח'

ואמנם לא בכל אופן נאמר הכלל, הואיל ואשתרי אשתרי, אלא רק באופן שהאיסור שהותר, כבר בא לכלל היתר, מאחר שכבר בא היתרו, אין האיסור השני מבטלו, כמו לענין מצורע, שבהגיע היום השמיני כבר הותר להכניס בהונות, שבאופן הזה, אם עכשיו ראה קרי וטבל, עדיין מותר להכניס בהונות, אף על פי שיש איסור נוסף, אבל אם קודם היום השמיני היה רואה קרי, בהגיע היום השמיני אין לו היתר להכניס בהונות.

וכמו כן לענין יבום, האופן שבו היו שאר עריות מותרות, הוא, כשבשעת מיתת האח היתה אשתו ליבם רק אשת אח, ולאחר מכן נעשית ערוה נוספת, כגון שלאחר מכן נשא החי את אחות היבמה, שבכך נוסף ביבמה איסור אחות אשה, באופן הזה בלבד היינו אומרים, מאחר שהותר בה אצלו איסור אשת אח, הותר גם איסור אחות אשה, ומשום האופן הזה² כתבה תורה בפירוש שאין הדבר כן, ולא הותרה אחות אשה ליבום.

אבל בשאר אופנים, שקודם שהותרה אשת האח, כבר היתה אסורה משום איסור אחר, דין פשוט הוא שלא היה היתר לאותו איסור, ולא היה הכתוב צריך ללמד שהן אסורות.

וכגון שמתחילה נשא החי אשה שמיד נאסרה עליו אחותה משום אחות אשה ולאחר מכן נשא אחיו את האחיות הזו ומת בוודאי לא הותר אצלו איסור אחות אשה אף על פי שאיסור אשת אח ראוי להיות מותר שאין היתר האיסור האחרון מועיל להתיר את האיסור הראשון.

ואפילו נשא המת תחילה את אשתו, אך בעודו בחיים נשא החי את אחותה, מאחר שבשעת מיתת הראשון מיד היתה אצלו היבמה אחות אשה, ולא היתה שעה שהיתה רק אשת אח שיש להתירה, אין היתר לאיסור אחות אשה.

שאר עריות היו למדות היתר מהיקש מאשת אח

[תירוץ שני שאינו נדחה]

יש אומרים, שהסיבה לכך שהוצרך הכתוב ללמד בגזרה שווה "עליה", שכל העריות אסורות להתייבם, [כפי שנתבאר בדף ג'], כי היה מקום ללמוד בהיקש, שהן מותרות.

שכן בענין העריות נאמר "כי כל אִשָּׁר יַעֲשֶׂה מִכָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנְּפֹשֹׁת הָעֹשִׂים מִקְרָב עִמָּם" (ויקרא י"ח כ"ט), ואמר רבי יונה או רב הונא בריה דרב יהושע, שהכתוב הזה מקיש כל העריות כולן זו לזו³. ומאחר שאשת אח מותרת לייבם, והוקשו אליה כל עריות, היינו למדים שגם כל עריות יהיו מותרות לייבם. ולכן נאמר הכתוב "וְאִשָּׁה אֶל אַחֶתָּה לֹא תִקַּח לְצִרָר לְגִלּוֹת עֲרֹוֹתָהּ עִלֶּיהָ בְּחַיֶּיהָ", ללמד, שאחות אשה אסורה לייבם.

ומעתה מאחר שלמדנו שאחות אשה אסורה לייבם, יש לך להקיש כל שאר עריות [חוץ מאשת אח] לאחות אשה, וללמוד שכולן אסורות לייבם.

ואף שמצד אחד יש לך להקיש שאר עריות לאחות אשה האסורה ומצד שני יש לך להקישן לאשת אח המותרת שני טעמים יש למה עליך להקיש לאחות אשה

וידחה עשה שאין בו כרת], להבין, כיצד נכנס מצורע בעל קרי להיטהר מצרעתו, שהרי אינו נכנס אלא להר הבית עד פתח העזרה, ואינו נכנס לעזרה עצמה, שכן אף כשמכניס בהונותיו לעזרה, אינו נחשב כמי שנכנס כולו, ובהר הבית חוץ לעזרה אין בכניסתו אלא איסור קל.

אבל לדעת עולא האומר שכל מקום שאסור לטמא להיכנס אסור להכניס גם מקצת גופו [=ביאה במקצת שמה ביאה], אין בטעם זה, [שיבוא עשה שיש בו כרת, וידחה עשה שאין בו כרת], אלא להבין כיצד נכנס מצורע בעל קרי זה להר הבית עד פתח העזרה, [שכן בכניסת בעל קרי לשם אין איסור חמור], אולם כשמכניס בהונותיו לעזרה, מאחר שנחשב כמי שנכנס כולו, יש בדבר איסור חמור, שכן בעל קרי אסור להיכנס לעזרה, וענוש על כך כרת.

והטעם שהותר לו אף הדבר הזה, כי הואיל והתירה לו תורה איסור זה של כניסת טמאים לעזרה, להכניס ידו ורגלו⁴ לצורך טהרתו מצרעתו, מעתה הותר בכך אף כשהוא טמא טומאה נוספת, [=הואיל ואישתרי אשתרי⁵]. ובלבד שהטומאה הנוספת באה אחרונה, אחר שכבר הותר להיכנס לעזרה לצורך טהרתו, אבל אם היה בעל קרי מהיום השביעי, ולא נטהר, מעולם לא הותר להיכנס לעזרה לטהרתו, וימתין עד שיטבול לקריו, ויטהר, ואחר כך יכנס לטהרתו מצרעתו].

שאר עריות היו למדות היתר בבנין אב מאשת אח

[תירוץ ראשון שאינו נדחה]

יש אומרים, שהסיבה לכך שהוצרך הכתוב ללמד בגזרה שווה "עליה", שכל העריות אסורות להתייבם, [כפי שנתבאר בדף ג'], כי היה מקום ללמוד בבנין אב, שהן מותרות.

שכן אשת אח היא ערוה, ואף על פי כן במקום יבום היא מותרת, והוא הדין לשאר עריות, אף על פי שהן ערוה, במקום מצווה היו מותרות. ולכן הוצרך הכתוב לפרש, שאין הדבר כן, והעריות אסורות להתייבם.

ואף שלכאורה יש לחלק בדבר, שכן אשת אח בלבד הנופלת ליבום, יש בה איסור אחד שהיא אשת אח, ושאר עריות הנופלות ליבום, יש בהן שני איסורים, שכן מלבד איסור ערוה שיש בהן, הן גם אשת אח, [שאין יבום אלא באשת אחיו שמת], ואם התירה תורה לייבם מי שהיא רק אשת אח, מניין שהתירה לייבם גם מי שהיא ערוה נוספת ואשת אח.

יש להשיב על כך, שכן למדנו לעיל מדברי עולא, שמאחר שהתירה תורה למצורע להכניס ידו ורגלו לעזרה, התירה לו גם הדבר כשיש בו איסור נוסף [=הואיל ואשתרי אשתרי], והוא הדין לענין יבום, מאחר שהתירה תורה איסור אשת אח, התירה הדבר גם במקום שיש איסור ערוה נוסף.

¹ ואם תאמר, וכיון דביאה במקצת שמה ביאה, ואפילו הכי שרי מקצתו, משום דאי אפשר בענין אחר, אם כן כולו נמי לשתרי. (א) ויש לומר דלא ניחא שידחה ביאת כולו, דכתיב בהדיא ואל המקדש לא תבא, אבל ביאה במקצת לא כתיב בהדיא, אלא מהיקשא גמר לה עולא התם ... (ב) ועוד יש לומר, כיון דאפשר על ידי ביאה במקצת, אם יכנס כולו חייב, מידי דהוה אחיה לו דרך קצרה ובא לו בארוכה. [תוס']

² ונראה לרבינו יצחק, דדייק עולא מדנקט וראה קרי בו ביום, משמע בו ביום אבל בלילה לא, שמע מינה דטעמא משום דהותר לצרעתו הותר נמי לקריו, ולהכי פשיטא ליה הכא דמודי עולא בראה קרי בליל שמיני. [תוס']

³ ולפי זה, לא נצרך הכתוב אלא לאחות אשה, וכן לחמותו ואם חמיו ואם חמותו, שאלו איסורי ערוה שיכולים לבוא באשת אחיו אחרי מות אחיו.

⁴ ולענין הערה קס"ב ליה רבי יונה בהבא על יבמתו להקיש כל העריות לאשת אח. [רש"י].

האסורה ולא לאשת אח המותרת.

א. כלל בידינו, כל שיש לך להקיש להקל או להחמיר אתה מקיש להחמיר, ולכן עליך להקיש כל עריות לאחות אשה האסורה.

ב. מאחר שיש לך להקיש כל עריות לזו ולזו, ראה למי הן דומות יותר, ולענין יבום דומות הן יותר לאחות אשה, שכן אשת האח הנופלת ליבום, יש בה איסור אחד, ואילו אחות אשה וכן שאר עריות הנופלות ליבום, יש בהן שתי איסורים, שכן מלבד איסור ערוה שיש לכל אחת, יש כאן גם איסור אשת אח.^א

גזרה שוה "עליה" נצרכה לאסור את הצרות

לדברי רבא, דין זה, שכל העריות פטורות מיבום, דין פשוט הוא,^ב שכן כלל בידינו, שאין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, וכל עריות הן לא תעשה שיש בו כרת.

וגזרה שווה "עליה", לא באה ללמד שהעריות פטורות מיבום, אלא ללמד על כך שגם צרותיהן פטורות מיבום.

ואמר רב אשי, שמשלשון משנתנו יש ללמוד שכן הוא כדברי רבא, שהרי לא שנינו בה "חמש עשרה נשים פטורות מיבום", אלא "חמש עשרה נשים פטורות צרותיהן", הרי שעיקר החידוש הוא במה שהצרות פטורות, אבל מה שהעריות פטורות, דין פשוט הוא.^ג

אולם הקשו על הדברים הללו ואמרו, שכשם שהעריות עצמן, דין פשוט הוא שהן פטורות, כי אין עשה דוחה לא תעשה, כך דין פשוט הוא שהצרות פטורות, שהרי נאמר "וְאִשָּׁה אֶל אַחֲתָהּ לֹא תִקַּח לְצַרֵּר לְגִלּוּת עֲרֻתָהּ עִלְיָהּ בְּחַיֶּיהָ", כלומר לא תקח ערוה וצרתה, ומעתה, גם בלא גזרה שווה "עליה", יודעים אנו שהצרה אסורה, כי אין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת.

לימוד נוסף לפטור צרות ועריות מהיבום

בדף ג' נתבאר, שדין זה שעריות וצרות פטורות מיבום, למד בגזרה שווה, "עליה", בכתוב האוסר את אחות האשה.

^א ואם תאמר ולרב אשי אמאי פטורת איילונית צרתה, והא חד איסורא הוא. ויש לומר דממה נפשך אייהו איסורא דילפינן מ"אשר תלד" פרט לאיילונית, ולהכי צרתה נמי אסורה. וכן אשת אחיו שלא היה בעולמו, אבל קשיא, מאי טעמא דמאן דפליג אדרב אשי. ויש לומר דכיון דאיילונית לאו בת ייבום היא בשום מקום, חשיבא צרתה כצרת ערוה שלא במקום מצוה, דשריא, ולא דמיא איילונית לחייבי עשה ... דאיילונית מיעטה הכתוב בהדיא, דלא הויה בכלל היתר אשת אח. [תוס']

^ב ואם תאמר והא לכל הפחות איצטרך קרא לנשא מת ומת ואחר כך נשא חי, דלא תימא הואיל ואישתרי אשתרי. ויש לומר דרבא לית ליה דעולא, וסבר דביאה במקצת לא שמה ביאה, [ולא אמרינן הואיל ואשתרי אישתרי]. ועוד אומר ר"י, דיש לחלק, דגבי בעל קרי דשם טומאה אחת היא, אמרינן הואיל ואשתרי אישתרי, דחד לאו הוא בבעל קרי ומצורע, אבל הכא דשני שמות הן, לא אמרינן הואיל ואשתרי אישתרי. [] ואם תאמר מאי טעמא לא צריכא קרא, וכי לית ליה לרבא היקישא דרבי יונה. ויש לומר דקסבר דלענין איסורא הוא דאקשינהו רחמנא, דבהכי איירי קרא, ולא לענין היתרא. [תוס']

^ג ולפי המסקנה, דלאסור צרתה נמי לא צריך קרא, מכל מקום תנא פטורות, דהוצרך להשמיענו איסור בצרה, שעדיין לא השמיענו בשום מקום, אבל איסור ערוה דכבר נשנו כל העריות בפרק קמא דכריתות, שלא איצטרך כאן להשמיענו דאסורה במקום מצוה, דפשיטא דאין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת. [תוס']

ורבי דרש זאת בברייתא מדקדוק הכתוב בפרשת יבום, שנאמר, "כִּי יִשָּׁבוּ אַחִים יַחְדָּו וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּבֶן אֵין לוֹ לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר וְבָמָּה יָבֵא עִלְיָהּ וּלְקַחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְמָה" (דברים כ"ה ה). מתוך כך שלא כתב "ולקח לו לאשה ויבם" וכתב "ולקחה לו לאשה ויבמה" משמע שני מיעוטים, "ולקחה" אותה ולא אחרת, "ויבמה", אותה ולא אחרת. ושני מיעוטים אלו מלמדים על עריות ועל צרות, שאינן מתייבמות.

ומתחילה היה נראה, שלדברי רבי, הוצרך הכתוב ללמד על הצרות ועל העריות שהן פטורות, שלא כסברת רבא, שאמר, שענין זה שהעריות פטורות, פשוט בלא פסוק.

ולאחר מכן יישבו את דברי רבי עם סברת רבא, ואמרו, שאמנם דין זה שהעריות עצמן פטורות, פשוט הוא, ושני מיעוטים אלו לא ללמד על העריות באו, אלא על הצרות.

הפסוק "ולקחה", מלמד, שבמקום מצוות יבום, צרת ערוה אסורה. וכמו שביארנו בסוף הסוגיה, שמשמעות הכתוב "ולקחה" היא, שיש לפניו שתי יבמות ולוקח אחת מהן^א, שחפץ בה, לומר לך, דווקא כששתיהן מותרות לו, ויש בידו לבחור איזו שירצה, הוא לוקח אחת מהן, אבל כשאחת אסורה, ואין בידו לבחור איזו שירצה, אינו לוקח כלל, ומכאן שצרת ערוה אסורה.^ב

והפסוק "ויבמה" מלמד, שדווקא במקום מצוות יבום צרת ערוה אסורה, אבל שלא במקום מצוות יבום, צרת ערוה מותרת.^ג

ובדף ט' יתבאר בעזה"י, שלדעת רבי, הכתוב "עליה" נאמר לגזרה שווה אחרת, ללמד שאין חטאת באה אלא על דבר שזדונו כרת כעריות.

גזרה שוה "עליה" נצרכה להתייר צרה שלא במקום מצוה

[תירוץ שלישי שאינו נדחה]

לדברי רב אחא בר ביבי כך אמר רבא, דין זה, שכל העריות פטורות מיבום, דין פשוט הוא, שכן כלל בידינו, שאין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, וכל עריות הן לא תעשה שיש בו כרת. וכמו כן דין זה שצרת ערוה פטורה מיבום גם כן דין פשוט הוא כפי שהקשו על דברי רבא לעיל, שגם צרת ערוה היא לא תעשה שיש בו כרת.

וגזרה שווה "עליה", לא באה ללמד שהעריות או הצרות פטורות מיבום, אלא ללמד על כך שאין הצרות אסורות אלא במקום מצוות יבום, אבל שלא במקום מצוות יבום, צרת ערוה מותרת.

^א מצינו למימר, דמייתורא דה"א דרשינן תרין ליקוחין ... אבל בקונטרס פירש, דולקחה משמע דנפלו לו שתיים, ואמר רחמנא ולקחה לאחת ולא לשתייהן ... [תוס']

^ב וצרות צרותיהן נמי מהכא נפקא, דמשנפלה לו צרת ערוה מאחיו הראשון, ונדחית הערוה ממנו, נאסרה עליו עולמית משום אשת אח, וכשנתיבמה לאחיו השני, ולו אשה אחרת ומת, וחזרה ונפלה לפני זה, לא קרינא בה בזו שנטארה עליו ולקחה, הלכך תרווייהו אסורים, וכן לעולם. [רש"י]. ואם תאמר חייבי עשה נמי ליתסרי לצרה, דליכא למימר דאי בעי האי נסיב ואי בעי האי נסיב. ועוד תימא דהשתא ליכא בצרת ערוה כרת, ואם כן תיבעי חליצה כמו חייבי עשה ... ויש לומר דחייבי עשה דאיתרבו לחליצה ואית בהו זיקה קצת הו בכלל ולקחה, ואם כן צרת ערוה על כרחך לא בעיא חליצה, דאי בעיא הוי בכלל ולקחה. ועוד ולקחה משמע לשון תפיסת קידושין, הלכך חייבי עשה דתפסי בהו קדושין הו בכלל ולקחה. [תוס']

^ג והכי דרשינן, במקום "ויבמה" הוא דאמינא לך מיעוטא "ולקחה", דמיעט צרה, אבל שלא במקום יבום, כגון צרת בתו מנכרי, שריא. [רש"י].

שכשנאמר, "וְאִשָּׁה אֶל אַחֲתָהּ לֹא תִקַּח לְצֶרֶר לְגִלּוֹת עֲרֻנָּתָהּ עִלְיָהּ בְּחַיֶּיהָ" לאסור הצרה, לא נאמר הדבר אלא במקום "עִלְיָהּ", כלומר במקום יבום, ושכן העמדנו את הכתוב מחמת גזרה שווה "עִלְיָהּ", אבל שלא במקום יבום, הצרה מותרת². ולהלן יתבאר בעזה"י, מנין שלא במקום מצווה יש לחלק בין הצרה לערוה שהערוה אסורה והצרה מותרת.

מנין שיש חילוק בין הערוה לצרה

נתבאר שלדברי רבא גזרה שווה "עִלְיָהּ" מלמדת, שהכתוב "וְאִשָּׁה אֶל אַחֲתָהּ לֹא תִקַּח לְצֶרֶר לְגִלּוֹת עֲרֻנָּתָהּ עִלְיָהּ בְּחַיֶּיהָ" האוסר ערוות אחות אשה וצרתה, מדבר באופן שהיו נשואות לאחיו ומת, ונפלו לפניו ליבום, ובא ללמד, שדווקא במקום יבום הצרה אסורה כמו הערוה, אבל שלא במקום יבום, צרת ערוה מותרת [כגון היתה בתו ואשה אחרת נשואות לנוכרי צרת בתו מותרת לו].

ורמי בר חמא הקשה, מאחר שלמדנו בגזרה שווה, שהאיסור האמור בפסוק הנ"ל מדבר רק במקום מצוות יבום, אבל שלא במקום מצוות יבום אין איסור, אם כן, כשם שצרת הערוה מותרת שלא במקום מצוות יבום, כך הערוה עצמה תהא מותרת במקום מצוות יבום, שהרי לא נאמר האיסור שבפסוק אלא במקום מצוות יבום.

ואין לך לומר שהערוה תהא אסורה מקל וחומר זה, אם במקום מצוות יבום היא אסורה, כל שכן כשאין מצווה, שהרי בצרת הערוה אין אנו אומרים כן, ואף על פי שבמקום מצווה היא אסורה, שלא במקום מצווה היא מותרת, ואם כן הוא הדין לערוה עצמה.

ואין לומר שהערוה עצמה אסורה גם שלא במקום מצווה, מהריבוי "בְּחַיֶּיהָ", הבא ללמד שלעולם היא אסורה, ואף שלא במקום מצווה. כי הריבוי הזה בא ללמד דין אחר, והוא, שאחות אשה אסורה אף אם גירש את אשתו, ושוב אינה אחות אשה, ולא לרבות גם שלא במקום מצווה. [ודווקא בעוד אשתו קיימת, בין אם היא תחתיו, ובין אם גירשה, אבל אם מתה אשתו, אחותה מותרת לו, שנאמר "וְאִשָּׁה אֶל אַחֲתָהּ", לומר כל זמן שהן יחד בעולם].

ומסקנת הסוגיה, שהסיבה לחילוק בין הצרה לערוה הוא שנינו הלשון בפסוק, שתחילה נאמר "וְאִשָּׁה אֶל אַחֲתָהּ לֹא תִקַּח לְצֶרֶר", ומשמע ששתיהן אסורות, ולאחר מכן נאמר "לְגִלּוֹת עֲרֻנָּתָהּ עִלְיָהּ בְּחַיֶּיהָ", ומשמע שרק אחת אסורה, ועל כרחך כך הוא ישוב הפסוקים, במקום מצוות יבום ששתיהן אסורות, אבל שלא במקום מצוות יבום, אחת מותרת והיא הצרה, ואחת אסורה והיא הערוה.

ואין לומר שכוונת הכתוב להיפך, כלומר, שלא במקום מצווה שתייהן אסורות, ובמקום מצווה אחת מותרת ואחת אסורה, שהרי גזרה שווה עליה מלמדת, שהאיסור הוא במקום מצווה.

וכמו כן אין לומר, שגזרה שווה עליה לא נאמרה על האיסור אלא על ההיתר, וכך יהא כתוב נדרש, "וְאִשָּׁה אֶל אַחֲתָהּ לֹא תִקַּח לְצֶרֶר לְגִלּוֹת עֲרֻנָּתָהּ", כלומר שתייהן אסורות, וכל זה שלא במקום מצווה, אבל במקום מצווה שתייהן מותרות, שנאמר בסוף הכתוב "עִלְיָהּ בְּחַיֶּיהָ", והכוונה ליבום, שכן יש ללמוד

² ואם תאמר להנהו שינויי דלעיל דמצרכי קרא לערוה גופה, מנא להו למישרי צרה שלא במקום מצווה. ויש לומר דנפקא להו מהיכא דנפקא ליה לרבי. [תוס'].

בגזרה שווה מהכתוב "יְבָמָה יָבֵא עִלְיָהּ". והסיבה שאין לדרוש כן, כי באופן הזה לא יתיישב הכתוב "לְגִלּוֹת עֲרֻנָּתָהּ", שמשמע ממנו שרק אחת אסורה ואחת מותרת.

צרה בזיקה

שלושה אחים, שנים מהם נשואים שתי אחיות, או אשה ובתה, ומתו שני האחים, ונפלו נשותיהן ליבום לפני האח השלישי.

מאחר ששתיהן זקוקות לו ליבום, וזיקה נחשבת כמקצת קידושין, לא יוכל לייבם לא את זו ולא את זו, שהרי כל אחת מהן שירצה לייבם, הרי היא ערוה לו מחמת הזיקה הנחשבת כמקצת קידושין. כגון כשהיו שתי אחיות, כל אחת מהן היא אחות זקוקתו, הנחשבת כאחות אשתו, ולא יוכל לייבמה. וכשהיו שתי הנשים אשה ובתה, האם היא אם זקוקתו הנחשבת כאם אשתו, והבת היא בת זקוקתו הנחשבת כבת אשתו.

לדעת חכמים – אין הזיקה נחשבת כקידושין אלא לענין זה שלא ייבם לא את זו ולא את זו, [שלחומר א בלבד החמירו חכמים להחשיב את הזיקה כקידושין], אבל אינה כקידושין ממש, לפוטרו לגמרי, ולכן הן טעונות חליצה.

ולדעת רבי שמעון – ערוה בזיקה, ערוה גמורה, כמו ערוה בקידושין, ולכן ערוות בזיקה פטורות מיבום וגם מחליצה. ודבר זה למד מהכתוב בענין אחות אשה, "וְאִשָּׁה אֶל אַחֲתָהּ לֹא תִקַּח לְצֶרֶר", שהריבוי "לְצֶרֶר" מלמד, שכל שיש כאן צד של צרה, בין בקידושין ובין בזיקה, הרי אלו אסורות.

ומבואר, שדעת רבי כדעת רבי שמעון, שכן רבי לומר היתר צרת ערוה שלא במקום מצווה מהכתוב "וּלְקַחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה יְבָמָה", ולפיכך יש לו ללמוד מהכתוב "לְצֶרֶר", שצרה בזיקה צרה גמורה.

אבל חכמים חולקים, כי לדעתם הכתוב "לְצֶרֶר" מלמד על היתר צרה שלא במקום מצווה, כפי שנתבאר, ואם כן אין ללמוד ממנו שצרה בזיקה צרה גמורה היא.

אחר היבום היבמה אשתו לכל דבר

נתבאר, שאף שבדרך כלל אשת האח אסורה, מי שמת אחיו בלא בניס, מצווה לו ליבמה.

ולדברי הכל, מאחר שייבם את אשת אחיו, מעתה בטלה ממנה שם יבמה, ואינה נחשבת עוד אשת אחיו, אלא אשתו היא לכל דבר. ואם בא להוציאה, מוציאה בגט בלא חליצה. ואם לאחר שהוציאה רוצה להחזירה, רשאי, ואין אנו אומרים, מצוות יבום שהטיל עליו הכתוב קיים, אבל אם לאחר מכן הוציאה לא יוכל להחזירה משום שהיתה אשת אחיו².

לדעת רבי יוסי בר חנינא – ענין זה שלאחר יבום היבמה היא כאשתו לכל דבר,

² בפרק החולץ אמרינו, דאיצטריך דסלקא דעתך, מצוה דרמא רחמנא עליה עבדה, השתא תיקום עליה באיסור אשת אח. ותימה דמשמע דלביאה שניה לא צריך קרא להיתר, ואמאי, והא מצוה דרמא רחמנא עליה עבדה מביאה ראשונה, דהא ביאה שניה לא דחיא חייבי לאוין ... ויש לומר דביאה שניה לא צריכא קרא, דסברא הוא דלא אמר רחמנא יבא עליה לגרשה אחר ביאה ראשונה. ומכל מקום ביאה שניה לא דחיא חייבי לאוין, דרשות היא, וליכא עשה אלא בביאה ראשונה. [תוס'].

(ב) פרשה שניה מדבר ביחידים שחטאו בעבודה זרה ובכלל זה, הדיוט, משיח, ונשיא, וכל מי מהם שחטא בזה, מביא שעירה לחטאת.

עבודה זרה	חטאים אחרים	
שעירה	כשבה או שעירה	יחיד שחטא בשגגה.
שעירה	שעיר	נשיא שחטא בשגגה.
שעירה	פר	כהן משיח שחטא בשגגה על ידי שטעה להורות לעצמו היתר בדבר אסור.
פר לעולה ושעיר לחטאת	פר	בי"ד שטעו להורות לציבור היתר בדבר אסור.

וכל החטאות הללו, אינן באות אלא על חטאים שהעושה אותם במזיד ענוש כרת², אבל על שגגה בדבר שאין בו כרת במזיד, [כגון לבישת כלאים, או נשיקת עבודה זרה, שהם איסורים שאין בהם כרת], אין מביאים חטאת על השגגה. ונחלקו חכמים מניין הדבר למד.

דעת רבי.

א. פר העלם דבר של ציבור – יש ללמוד בגזרה שווה, שאינו בא אלא על דבר שזדונו כרת, שנאמר בו, "וְנֹדַעַתְהָ חֲטָאתָ אֲשֶׁר חָטְאוּ עֲלֶיךָ" (ויקרא די י"ד), וכן נאמר בפרשת עריות, "וְאִשָּׁה אֶל אַחֲתָהּ לֹא תִקַּח לְצָרָר לְגִלּוֹת לְעֵינֶיהָ בְּחַיֶּיהָ", ומכאן, כשם שפרשת עריות מדברת בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, כך פרשת פר העלם דבר של ציבור.

ב. פר כהן משיח – יש ללמוד מהכתוב בו, "לְאֲשֶׁמֶת הָעַם" (ויקרא די י"ד), שדין כהן משיח כדון ציבור, וכשם שפר העלם דבר של ציבור בא רק על דבר שזדונו כרת, כך פרשת פר כהן משיח.

ג-ד. שעיר נשיא וחטאת יחיד – יש ללמוד בגזרה שווה, שאינם באים אלא על דבר שזדונו כרת. שכן בפרשת העלם דבר של ציבור נאמר "מִצֹּת", "וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנִעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקֹּהֵל וְעָשׂוּ אֶחָת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תִעֲשֶׂינָה וְאֲשַׁמּוּ" (ויקרא די י"ג), וכן נאמר בפרשת שעיר נשיא "אֲשֶׁר נָשִׂא חָטָא וְעָשָׂה אֶחָת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲקִיּוּ אֲשֶׁר לֹא תִעֲשֶׂינָה בְּשִׁגְגָה וְאֲשַׁם" (ויקרא די כ"ב), וכן בפרשת חטאת יחיד "וְאִם נָפַשׁ אֶחָת תִּחְטָא בְּשִׁגְגָה מֵעַם הָאָרֶץ בְּעִשְׂתָּהּ אֶחָת מִמִּצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תִעֲשֶׂינָה וְאֲשַׁם" (ויקרא די כ"ז), ויש לך ללמוד בגזרה שווה שכשם שפרשת העלם דבר של ציבור מדברת בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, כך פרשת שעיר נשיא ופרשת חטאת יחיד מדברות בדבר שזדונו כרת.

א. פר ושעיר של ציבור בעבודה זרה – יש ללמוד בגזרה שווה, שאינם באים אלא על דבר שזדונו כרת, שנאמר בו, "וְהָיָה אִם מַעֲלִינִי הַעֲדָה נִשְׁפָּתָה לְשִׁגְגָה" (במדבר ט"ו כ"ד), וכן נאמר בפרשת פר העלם דבר של ציבור, "וְנִעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקֹּהֵל" (ויקרא ד י"ג), ומכאן, שכשם שפרשת פר העלם דבר של ציבור מדברת בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, כך פרשת פר ושעיר של ציבור בעבודה זרה מדברת

למד מהכתוב, "וְלִקְחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה", שכיון שלקחה, נעשית כאשתו לכל דבר. וכן דעת חכמים.

ולדעת רבי – הכתוב "וְלִקְחָהּ", מלמד שצרת ערווה במקום מצווה אסורה, כפי שנתבאר לעיל, וענין זה שלאחר יבום היבמה כאשתו לכל דבר, למד רק מהמילה "לְאִשָּׁה".

יבום מועיל בעל כרחו של היבמה

הכל מודים, שאפילו אם בא היבם על היבמה בעל כרחו קנאה להיות כאשתו לכל דבר, ויורשה, ומטמא לה.

לדעת חכמים – ענין זה למד מהכתוב "וַיִּבְמָה", המלמד שבכל אופן, אף אם עשה בעל כרחו, יש כאן יבום³.

ולדעת רבי – הכתוב "וַיִּבְמָה", מלמד שצרת ערווה שלא במקום מצווה מותרת, כפי שנתבאר לעיל, וענין זה שהיבמה נקנית אפילו בעל כרחו, למד מהכתוב "וַיִּבְמָה יָבֵא עֲלֶיהָ".

דף ט'

כל החטאות הקבועות הבאות מחמת חטאים שנעשו

בשוגג שוות הן שאינן באות אלא על חטאים שזדונם כרת

בפרשת חטאת שבספר ויקרא, נמנו קרבנות חטאת קבועה, הבאים לכפר על חטאים שנעשו בשגגה בשאר עבירות חוץ מעבודה זרה, והפרשה חלוקה לארבעה.

(א) פרשה ראשונה מדברת בכהן משיח, שכשחטא הכהן המשיח על ידי שטעה והיה סבור שהוא מותר, מביא פר לחטאת, הנקרא פר כהן משיח.

(ב) פרשה שניה מדברת בציבור שחטאו על ידי שטעו בי"ד, והורו להם היתר בדבר אסור, ועל חטא זה בי"ד מביאים פר לחטאת, הנקרא פר העלם דבר של ציבור.

(ג) פרשה שלישית מדברת בנשיא שחטא בשוגג [בין על ידי שטעה, והיה סבור שהדבר האסור מותר, ובין כשטעה שהיה סבור שהדבר האסור הוא דבר אחר שבאמת מותר], ועל חטאו הוא מביא שעיר לחטאת, הנקרא שעיר נשיא.

(ד) פרשה רביעית מדברת בכל יחיד שחטא בשוגג [בשני האופנים], ועל חטאו הוא מביא כבשה או שעירה לחטאת.

ובפרשת חטאת שבספר במדבר, נמנו קרבנות חטאת, הבאים לכפר על חטא עבודה זרה שנעשה בשגגה, והפרשה חלוקה לשנים.

(א) פרשה ראשונה מדברת בציבור שחטאו בעבודה זרה על ידי שטעו בי"ד והורו להם היתר בדבר אסור, ועל חטא זה בי"ד מביאים פר לעולה ושעיר לחטאת.

² בפרק קמא דקידושין ... דריש ... ביאה גומר בה ואין דבר אחר גומר ... בפרק שני דרשינן ... עדיין יבומין הראשונים עליה. ואמר רבי יצחק דרשינן הני תלתא דרשות מייבם" "ויבם" "ויבמה", וכענין זה בריש האיש מקדש דריש שלשה דרשות, מ"ושלחה", "ישלח" "ושלח" "ושלחה". [תוס'].

³ אין חייבין אלא על דבר שזדונו כרת, למעוטי חייבי לאוין, ועל שגגתו חטאת, למעוטי פסח ומילה, דלית בהו חטאת, ולא בעבודת כוכבים אלא על דבר שזדונו כרת, למעוטי מגפף ומנשק, ושגגתו חטאת, למעוטי דבר שאין בו מעשה. [תוס'].

בדבר שזדונו כרת^א.

ב. שעירת יחיד בעבודה זרה – מתוך שהיא פותחת בוי"ו, "וְאִם נָפֶשׁ אֶחָת תִּחַטָּא בְּשִׁגְגָה וְהִקְרִיבָה עַל בֵּית שְׁנֵתָהּ לְחֻטָּאת" (במדבר ט"ו כ"ז), היא נחשבת כהמשך העניין הקודם, וילמד תחתון מעליו, לומר לך, כשם שפר ושעיר של ציבור הכתובים תחילה, באים רק על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, כך פרשת שעירת יחיד של עבודה זרה^ב.

זעת חכמים [כמו שלימד רבי יהושע בן לוי לבנו].

א. שעירת עבודה זרה של יחיד – בענין שעירת עבודה זרה, שמביא היחיד (הדיוט או נשיא או משוח) כששגג בעבודה זרה מבואר בכתובים, שהיא באה על דבר שיש בו כרת, שהרי נאמר בענין, "וְהִנְפִשׁ אֶשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיַד רָמָה מִן הָאֲזָרָח וּמִן הַגֵּר אֶת ה' הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנְּפֶשׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמָּה" (במדבר ט"ו ל').

ב. שאר חטאות יחיד – מתוך כך שנאמר בפרשה הנ"ל, "הָאֲזָרָח בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכָם תוֹרָה אֶחָת יִהְיֶה לָכֶם לַעֲשֹׂה בְּשִׁגְגָה. וְהִנְפִשׁ אֶשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיַד רָמָה מִן הָאֲזָרָח וּמִן הַגֵּר אֶת ה' הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנְּפֶשׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמָּה" (במדבר ט"ו כ"ט–ל), למדנו להקיש קרבן יחיד זה, הבא על שגגת עבודה זרה, לכל התורה כולה, ללמד, שכשם שאין היחיד (הדיוט או נשיא או משוח) מביא קרבן על שגגת עבודה זרה, אלא על דבר שזדונו כרת^ג, כך אינו מביא שאר חטאות שבתורה, אלא על דברים שזדונם כרת.

ג. ציבור בעבודה זרה – נתבאר, שקרבן יחיד האמור בעבודה זרה, אינו בא אלא על דבר שזדונו כרת, ומתוך כך שאותה פרשה פותחת בוי"ו, "וְאִם נָפֶשׁ אֶחָת תִּחַטָּא בְּשִׁגְגָה וְהִקְרִיבָה עַל בֵּית שְׁנֵתָהּ לְחֻטָּאת" (במדבר ט"ו כ"ז), היא נחשבת כהמשך הענין הקודם, וילמד עליון מתחתון, לומר לך, כשם ששעירת יחיד הכתובה לבסוף, באה רק על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, כך פר ושעיר של ציבור באים רק על דבר שזדונו כרת.

ד. ציבור בשאר חטאות – בענין פר ושעיר שמביאים ציבור על שגגת עבודה זרה נאמר "וְהִיָּה אִם מַעֲיַנִּי הַעֲדָה נִעְשֶׂתָה לְשִׁגְגָה" (במדבר ט"ו כ"ד), וכן נאמר בענין חטאת ציבור הבאה על שגגות שאר חטאים "וְנִעְלַם דָּבָר מֵעֵינַי הִקְהַל" (ויקרא ד י"ג), ויש לך ללמוד בגזרה שווה, שכשם שפר ושעיר של ציבור בעבודה זרה אינם באים אלא על דבר שזדונו כרת, כך חטאת ציבור על שאר חטאים אינה באה אלא על דברים שזדונם כרת.

חילוק יחיד ורבים בעבודה זרה

מצינו, שחילק הכתוב בין יחידים למרובים בחטא עבודה זרה במזיד, יחידים שעבדו עבודה זרה במזיד, דינם בסקילה, וממונם ליורשיהם, ומרובים שעבדו עבודה זרה במזיד, [כגון עיר הנידחת], דינם בסייף, וממונם אבד.

^א כגון זיבור וקיסור ונסוך והשתחוואה, אבל מחבק ומנשק לא. [רש"י].

^ב ואם תאמר תיפוק לי דכתיב התם כרת בהדיא, כדדרשי רבנן בסמוך. ויש לומר דלרבי הווא כרת במברך את השם, דהכי כתיב "את ה' הווא מגדף וכרתה", ובפרק מי שהיה טמא אית ליה לרבי, מגדף היינו מברך את השם. [תוס'].
^ג ואם תאמר, ואימא מה עבודת כוכבים שחייבים על זדונה סקילה. ויש לומר דלא גמרינן אלא מה דכתיב בהווא קרא, דלא כתיב התם אלא כרת ... לרבנן ... לא בעו לאו כיון דלא כתיב בהווא פרשה ... ומיהו לרבי דנפקא ליה חטאת מעליה, בעי לאו וכרת כמו באחות אשה ... [תוס'].

ולדעת רבי, מתוך כך היה מקום לומר, שכמו כן, יש לחלק בין יחידים למרובים בקרבן חטאת הבא על חטא עבודה זרה בשוגג, ואם יחידים שעבדו עבודה זרה בשוגג, מביאים שעירה, מרובים שעבדו עבודה זרה בשוגג, יביאו קרבן אחר, [כגון פר לחטאת ושעיר לעולה, שאין קרבן כזה במקום אחר], או לא יביאו שום קרבן ואין להם כפרה.

ובא הכתוב ואמר, "תורה אחת יהיה לכם לעשה בשגגה", ללמד, שאין חילוק בין יחיד למרובים בשגגת עבודה זרה, ושניהם מביאים שעירה לחטאתם^א.

דברי לוי יתבאר בעזה"י בסוף דף זה.

איסור מצוה ואיסור קדושה

נתבאר, שכל יבמה שהיא אסורה על היבם איסור ערווה, נפטרת לגמרי, ואין כאן לא יבום ולא חליצה.

ובפרק שני שנינו במשנה, שהאסורות על היבם איסור מצווה, הן הנקראות שניות לעריות, שאסורות ליבם באיסור ערווה מדברי חכמים, וכן האסורות על היבם איסור קדושה, הן האסורות לו באיסור לא תעשה שאין בו כרת, כגון ממזרת או נתינה, אינן נפטרות לגמרי, אלא שאינן מתייבמות, אבל טעונות חליצה.

ובפרק רביעי מבואר, שרבי עקיבא חולק על הדברים האחרונים, ולדעתו כל שאסורה באיסור לא תעשה, אף על פי שאין בו כרת, ערווה גמורה היא, להיות הוולד ממזר, הוא הדין ולהיפטר מהיבום והחליצה^א.

אשת אחיו שלא היה בעולמו

כבר נתבאר, שאף שאסרה תורה את אשת האח, שנאמר, "עֲרֹת אִשְׁתְּ אָחִיךָ לֹא תִגְלַח עֲרֹת אָחִיךָ הוּא" (ויקרא י"ח ט"ז), אם מת בלא בנים, אשתו מותרת לאחיו שנאמר, "כִּי יִשְׁבּוּ אָחִים יִחְדּוּ וַיָּמָת אֶחָד מֵהֶם וַיָּבֵן אֵין לוֹ לֹא תִהְיֶה אִשְׁתְּ הַמָּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר בְּמָה וְבֵא עֲלֶיהָ וְלָקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה וַיִּבְמָהּ".

וכמו כן נתבאר, שאין היבמה מותרת לאחי בעלה המת, אלא כשהיו יחד בעולם בזמן שהיה בעלה חי, שנאמר, "כִּי יִשְׁבּוּ אָחִים יִחְדּוּ", לומר, שאין דין יבום אלא באחים שחיו יחד. אבל כשמת זה בלא בנים, והניח אשה, ולאחר מותו נולד לו אח, אין כאן דין יבום, ואשת המת אסורה לאחיו החי, והיא בכלל איסור "עֲרֹת אִשְׁתְּ אָחִיךָ לֹא תִגְלַח".

אשת אחיו שלא היה בעולמו הנופלת

לפניו ליבום מנישואי אחיו שהיה בעולמו

פעמים, אשת אחיו שלא היה בעולמו, נופלת לפניו ליבום מנישואי אחיו שהיה

^א אין חלוקים מתורת יחיד אלא רוב ישראל או כולן, כדכתיב "ואם מעיני העדה", אבל בני עיר אחת יחידים הם. [רש"י].

בכל דוכתי פשיטא ליה להש"ס, דחייבי לאוין לרבי עקיבא דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין, לאו"י בני חליצה ויבום ניהו, כמו חייבי כריתות ... ותימה לר"י, דאמאי לא אמרינן נמי לרבי עקיבא דליתי עשה ולידחי לא תעשה. [תוס'].

כל אחת זקוקה רק למי שמותר בה, ושתייהן יכולות להתייבם.

ואמר רב יהודה אמר רב וכן שנה רבי חייא שבכל חמש עשרה עריות של משנתנו יתכן הדין האחרון, שיהיו שתי אחיות נופלות לפני שני אחים, אחת ערוה לייבם זה, ואחת ערוה לייבם זה, ובכך יהיו שתייהן ראויות לייבום. כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך.

ורב יהודה לא היה מבאר את ששת האופנים הראשונים, כי ערוות בתו לא תמצא בה שאחת האחיות תהיה בתו של זה, והשנייה בתו של זה, אלא כשהן בנות מהאונסין, כפי שיתבאר, ואמר שלא דיבר התנא אלא בבתו מהנישואין, ומתוך שלא נאמרו דבריו שתהא האסורה לזה מותרת לזה בערוות בתו, לא הזכיר בזה כל ששת האופנים הראשונים.

ואביי היה אומר שדברי התנא נאמרו גם על ששת האופנים הראשונים, אף על פי שלא ימצא האופן הראשון אלא בבתו מהאונסין. אמנם באופן הארבעה עשר לא דיבר התנא, כי לא ימצא האופן הזה אלא כדעת רבי שמעון כפי שיתבאר בעזה"י.

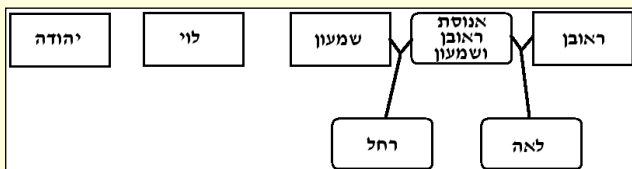
ורב ספרא היה אומר שהתנא דיבר גם באופן הארבעה עשר, וכדעת רבי שמעון, כמבואר להלן.

א. זו בתו של זה וזו בתו של זה.

ענין זה, שיהיו שתי אחיות, כגון לאה ורחל, בנות של שני אחים, כגון לאה בת ראובן ורחל בת שמעון אחיו, הוא, כשלאה ורחל אחיות מהאמא. ולא שהיתה אמן נשואה מתחילה לראובן, וילדה את לאה, ולאחר מכן נשאת לשמעון, וילדה את רחל. כי אם מתחילה נישאת האם לראובן, אסורה היא לשמעון, משום אשת אחיו.

אלא כשמתחילה אנס ראובן את האם, וילדה את לאה, ולאחר מכן אנס שמעון את האם^א, וילדה את רחל. והרי לאה ורחל אחיות מהאם. לאה בת ראובן אסורה לראובן ומותרת לאחיו, וכמו כן רחל בת שמעון אסורה לשמעון ומותרת לאחיו.

ואם הלכו לאה ורחל ונשאו ללוי ויהודה אחי ראובן ושמעון, ומתו לוי ויהודה, נפלו לאה ורחל לייבום לפני ראובן ושמעון, לאה שהיא בת ראובן, אסורה לראובן ומתייבמת לשמעון, ורחל שהיא בת שמעון, אסורה לשמעון ומתייבמת לראובן.

ב. זו בת בתו של זה וזו בתו של זה.

ענין זה, שיהיו שתי אחיות, כגון לאה ורחל, לאה בתו של ראובן, ורחל בתו של שמעון אחיו, יתכן, כגון שבת ראובן ובת שמעון נישאו שתייהן לאיש

בעולמו, כגון, כשמתחילה היו שני אחים, ראובן ושמעון, ומת ראובן בלא בנים, ונפלה אשת ראובן ליבום לפני שמעון, ונולד להם אח שלישי לוי, ומת שמעון, ונפלה אשתו שהיתה תחילה אשת ראובן, לפני לוי ליבום, הרי זו אצל לוי אשת אחיו ראובן שלא היה בעולמו, הנופלת לפניו ליבום מנישואי אחיו שמעון שהיה בעולמו.

והנה לדעת חכמים, בשני האופנים הבאים, כשנפלה לפניו אשת אחיו שלא היה בעולמו, היא ערוה גמורה אצלו, ופוטרת צרותיה מיבום וחליצה, אף על פי שנפלה לפניו מנישואי אחיו שהיה בעולמו.

האופן הפשוט הוא כשתחילה, אחר מות ראובן, נולד לוי, ואחר כך יבם שמעון את אשת ראובן, שכן באופן הזה, בשעה שנולד לוי, היתה אשת ראובן זקוקה ליבום, ודחוייה מלוי, כי לא היה בעולם עם ראובן, ומאחר שנדחת ממנו, נעשית אצלו ערוה גמורה של אשת אח, ולכן גם אם אחר כך נפלה לפניו מנישואי שמעון, היא פטורה ופוטרת צרותיה מחליצה ומיבום.

והאופן המחודש יותר הוא, כשתחילה אחר מות ראובן, יבם שמעון את אשת ראובן, ואחר כך נולד לוי, שבשעה שנולד לוי אין כאן על היבמה זיקת אחיו ראובן שלא היה בעולמו, ואם כן, כשמת שמעון, היה מקום לומר, שתהא אשתו מותרת ללוי, כי שמעון ולוי היו יחד בעולם, ואף על פי כן, גם באופן הזה, מאחר שבעבר היתה האשה אשת אחיו ראובן שלא היה בעולמו, היא פטורה ופוטרת צרותיה מיבום וחליצה.

ובפרק שני מבואר, שרבי שמעון חולק על חכמים. ואמר שם רבי אושעיא, שרבי שמעון נחלק עם חכמים בשני האופנים, כלומר בשני האופנים לוי מייבם את אשת שמעון אף על פי שהיתה מתחילה אשת ראובן שלא היה בעולמו.

אולם מסקנת הגמרא, שלא נחלק רבי שמעון עם חכמים אלא על האופן השני, שכשנולד לוי כבר יבם שמעון את אשת ראובן [=יבם ולבסוף נולד], ומעולם לא היתה דחוייה אצלו מיבום, וכשמת שמעון אחיו, נפלה אצלו מאחיו שהיה בעולמו. אבל באופן הראשון, שנולד לוי קודם שייבמה שמעון [=נולד ולבסוף יבם] מאחר שבשעת לידתו היתה זקוקה ליבום, ודחוייה ממנו, מודה רבי שמעון, שגם אם ייבמה שמעון, ומת, ונפלה ליבום לוי מנישואי שמעון אחיו שהיה בעולמו, אסורה היא אצל לוי, משום שהיתה אשת ראובן אחיו שלא היה בעולמו, ופטורה מיבום וחליצה.

האסורה לזה מותרת לזה והאסורה לזה מותרת לזה

ארבעה אחים, שנים מהם נשואים שתי אחיות, ומתו הנשואים לאחיות, ונפלו שתי האחיות לפני שני האחים הנותרים, מאחר ששתייהן זקוקות ליבום לזה ולזה, והן אחיות, אין אחד מהם יכול לייבם לא את זה ולא את זה, שכל שיבוא לייבם, היא אחות זקוקתו הנחשבת כאחות אשתו, ולפיכך הן חולצות ולא מתייבמות, כפי שנתבאר בדף ח'.

אמנם אם היתה האחת אסורה לאחד מהאחים איסור ערוה, מעתה היא אינה זקוקה לו, ויכול לייבם את אחותה, שאינה אחות זקוקתו. אבל השני, ששתייהן זקוקות לו, אסור בשתייהן.

ואם היתה אחת אסורה לזה איסור ערוה, והשנייה אסורה לשני איסור ערוה,

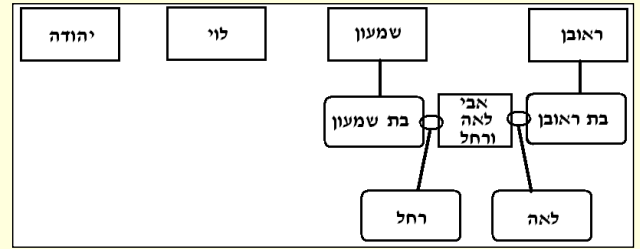
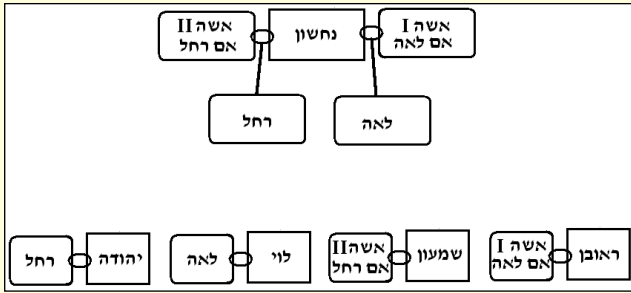
^א אף על גב דמותרת לשמעון, דלא אסרה תורה אלא אשת אח על ידי קידושין, הכא מיירי כשגם שמעון אנס, שאם לא כן, שתי הבנות אסורות לו, אחת משום בתו, ואחת משום בת אשתו. [תוס'].

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיבלחט"א

גיליון 58
מסכת יבמות ב'–י"ז
י"ב תשרי – כ"ז תשרי

אחד, וכל אחת ילדה בת, בת ראובן ילדה את לאה, ובת שמעון ילדה את רחל, והן אחיות מהאב.

והלכו לאה ורחל ונשאו ללוי ויהודה אחי ראובן ושמעון, ומתו לוי ויהודה, ונפלו לאה ורחל לייבום לפני ראובן ושמעון, לאה שהיא בתו של ראובן אסורה לראובן ומתייבמת לשמעון, ורחל שהיא בתו של שמעון אסורה לשמעון ומתייבמת לראובן.

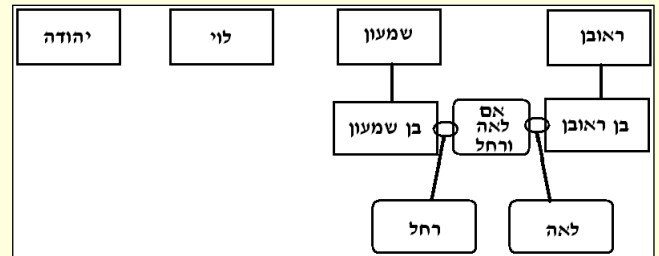
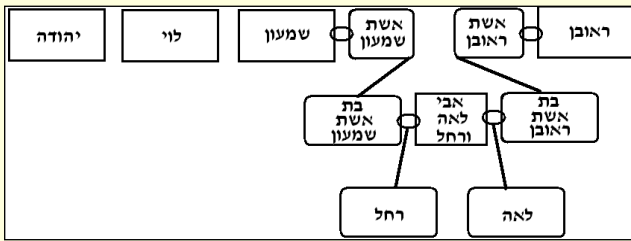
ה. זו בת אשתו של זה וזו בת אשתו של זה.

ענין זה, שיהיו שתי אחיות, כגון לאה ורחל, לאה בתו של ראובן, ורחל בתו של שמעון אחיו, יתכן, כשנשא ראובן אשה ולה בת, וכן שמעון נשא אשה ולה בת. ונישאו בת אשת ראובן ובת אשת שמעון לאדם אחד, וילדו לו, זו את לאה, וזו את רחל, והרי לאה ורחל אחיות מהאב, לאה בת אשת ראובן, ורחל בת אשת שמעון.

ג. זו בת בנו של זה וזו בת בנו של זה.

ענין זה, שיהיו שתי אחיות, כגון לאה ורחל, לאה בת בנו של ראובן, ורחל בתו של שמעון אחיו, יתכן, כגון שכן ראובן וכן שמעון נשאו אשה אחת בזה אחר זה^א, לבן ראובן ילדה את לאה, ולבן שמעון ילדה את רחל, והן אחיות מהאם.

והלכו לאה ורחל ונישאו ללוי ויהודה אחי ראובן ושמעון, ומתו לוי ויהודה, ונפלו לאה ורחל לייבום לפני ראובן ושמעון, לאה שהיא בת בנו של ראובן אסורה לראובן ומתייבמת לשמעון, ורחל שהיא בת בנו של שמעון אסורה לשמעון ומתייבמת לראובן.

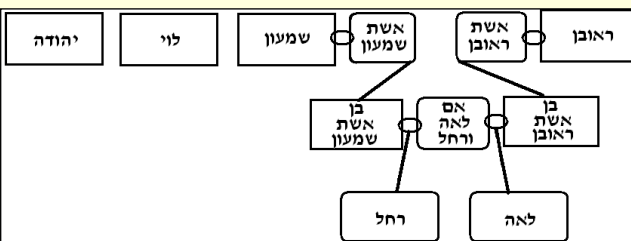
ו. זו בת בן אשתו של זה וזו בת בן אשתו של זה.

ענין זה, שיהיו שתי אחיות, כגון לאה ורחל, לאה בת בן אשת ראובן, ורחל בת אשת שמעון אחיו, יתכן, כשנשא ראובן אשה ולה בן, וכן שמעון נשא אשה ולה בן. ונישאו בן אשת ראובן ובן אשת שמעון אשה אחת בזה אחר זה, לבן אשת ראובן ילדה את לאה, ולבן אשת שמעון ילדה את רחל, והרי לאה ורחל אחיות מהאם, לאה בת בן אשת ראובן, ורחל בת בן אשת שמעון.

ד. זו בת אשתו של זה וזו בת אשתו של זה.

ענין זה, שיהיו שתי אחיות, כגון לאה ורחל, לאה בת אשת ראובן, ורחל בת אשת שמעון אחיו, יתכן, כגון שמתחילה נשא אדם אחר (=נחשון) שתי נשים, האחת יחדה לו את לאה, והאחת ילדה לו את רחל, והרי לאה ורחל אחיות מהאב. ומת נחשון, ונשא ראובן את לאה, ושמעון נשא את רחל, ולוי נשא את לאה, ויהודה נשא את רחל, ומתו לוי ויהודה, ונפלו לאה ורחל לפני ראובן ושמעון.

לאה שהיא בת אשת ראובן, אסורה לראובן ומתייבמת לשמעון. ורחל שהיא בת אשת שמעון, אסורה לשמעון ומתייבמת לראובן.

^א והיא מותרת לבן שמעון אף שהיתה אשת בן ראובן שלא מצינו איסור באשת בן אחי אביו.

בקי צור

כלל גדול בלימוד שידע התלמיד אחר ששנה מה שעלה בידו מכל מה ששנה ויסמוך על הכללים שיצאו לו משם (מאירי סוף הוריות)

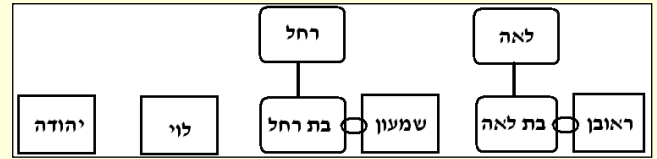
לקבלת העלון בדוא"ל בחינם: bekitsur1@gmail.com

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה
בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיבלחט"א

גיליון ח 5
מסכת יבמות ב'–י"ז
י"ב תשרי – כ"ז תשרי

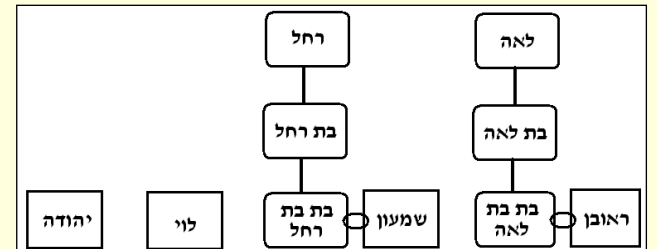
ז. זו חמותו של זה וזו חמותו של זה.

ענין זה, שיהיו שתי אחיות, כגון לאה ורחל, לאה חמות ראובן, ורחל חמות שמעון אחיו, יתכן, כשנשא ראובן את בת לאה ושמעון נשא את בת רחל. והלכו לאה ורחל עצמן ונשאו ללוי ויהודה אחי ראובן ושמעון, ומתו לוי ויהודה, ונפלו לאה ורחל לייבום לפני ראובן ושמעון, לאה שהיא חמותו של ראובן אסורה לראובן ומתייבמת לשמעון, ורחל שהיא חמותו של שמעון אסורה לשמעון ומתייבמת לראובן.

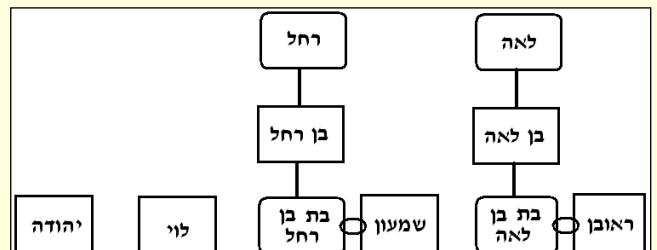
ח. זו אם חמותו של זה וזו אם חמותו של זה.

ענין זה, שיהיו שתי אחיות, כגון לאה ורחל, לאה אם חמות ראובן, ורחל אם חמות שמעון אחיו, יתכן, כשנשא ראובן את בת לאה, ושמעון נשא את בת רחל. והלכו לאה ורחל עצמן ונשאו ללוי ויהודה אחי ראובן ושמעון, ומתו לוי ויהודה, ונפלו לאה ורחל לייבום לפני ראובן ושמעון, לאה שהיא אם חמותו של ראובן אסורה לראובן ומתייבמת לשמעון, ורחל שהיא אם חמותו של שמעון אסורה לשמעון ומתייבמת לראובן.

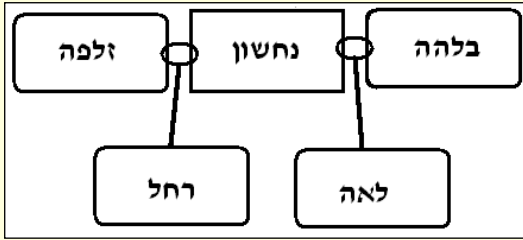
ט. זו אם חמיו של זה וזו אם חמיו של זה.

ענין זה, שיהיו שתי אחיות, כגון לאה ורחל, לאה אם חמיו ראובן, ורחל אם חמיו שמעון אחיו, יתכן, כשנשא ראובן את בת בן לאה, ושמעון נשא את בת בן רחל. והלכו לאה ורחל עצמן ונשאו ללוי ויהודה אחי ראובן ושמעון, ומתו לוי ויהודה, ונפלו לאה ורחל לייבום לפני ראובן ושמעון, לאה שהיא אם חמיו של ראובן אסורה לראובן ומתייבמת לשמעון, ורחל שהיא אם חמיו של שמעון אסורה לשמעון ומתייבמת לראובן.

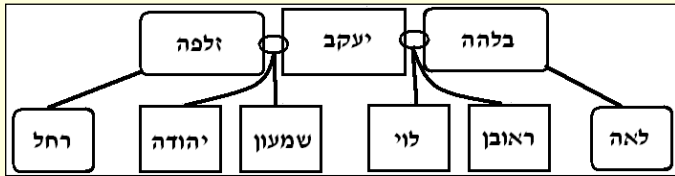

י. זו אחותו מאמו של זה וזו אחותו מאמו של זה.

ענין זה, שיהיו שתי אחיות, כגון לאה ורחל, לאה אחותו מאמו של ראובן, ורחל אחותו מאמו של שמעון אחיו, יתכן, באופן הבא. בלהה וזלפה היו נשואות לנחשון, בלהה ילדה לו את לאה, וזלפה ילדה לו את רחל, והרי לאה ורחל אחיות מאב.

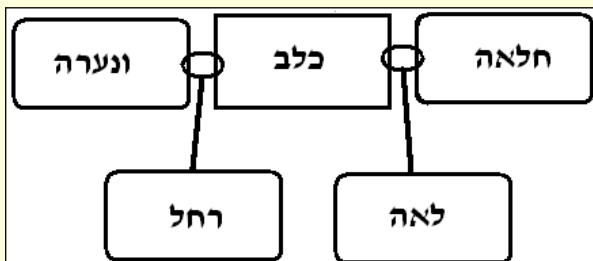
מת נחשון, ונשא יעקב את שתי נשיו בלהה וזלפה. בלהה ילדה ליעקב את ראובן ולוי, וזלפה ילדה ליעקב את שמעון ויהודה. נמצא ראובן ושמעון לוי ויהודה אחים מהאב, ולאה אחות ראובן ולוי מהאם, ורחל אחות שמעון ויהודה מהאם.

הלכה לאה ונישאת ליהודה שאינו אחיה, והלכה רחל ונישאת ללוי שאינו אחיה, ומתו לוי ויהודה, ונשאו אחיהם ראובן ושמעון. לאה שהיא אחות ראובן מאמו, אסורה לו ומתייבמת לשמעון, ורחל שהיא אחות שמעון מאמו, אסורה לו ומתייבמת לראובן.

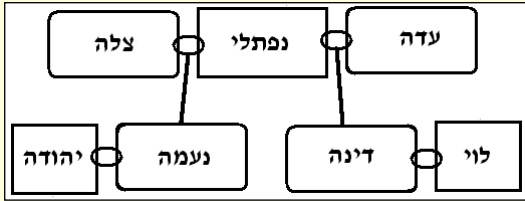
יא. זו אחות אמו של זה וזו אחות אמו של זה.

ענין זה, שיהיו שתי אחיות, כגון לאה ורחל, לאה אחות אמו של ראובן, ורחל אחות אמו של שמעון אחיו, יתכן, באופן הבא. חלאה ונערה היו נשואות לכלב, חלאה ילדה לו את לאה, ונערה ילדה לו את רחל, והרי לאה ורחל אחיות מאב.

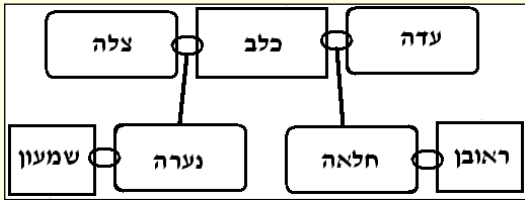

מת כלב, ונשא יחצאל את שתי נשי כלב, חלאה ונערה. חלאה ילדה לו את בלהה [והרי בלהה ולא אחיות מן האם], ונערה ילדה לו את זלפה, [והרי זלפה ורחל אחיות מן האם].

נפתלי נשא שתי נשים, עדה וצלה, עדה ילדה את דינה, וצלה ילדה את נעמה. [והרי דינה ונערה אחיות מן האב]. ונשאום לוי ויהודה אחי ראובן ושמעון, לוי נשא את דינה, ויהודה נשא את נעמה.

מת נפתלי, ובא כלב ונשא את נשות נפתלי עדה וצלה, עדה ילדה לו את חלאה, [נמצאו דינה וחלאה אחיות מן האם], וצלה ילדה לו את נערה, [ונמצאו נעמה ונערה אחיות מן האם]. [וחלאה ונערה אחיות מן האב]. ונשאום ראובן ושמעון, ראובן נשא את חלאה, ושמעון נשא את נערה.

מתו לוי ויהודה, ונפלו נשותיהם דינה ונעמה לפני ראובן ושמעון. דינה שהיא אחות חלאה אשת ראובן, אסורה לראובן ומותרת לשמעון. ונעמה שהיא אחות נערה אשת שמעון, אסורה לשמעון ומותרת לראובן.

יד. זו אשת אחיו שלא היה בעולמו של זה וזו אשת אחיו שלא היה בעולמו של זה.

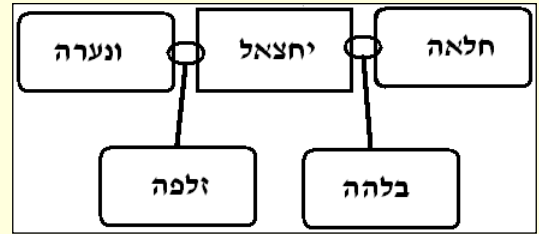
ענין זה, שיהיו שתי אחיות, כגון לאה ורחל, לאה אשת אחיו של ראובן שלא היה בעולמו, ורחל אשת אחיו של שמעון שלא היה בעולמו, יתכן, רק כדעת רבי שמעון, האומר, שלא נאסרה ליבמה אלא על זה שנולד בעודה זקוקה, אבל אם נולד אחר שנתייבמה, לא נאסרה לו, ובאופן הבא.

ראובן שמעון לוי ויהודה בני יעקב. ראובן ושמעון נשאו שתי אחיות, ראובן נשא לאה, ושמעון נשא רחל. ומת ראובן בלא בנים, ונולד ליעקב בן נוסף [=יששכר], ומצאה הבן הזה ליבמה לאה אשת ראובן שהיא זקוקה לייבום, ונאסרה עליו מעתה עולמית, משום אשת אחיו שלא היה בעולמו, ויבמה לוי. ולאחר מכן מת שמעון, ונולד ליעקב בן נוסף [=זבולון], ומצאה הבן הזה ליבמה רחל אשת שמעון שהיא זקוקה לייבום, ונאסרה עליו מעתה עולמית, משום אשת אחיו שלא היה בעולמו, ויבמה יהודה.

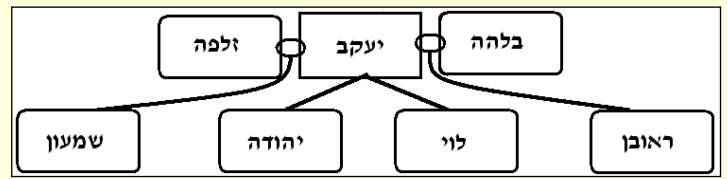
ומתו לוי ויהודה, ונפלו לאה ורחל ליבום לפני יששכר וזבולון. לאה אשת לוי אסורה ליששכר, משום אשת אחיו שלא היה בעולמו, שהרי נולד כשהיתה זקוקה, ונאסרה עליו, ומותרת לזבולון, שנולד אחרי שיבמה לוי. ורחל אשת יהודה אסורה לזבולון, משום אשת אחיו שלא היה בעולמו, שהרי נולד כשהיתה זקוקה, ונאסרה עליו, ומותרת ליששכר, שכבר נולד כשזקוקה ליבום ראשון.

טו. זו כלתו של זה וזו כלתו של זה.

ענין זה, שיהיו שתי אחיות, כגון לאה ורחל, לאה אחות אשתו של ראובן, ורחל אחות אשתו של שמעון אחיו, יתכן, באופן הבא.

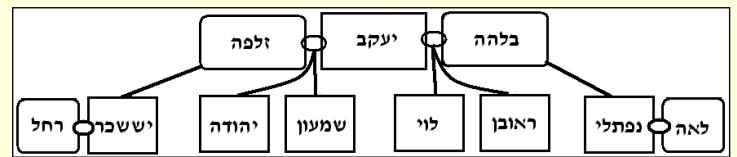
הלך יעקב ונשא את בלהה, וילדה לו את ראובן, ולאחר מותה נשא את זלפה אחותה, וילדה לו את שמעון. ומלבד שני אלו, היו לו ליעקב שני בנים מאשה אחרת הם לוי ויהודה.

הלך לוי ונשא את לאה, ויהודה נשא את רחל, ומתו לוי ויהודה, ונפלו לאה ורחל לפני ראובן ושמעון אחי לוי ויהודה. לאה אסורה לראובן בן בלהה, כי לאה היא אחות בלהה מן האם, [ששתיהן בנות חלאה], ומתייבמת לשמעון. ורחל אסורה לשמעון בן זלפה, כי רחל היא אחות זלפה מן האם, [ששתיהן בנות נערה], ומתייבמת לראובן.

יב. זו אשת אחיו מאמו של זה וזו אשת אחיו מאמו של זה.

ענין זה, שיהיו שתי אחיות, כגון לאה ורחל, לאה אשת אחיו מהאם של ראובן, ורחל אשת אחיו מהאם של שמעון אחיו, יתכן, באופן הבא. יעקב נשא בלהה שלה בן [=נפתלי] מנישואין קודמים, וילדה לו את ראובן ולוי, ונשא גם את זלפה, שלה בן [=יששכר] מנישואין קודמים, וילדה לו את שמעון ויהודה. נפתלי ויששכר שאינם קרובים זה לזה כלל, נשאו שתי אחיות לאה ורחל, נפתלי נשא לאה, ויששכר נשא רחל.

מתו נפתלי ויששכר, הלך לוי ונשא את רחל אשת יששכר, והיא מותרת לו, שהרי יששכר אינו אחיו כלל, ואם כן אינה אשת אחיו. ויהודה הלך ונשא את לאה אשת נפתלי, שגם היא מותרת לו כי נפתלי אינו אחיו, ואם כן אינה אשת אחיו.

מתו לוי ויהודה בלא בנים, ונפלו לאה ורחל נשותיהם לפני ראובן ושמעון, שהם אחיהם מן האב. לאה שהיתה אשת נפתלי, שהוא אחי ראובן מהאם, אסורה לו, ומתייבמת לשמעון. ורחל שהיתה אשת יששכר, שהוא אחי שמעון מהאם, אסורה לו ומתייבמת לראובן.

יג. זו אחות אשתו של זה וזו אחות אשתו של זה.

ענין זה, שיהיו שתי אחיות, כגון לאה ורחל, לאה אחות אשתו של ראובן, ורחל אחות אשתו של שמעון אחיו, יתכן, באופן הבא.

של שמעון אחיו, יתכן, באופן הבא.

ראובן שמעון לוי ויהודה ארבעה אחים הם. לאה ורחל שתי אחיות הן. בן ראובן נשא את לאה, ובכך נעשית לאה כלת ראובן. ובן שמעון נשא את רחל, ובכך נעשית רחל כלת שמעון.

מתו בן ראובן ובן שמעון. בא לוי נשא את לאה, בא יהודה ונשא את רחל. ומתו לוי ויהודה בלא בנים. לאה שהיתה כלת ראובן, אסורה לו, ומתייבמת לשמעון. ורחל שהיתה כלת שמעון, אסורה לו, ומתייבמת לראובן.

אמו הנופלת לפניו ליבום שהיא פטורה ופוטרת צרותיה

בתחילת הפרק נמנו חמש עשרה נשים, האסורות לאדם איסור ערווה, ואפשר שיהיו נשואות לאחיו בהיתר, ואם ארע שהיו נשואות לאחיו בהיתר, ומת אחיו בלא בנים, הן פטורות מיבום וחליצה, ואמו לא נמנית במשנתנו עם העריות הללו, ולהלן יתבאר בעזה"י, האם יתכן שתהא אמו מותרת להינשא לאחיו מאביו.

והנה אם היתה אמו שלו נשואה לאביו, [אפילו כבר נתגרשה או נתאלמנה], **הכל מודים שהיא אסורה לאחיו מאביו,** אף על פי שאינה אמו של אחיו, כי מכל מקום אצל אחיו היא אשת האב, ואשת האב אסורה.

ואף אם לא היתה אמו אשת אביו, אלא אנוסת אביו, דעת רבי יהודה, שאנוסת האב אסורה לכל בניו, כפי שנתבאר בדף ד', **ואם כן היא אסורה לאחיו.**

אבל לדעת חכמים, אנוסת האב מותרת לבניו [שאינם בני האנוסה], **ואם כן, לדעתם אם היתה אמו של זה אנוסת אביו, היא מותרת לאחיו בני אביו, ואפשר שישארה, ותיפול ליבום לפני בנה.**

למה לא נמנית אמו במשנתנו

נתבאר, שלדעת חכמים, אם היתה אמו אנוסת אביו, היא מותרת להינשא לאחיו, ואם תהא נשואה לאחיו, ומת בלא בנים, היא פטורה ופוטרת צרותיה מהיבום, כחמש עשרה נשים הנזכרות במשנתנו בתחילת הפרק.

ולוי הקשה לרבי, מאחר שכן הוא, מדוע לא מנה התנא של משנתנו את ערוות אמו, עם שאר חמש עשרה עריות שמנה^א.

והשיב על כך רבי, כמדומה לי שאין לו מוח בקדקדו. ונאמרו שלושה ביאורים לדברי רבי.

^א ואם תאמר ליתני אשת איש שפוטרת צרתה, כגון דאמר לה הרי זה גיטך על מנת שלא תנשאי לפלוני ... דלרבי אליעזר הוי גט, ואסורה לפלוני, ואם נשאת לאחיו, ומת, פוטרת צרתה ... ולמאן דנפקא ליה מאחות אשה ניחא, דלא דמי הך לאחות אשה, דעל מנת שלא תנשאי שריא ליה בזנות, ועל מנת שלא תבעלי יכולה היא להתקדש לו, ולא דמיא לאחות אשה. ובעל מנת שלא תנשאי ולא תבעלי נמי, אי חשיב שיוור כמו בחוץ מפלוני אם כן שריא ליה כי נשאת לאחיו קודם. ואפילו אי לא חשיב שיוור, מכל מקום לא דמי לאחות אשה, דהתם בשעת נפילה הוי אחות אשתו, אבל הכא בשעת נפילה אינה אשת איש עד שתבעל לו. ואפילו תחשבנה אשת איש כיון שמטעם אשת איש אסורה ליבעל לו, מכל מקום לא דמי, כיון שאם תבעל ליבם שנאסרה עליו היא אשת איש ולא היתה אשת אחיו מעולם, הלכך לא פטרה צרתה. ומיהו למאן דנפקא ליה מולקחה, כל היכא דאיכא תרי ליקוחין קשה. ויש לומר אף על גב דלוי תני דאי, ובפלוגתא קמיירי, לא קמיירי אלא בפלוגתא דסבירא ליה לתנא דמתניתין כוותיה ... ומיהו אי אשת שני מתים דאורייתא כדמשמע בהמגרש, ליתני הכא אשת שני מתים ... ובירושלמי בריש המגרש פריך לה ... ומשני, תמן התורה אסרה עליו, הכא הוא אסרה עליו ... [תוס'].

מתחילה היה נראה, שלדעת רבי, הסיבה לכך שלא הזכיר זאת התנא של משנתנו, כי לא הזכיר התנא של משנתנו איסורי ערווה שיש בהם מחלוקת בין החכמים, ובאנוסת האב הלא נחלק רבי יהודה על חכמים ואמר שהיא אסורה כפי שנתבאר.

והקשו על כך, הלא בפרק שני הזכיר התנא אסורי מצווה ואיסורי קדושה, שיש בהם מחלוקת, כפי שנתבאר לעיל.

ותירצו שכונת רבי, שבפרק ראשון לא הזכיר התנא איסורי ערווה שיש בהן מחלוקת.

עוד הקשו, ממה שהזכיר התנא את הצרות שהן אסורות, אף על פי שנחלקו בזה בית שמאי ובית הלל, כפי שיתבאר בעזה"י בדף י"ג.

ותירצו שדבר שנחלקו בו בית שמאי ובית הלל, אינו נחשב אצלנו מחלוקת, משום שדברי בית שמאי במקום בית הלל אינם משנה.

עוד הקשו, הלא נתבאר שלדעת רבי חייא, כשאמר התנא שיתכן שיהיו שתי אחיות נופלות ליבום לפני שני אחים, האחת אסורה על זה איסור ערווה, ואחת על זה איסור ערווה, בכל העריות של משנתנו דיבר, אף על פי שלדעת חכמים לא יתכן הדבר בערוות אשת אחיו שלא היה בעולמו, כפי שנתבאר לעיל, שדבר זה יתכן בערווה זו רק כדעת רבי שמעון, ואם כן דיבר התנא גם בדבר שיש בו מחלוקת.

דף י'

ותירצו שרבי חולק על רבי חייא, ולדעתו אין כוונת משנתנו שבכל העריות יתכן שיהיו שתי אחיות נופלות ליבום לפני שני אחים, האחת אסורה על זה איסור ערווה, ואחת על זה איסור ערווה, ולא נתכוון התנא אלא לאופנים שיתכן הדבר לדברי הכל.

ורב אדא קרחינאה אמר לפני רב כהנא משמו של רב, שאמנם רבי מודה לרבי חייא, שכשאמר התנא של משנתנו שבכל עריות יתכן שיהיו שתי אחיות הנופלות ליבום לפני שני אחים האחת אסורה לזה והשניה לזה ומתייבמות כי באמת דיבר התנא גם בדברים שנחלקו בהם חכמים.

והסיבה לכך שלדעת רבי לא מנה התנא את ערוות אמו עם חמש עשרה נשים במשנתנו, כי ערוות עמו אינה שווה להם בכל האופנים.

שבכל עריות של משנתנו, יתכן שתהא הערווה נופלת לפניו ליבום, וכמו כן יתכן שיפלו לפני שני אחים, שתי יבמות אחיות משני אחים, אחת אסורה לזה ומותרת לזה ואחת אסורה לזה ומותרת לזה, אבל בערוות האם לא יהיה הדבר.

שכן האופן שיהיו שתי האחיות אנוסות האב הוא, כשמתחילה אנס יעקב שתי אחיות, לאה ורחל, וילדו לו, לאה את לוי, ורחל את יהודה, ונשא ראובן בן יעקב את לאה אנוסת אביו, ושמעון בן יעקב נשא את רחל אנוסת אביו, ומתו ראובן ושמעון, ונפלו לאה ורחל לפני לוי ויהודה, שתיהן אסורות לזה ולזה, כי לאה היא אמו של לוי, ורחל היא אחות אמו, וכמו כן רחל היא אמו של יהודה, ולאה אחות אמו.

ורב אשי אמר, שאפשר שלדעת רבי הזכיר התנא גם עריות שנחלקו בהם

צרותיה.

חכמים, ואף על פי כן לא הזכיר ערוות אמו, כי משנתנו היא כדעת רבי יהודה, האוסר אנוסת אביו, ואם כן לא יתכן שהיא אחיו נשוי אמו. והראיה לכך שזו דעת משנתנו, שכן שנינו בסיפא בדף י"ג, שהאם היא מהעריות שאין לאחיו נישואין בהם, ועל כרחך הכוונה לאמו שהיא אנוסת האב, ולא לאשת האב, שהרי אשת האב מנויה שם בפני עצמה.

חלוצה לחלץ ולאחיו

אופנים שמודה בהם רבי יהודה שתהא אמו נשואה לאחיו

א. בדיעבד.

כבר נתבאר, שאף שאשת האב אסורה, ויש בה כרת, אם מת בלא בנים, היא מתייבמת לאחד מאחיו להיות אשתו, או חולצת לאחד מהם ומותרת להינשא לשאר בני אדם.

נתבאר, שלדעת רבי יהודה, אנוסת האב אסורה, ואם כן, לא יתכן שישא זה את אם אחיו, שהרי אפילו לא היתה נשואה לאביו, אלא אנוסת אביו, היא אסורה לו.

וכשחלצה היבמה, מעתה היא אסורה לאח שחלצה לו, שנאמר, "וְנָשָׂה יִבְמֹתוֹ אִלָּיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה וְעָלָה מֵעַל רַגְלָיו וְרָקָה בְּפִנְיָו וְעָנְתָה וְאָמְרָה כִּכָּהֵן עָשָׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו" (דברים כ"ה ט'), לומר שמאחר שחלצה לו היבמה, שוב לא יבנה את בית אחיו.

אמנם כל זה לכתחילה, אבל אם עבר ונשא את אנוסת אביו מודה רבי יהודה שקידושין תופסים לו בה, ואינה כאשת האב שאין קידושין תופסים בה^א.

וכמו כן, בין אם נתייבמה האחת, ובין אם חלצה, מעתה צרותיה אסורות, שנאמר בענין, "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו", לומר, שלא היה לו לבנות אלא בית אחד ולא שני בתים, והוא הדין אם עשו חליצה, אחת חולצת ולא שתים.

ונמצא שבאופן הזה, מודה רבי יהודה, שיתכן שהאם תיפול לפני בנה ליבום. כלומר כשאנס יעקב את לאה, והוליד ממנה את ראובן, והיה ליעקב בן מאשה אחרת ושמו שמעון, ונשא את לאה אנוסת אביו שלא כדין, ותפסו קידושין, ומת שמעון בלא בנים, נפלה לאה אשת שמעון ליבום לפני בנה ראובן, והרי זו פטורה ופוטרת צרותיה.

ולדעת ריש לקיש [ורב אשי] – לא נאמר איסור לא תעשה "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה", אלא בחולץ וחלוצת, ואצלם שנתחדש בהם איסור "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה", רק איסור זה יש להם זה בזה, והוא מפקיע אצלם איסור כרת של אשת אח שהיה להם תחילה. אבל שאר אחי המת, שלא חלצה להם, וכן שאר הצרות שלא חלצו, לא נאמר בהם איסור "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה", ועדיין יש בהם איסור כרת של אשת אח.

ב. חמיה אנסה אחר נישואיה וילדה לו בן.

אופן נוסף שמודה בו רבי יהודה, שתהא האם נופלת לפני בנה ליבום הוא, כשנשא ראובן את לאה בהיתר, ולאחר מכן אנסה יעקב אבי ראובן באיסור, ונולד לו ממנה שמעון, ומת ראובן בלא בנים, נפלה לאה אשת ראובן ליבום לפני שמעון אחי ראובן, ושמעון זה הוא בנה, ולכן היא פטורה ופוטרת צרותיה.

ולדעת רבי יוחנן [ורבינא] – דין שאר האחים כדין האב שחלצה לו היבמה, ודין צרות החלוצה כחלוצה עצמה, שכן משעה שנעשו זקוקות ליבום או חליצה, מיד פקע אצל כולם איסור אשת אח, שהרי הותרו כל היבמות לכל אחי המת, אלא שכשחלצה אחת מהן לאחד מהאחים, אותו האב עושה שליחות כולם, ואותה שחלצה עושה שליחות כולן, וכאילו בכלם נאמר "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה", ולכן לכולם יש איסור לא תעשה בלבד^ב.

לוי הוסיף אמו במשנתנו

נתבאר שלוי הקשה לרבי למה לא מנו ערוות האם במשנתנו, והשיב לו רבי, כמדומה אני שאין לו מח בקדקדו.

החולץ ליבמתו וחזר וקדשה ומת בלא בנים

נתבאר, שלדברי הכל, מי שחלצה לו יבמתו, מעתה אף שאסור בה, אין כאן איסור כרת של אשת אח, אלא איסור לא תעשה בלבד, "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו", ואם עבר על האיסור וקדשה מקודשת.

ואף על פי שהשיבו רבי כן, לוי הגיה במשנתו, לומר, שש עשרה עריות פוטרות צרותיהן, והוסיף בה "אמו שהיא אנוסת אביו". ולא רק כדעת חכמים, המתירים אנוסת האב לכתחילה, ואם כן יכולה אמו אנוסת אביו להינשא לאחיו לכתחילה, ואם מת אחיו בלא בנים נופלת לפניו אמו ליבום, ופטורה היא וצרותיה. אלא אף כדעת רבי יהודה, האוסר אנוסת האב, ואומר שהיא אסורה לאחיו בלא תעשה, כי מכל מקום מודה רבי יהודה, שאם עבר האח, ונשא אנוסת האב, תופסים לו קידושין בה, שאין בה כרת אלא לאו בלבד, וקידושין תופסים בחיבי לאוין.

עוד נתבאר, שלדעת רבי יוחנן, כשם שלחולץ עצמו היא אסורה באיסור לא תעשה בלבד, כך לשאר האחים היא אסורה באיסור לא תעשה בלבד, ולכן, אם מת בלא בנים, זה שקידש חלוצתו, אשתו זו, שהיא אסור לו ולאחים איסור לא תעשה בלבד, זקוקה היא לאחיו, ומאחר שהיא אסורה להם, הרי זו חולצת ולא מתייבמת.

אבל אם היתה אמו נשואה לאביו, ונשאה אחר כך אחיו ומת בלא בנים, אינה פוטרת צרותיה, כי אין לאחיו קידושין בה, שהרי בנשואת האב יש כרת, ואין קידושין תופסים בחיבי כריתות, ומאחר שאינה אשת האח, לא פוטרת

אמנם לדעת ריש לקיש, רק לחולץ עצמו היא אסורה באיסור לא תעשה בלבד,

^א תימה דבלא דאי עבר ונסיב נמי משכחת לה, שקידש ולא בעל, דאפילו אביי דאמר ... גבי אלמנה לכהן גדול קידש לוקה, היינו משום דכתיב לא יקח, אבל הכא לא יגלה כתיב. (א) ויש לומר דשמא אסור לקדש מדרבנן שמא יבעול. (ב) ואפילו יהא מותר לקדשה, חשיב דאי, מטעם שאסור לבוא עליה. [תוס'].

^ב בחלוצה עצמה, אבל בצרתה, לפירוש רש"י להלן בדף י"א, יש איסור עשה.

כדבריו, היה צריכים לשנות בברייתא שהיא כדברי רבי עקיבא.

ב. ורבינא אמר שברייתא זו כדעת חכמים האומרים, שרק באיסורי לא תעשה שיש בהם כרת אין קידושין תופסים, ואחים שהיו בעולם קודם מיתת האח הראשון תופסים להם קידושין ביבמה, והברייתא מדברת באחים שנולדו אחר מיתת האח הראשון, כגון שמתחילה היתה היבמה אשת ראובן ומת, וחלץ לה שמעון, וחזר וכנסה באיסור, ולאחר מכן נולדו לשמעון אחים, ומת שמעון. **אחים אלו שנולדו לאחר מות ראובן, היבמה אסורה להם איסור כרת**, כי היא אשת האח שלא היו עמו בעולם, ולא הותרה להם, **אף על פי שנולדו אחר שכנסה שמעון**, כדעת חכמים בדף ט', ומאחר שהיא אסורה להם איסור כרת, אין קידושין תופסים להם בה.

דף י"א

אחי יבם הבא על צרת יבמה

כבר נתבאר, שמי שנפלו לפניו שתי יבמות, מותר לו לייבם אחת בלבד, ולא שתיים, שהכתוב אומר לו לבנות "אֶת בֵּית אָחִיו", בית אחד ולא שני בתים, ואם ייבם אחת, ולאחר מכן בא על השנייה, עובר באיסור עשה, כי לאו הבא כלל עשה הרי הוא עשה".

ונחלקו רב אחא ורבינא, מה הדין אם באו אחיו על השנייה.

יש מי שאומר, ששאר האחים אסורים בשנייה **באיסור כרת**, כדעת ריש לקיש לעיל, שרק ליבם וליבמה נאמר העשה לבנות "בית אחיו", ובכך נותקו מאיסור כרת של אשת אח, אבל שאר אחים ושאר יבמות, שלא יתקיים בהם "בית אחיו" עדיין באיסור כרת.

יש מי שאומר, שכל האחים וכל היבמות בכלל הכתוב לבנות "בית אחיו", המפקיע אותם מאיסור כרת, כדעת רבי יוחנן לעיל, אלא שיבם עושים שליחותם, ומכל מקום, מאחר שהותרו כולם, אין בכלם אלא **איסור עשה**.

צרת סוטה דאורייתא

אשה המזנה תחת בעלה, ויש עדים בדבר, נאסרה עליו [ועל הבעל], שנאמר, "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׁטָה אִשְׁתּוֹ וּמָעַלָהּ בּוֹ מַעַל. וְשָׁכַב אִישׁ אִתָּהּ שָׁכַבְתָּ זָרַע וְנֶעְלַם מֵעֵינַי אִשָּׁה וְנִסְתָּרָה וְהִיא נִטְמָאָה וְעַד אֵין בָּהּ וְהוּא לֹא נִתְפָּשָׁה..." (במדבר ה' י"ב–י"ג) כלומר אם אין עד בדבר, היא שותה מים המרים לברר, אבל יש עד בדבר, היא אסורה מיד, ועליו לגרשה, והיא קרויה **סוטה**, כלשון הכתוב "תִּשְׁטָה".

והנה אם זה שזנתה אשתו תחתיו, מת בלא בנים קודם שגרשה, אף על פי שבמותו עדיין היתה אשתו, מאחר שנאסרה עליו, **הכל מודים שאינה**

אבל לשאר האחים היא אסורה באיסור כרת של אשת אח, ולכן, אם מת בלא בנים, זה שקידש חלוצתו, אשתו זו, שהיא אסורה לאחים איסור כרת, פטורה ופטורת צרותיה מהחליצה ומהיבום.

והנה לדעת האומרים שלא שנו במשנתנו אופנים שבהם הערוה פוטרת צרותיה מהיבום, אלא כשנשאת לבעלה בהיתר, מובן מדוע לדעת ריש לקיש לא נשנית במשנתנו ערוה זו, של כונס חלוצתו, עם הפוטרות צרותיה, כי לא יהא הדבר אלא כשנשאת לבעלה באיסור.

ואף לפי סברת לוי, שאמר לשנות במשנתנו גם אמו אנוסת אביו שנשאת לאחיו באיסור לא תעשה של אנוסת אביו, טעם אחר יש מדוע לא שנו במשנתנו חלוצה שקדשה, כי אינה כשאר עריות של משנתנו, שאין בה צרת צרה, שהרי אי אפשר שתהא אסורה רק לאחד האחים ותינשא לאחד מהם, כי על כולם היא אסורה בשוה, משום חלוצת האח.

דפים י'–י"א

ברייתא בה מבואר שצריכה חליצה

נתבאר, שנחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בדין מי שחלצה ליבמה, וחזר היבם וקדשה, ומת בלא בנים. שלדעת רבי יוחנן, אף שאסורה לאחים, אינה אסורה אלא באיסור לא תעשה בלבד "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו", ולכן טעונה חליצה. ולדעת ריש לקיש, אסורה לאחים באיסור אשת אח שיש בו כרת, ולכן פטורה מחליצה.

והנה שנינו ברייתא, בה מבואר בתחילתה, שהחולץ ליבמתו וחזר וקדשה ומת, צריכה חליצה מהאחים **כדברי רבי יוחנן**.

ורב אשי יישב ברייתא זו אף כדברי ריש לקיש, ואמר שברייתא זו מדברת באופן הבא, שמתחילה היתה היבמה אשת ראובן ומת, וחלץ לה שמעון, וחזר וכנסה באיסור, ולאחר מכן נולדו לשמעון אחים, ומת שמעון. מאחר שבשעה שנולדו האחים האחרונים, היתה היבמה אשת שמעון, ולא היתה זקוקה להם מנשואי ראובן, אינם דחויים ממנה, כדעת רבי שמעון, שאמר, שאשת אחיו שלא היה בעולמו אינה אסורה לו אם כשנולד כבר היתה נשואה, כפי שנתבאר בדף ט', ונמצא שאינה אסורה לאחי שמעון אלא משום שהיתה אסורה לשמעון, ולכן היא טעונה חליצה.

ברייתא בה מבואר שאין לאחים קידושין בחלוצה

נתבאר, שנחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בדין מי שחלצה לאחד מן האחים. שלדעת רבי יוחנן, דין שאר האחים כדין זה שחלצה לו שהם אסורים בחלוצה איסור לא תעשה בלבד. ולדעת ריש לקיש, אסורה לאחים באיסור אשת אח שיש בו כרת.

והנה שנינו ברייתא, בה מבואר בסופה, שאם עמד אחד מהאחים וקידש את החלוצה לא עשה כלום, כי אין קידושין תופסים, **ולכאורה זה כדברי ריש לקיש שהם אסורים בה איסור כרת**, שכן באיסור כרת אין קידושין תופסים.

ויישבו את הברייתא גם כדברי רבי יוחנן ובשני אופנים.

א. רב ששת אמר שברייתא זו היא **כדעת רבי עקיבא**, שאמר **שגם באיסורי לא תעשה לבד אין קידושין תופסים**. אולם הקשו על דברי רב ששת, כי אם

מתייבמת לאחור^א.

ולדברי רב יהודה אמר רב, לא זו בלבד שהסוטה עצמה פטורה מהיבום ומהחליצה, אלא גם צרותיה פטורות מהיבום והחליצה, והטעם לכך כי הסוטה נחשבת כערווה, שנאמר בה לשון טומאה, "וְהָיָה נְטֻמָּאָה", כמו שנאמר בעריות, "אֵל תִּטְמָאוּ בְּכָל אֵלֶּה" (ויקרא י"ח כ"ד), ואם כן, צרת סוטה נחשבת כצרת ערווה, ופטורה גם היא מהיבום והחליצה.

צרת סוטה דרבנן

מדין תורה, אין האשה נאסרת לבעלה [ולבעל] בביאת איש אחר, אלא כשהיה הדבר מרצון, אבל אם היתה אנוסה, עדיין מותרת לבעלה, שנאמר, "וְהָיָה לָא נְתַפְּשָׁה", אז היא אסורה, אבל אם נאנסה, היא מותרת.

וכמו כן מדין תורה, אם היתה מוטעית, הרי היא כאנוסה, וכגון שהלך בעלה למדינת הים, ובאו ואמרו לה שמת, ונישאת לאחר, ולאחר מכן בא בעלה, מאחר שבעילתה לשני היתה בטעות, שהיתה סבורה שמת בעלה הראשון, אינה נאסרת לבעלה הראשון.

אמנם חכמים תקנו, שזו, אף שהיתה סבורה שהיא מותרת, אם יתברר שטעתה, תחשב כמי שזינתה תחת בעלה ברצון, ותהא אסורה לבעלה, וטעמם הוא, שעל ידי שתדע שאם תטעה תהיה אסורה, תבדוק היטב, ותברר אם הדברים נכונים, לפני שתעשה מעשה.

ומבואר בפרק עשירי, שאם מת בעלה של האשה הזו בלא בניס, מאחר שהיא אסורה לו, לא תתייבם, אבל מאחר שמדין תורה היא מותרת לו, היא צריכה חליצה. ודווקא היא לא מתייבמת, אבל צרותיה מותרות אף להתייבם. ורבי שמעון הוסיף ואמר, שגם היא יכולה להתייבם, שלא נאסרה אלא על בעלה, אבל על היבם לא אסורה.

מבואר שמחלוקת חכמים ורבי שמעון היא, אם היא עצמה מותרת לייבם, אבל לדברי הכל, צרותיה מותרות לייבם, אף על פי שהן נחשבות כצרות סוטה, שהרי אותה החשיבו חכמים כסוטה.

ואמרו, הרי כלל בידינו, כל שתקנו חכמים כעין דאורייתא תקנו, ואם כן, מאחר שמצינו בזו שעל ידי טעות נבעלה תחת בעלה לאחר, אף שתקנו חכמים להחשיבה כסוטה, צרותיה מותרות, לכאורה הוא הדין לסוטה גמורה מהתורה, צרותיה מותרות, שלא כדברי רב.

ודחו זאת ואמרו, שלענין זה לא תקנו חכמים להחשיבה כסוטה גמורה מהתורה, ולכן אף שסוטה גמורה מהתורה צרותיה אסורות כמותה, סוטה זו שהיא מדברי חכמים אינה אסורת צרותיה.

ספק סוטה

המקנא לאשתו, ואומר לה, אל תסתרי עם איש פלוני, ועברה על הקינוי, ונכנסה עם אותו פלוני לבית הסתר, ושהתה עמו כדי טומאה, מאחר שקינא לה בעלה ונסתרה, רגלים לדבר כלומר מסתבר הדבר שזנתה, ולכן עד שתשתה

^א ויל"ע אם לדעת החולקים על רב, דווקא לא תתייבם, אבל חליצה צריכה, או שמודים הם שהיא עצמה פטורה לגמרי. ומתוך שהקשו לקמן על רב, מספק סוטה, שהיא חולצת ולא מתייבמת, משמע שלדעת החולקים על רב, כן דין סוטה ודאי, חולצת ולא מתייבמת, שאינה פטורה לגמרי.

מים המרים לבודקה, היא אסורה לביתה [=לבעלה], וכמו כן אם היא אשת כהן, היא אסורה בתרומה, שכן למדו חכמים ממה שנאמר בענין שלוש פעמים, "וְהָיָה נְטֻמָּאָה" (במדבר ה' י"ג), "וְהָיָה נְטֻמָּאָה" (במדבר ה' י"ד), "וְנְטֻמָּאָה" (במדבר ה' כ"ט). [אחד לבעל, ואחד לבעול, ואחד לתרומה].

ומבואר במסכת סוטה, שאף שנאסרה על בעלה, אם מת בלא בניס, היא זקוקה לייבם, אך חולצת ולא מתייבמת.

ודעת רב, שדווקא ספק סוטה דינה כן, אבל סוטה ודאית, פטורה לגמרי, ופוטרת צרותיה מהחליצה ומהיבום, כפי שנתבאר לעיל.

והקשו עליו, שכן הסיבה שהחשיב סוטה ודאי כערווה, כי נאמר בה לשון טומאה, ואם כן, הוא הדין לספק סוטה, שכן גם בה נאמר לכאורה לשון טומאה. אולם מסקנת הגמרא, שבאמת לא נאמר לשון טומאה אלא בסוטה ודאי.

המחזיר גרושתו משהיתה לאחר

הכל מודים, שמי שגירש את אשתו, והלכה ונישאת לאיש אחר, ולאחר מכן יצאה מבעלה השני, (במיתתו או בגט), אסורה לחזור לבעלה הראשון, שנאמר, "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וְבִעַלָהּ וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מָצָא בָהּ עֲרוּת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוּת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ. וְיִצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיָה לָאִישׁ אֲחֵר. וְשָׁנְאָה הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוּת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ אוֹ כִּי לְמוֹת הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן אֲשֶׁר לָקְחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה. לֹא יוּכַל בְּעֵלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר שָׁלְחָהּ לְשׁוּב לְקַחְתָּהּ לְהִיּוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִטְמֵאָה כִּי תִעָבֵד הוּא לִפְנֵי ה' וְלֹא תִחַטֵּא אֶת הָאֲרֶז אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ נְחֻלָּה" (דברים כ"ד א–ד).

לדעת רבי יוסי בן כיפר משום רבי אלעזר – לא נאמר איסור זה אלא כשנישאת לבעלה השני, אבל אם נתקדשה לו בלבד [=אירוסין], וקודם נישואין מת או גירשה, היא מותרת לחזור לבעלה הראשון, שנאמר בענין, "לֹא יוּכַל בְּעֵלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר שָׁלְחָהּ לְשׁוּב לְקַחְתָּהּ לְהִיּוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִטְמֵאָה", כלומר אחרי שנבעלה, אבל אם לא כנסה הבעל השני, ולא נבעלה לו, מותרת לחזור לראשון.

ולדעת חכמים – איסור זה אמור אף כשנתקדשה בלבד לבעלה השני, שנאמר בענין, "וְהָלְכָה וְהָיָה לָאִישׁ אַחֵר", והויה היא קידושין, ועל זה נאמר, "לֹא יוּכַל בְּעֵלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר שָׁלְחָהּ לְשׁוּב לְקַחְתָּהּ לְהִיּוֹת לוֹ לְאִשָּׁה". [ולדעתם, הפסוק "אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִטְמֵאָה", מלמד דין אחר, כפי שיתבאר בעז"ל בסמוך].

איסור לא תעשה בסוטה

הכל מודים, שאשה שזנתה תחת בעלה, נאסרה לו, כפי שנתבאר לעיל, אבל נחלקו חכמים, אם יש בה איסור לא תעשה [ללקות עליו אם עובר על האיסור].

לדעת חכמים – הכתוב "אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִטְמֵאָה" האמור במחזיר גרושתו, בא לרבות סוטה שנבעלה^ב, [ולישנא מעליא לקרותה סוטה שנסתרה], כלומר לא רק גרושה שנתקדשה לאיש אחר אסורה לחזור לו, אלא אף אשתו, אם זנתה תחתיו עם אחר, אסורה לו, והיא בכלל האיסור, "לֹא יוּכַל בְּעֵלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר

^ב ואם תאמר והיכי מפקי רבנן קרא מפשטיה, דפשטיה דקרא במחזיר גרושתו כתיב. ויש לומר דלא מסתבר להו למיקרי טומאה לנישואי גרושה, כיון דבעילתה היתר היא. [תוס'].

לא נאמר לשון "טומאה", ואינה פוטרת צרותיה.

שְׁלֵחָה לְשׁוֹב לְקַחְתָּהּ לְהִיט לֹא לְאִשָּׁה".

גרושה שהחזירה משנישאת וצרתה [ב]

נתבאר שרב יהודה נסתפק האם גרושה שהחזירה משנישאת נחשבת ערוה לפטור צרתה. וצדדי הספק הם, אם לשון "טומאה" האמור במחזיר גרושתו, "אֲחֵרֵי אֲשֶׁר הִטְמֵאָה", מלמד עליה שהיא ערוה. אכן כל זה לשיטתו, שסוטה נחשבת ערוה, ופוטרת צרותיה, משום שנאמר בה לשון טומאה כעריות כפי שנתבאר. אבל יש חולקים, ואומרים, שסוטה אינה נחשבת ערוה, אף על פי שנאמר בה לשון טומאה.

ולדעת רבי יוסי בר כיפר – אין איסור לא תעשה בסוטה שנבעלה, שאיסור "לא יוכל בעלה הראשון אֲשֶׁר שְׁלַחָה לְשׁוֹב לְקַחְתָּהּ לְהִיט לֹא לְאִשָּׁה" לא נאמר אלא במחזיר גרושתו אחר שהיתה לאיש אחר בקידושין ונישואין, שנאמר בענין הויה ואישות, "וְהִיטָה לְאִשׁ אֲחֵרָה".

צרת גרושה שהחזירה משנישאת [א]

נתבאר לעיל, שלדעת רב יהודה אמר רב, הסוטה, מאחר שנאמר בה לשון "טומאה" כעריות, דינה כערוה, ופטורה ופוטרת צרותיה מהיבום והחליצה.

ועל פי הדברים הללו נסתפק רב יהודה, מה הדין במי שגירש את אשתו ונישאת לאחר, ולאחר מכן החזירה בעלה הראשון באיסור, ומת, האם גרושה זו שהחזירה נחשבת כערוה לפטור צרותיה^א, כי נאמר בה לשון טומאה, "אֲחֵרֵי אֲשֶׁר הִטְמֵאָה", או שאין דינה כערוה, ושני לשונות יש בספק זה.

א. ספק רב יהודה ללשון ראשון.

לדעת רבי יוסי בן כיפר, אין להסתפק בדיון זה, שהרי לדעתו הכתוב "אֲחֵרֵי אֲשֶׁר הִטְמֵאָה" מדבר במחזיר גרושתו, כפי שנתבאר לעיל, ואם כן, מאחר שנאמר בה לשון טומאה, הרי היא כערוה, ופוטרת צרותיה. ומיעוט שנאמר בה, "כִּי תֹעֵבָה הוּא לְפָנֶי ה'", לא תדרשנו לומר, היא תועבה ואין צרותיה תועבה, ותתיר צרותיה, אלא כך תדרשנו, היא תועבה ואין בניה תועבים, שאינם נעשים ממזרים, אבל צרותיה תועבה.

ולדעת חכמים יש להסתפק בדבר, שכן לדעתם הכתוב "אֲחֵרֵי אֲשֶׁר הִטְמֵאָה" בא לרבות סוטה שנסתרה כפי שנתבאר לעיל, ואם כן, לכאורה במחזיר גרושתו לא נאמר לשון "טומאה", ואין לנו לאסור צרותיה, אמנם מצד שני אפשר לומר, שאף שהכתוב "אֲחֵרֵי אֲשֶׁר הִטְמֵאָה" בא לרבות סוטה שנסתרה, מכל מקום פשט הכתוב הוא במחזיר גרושתו, ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, ואם כן גם במחזיר גרושתו נאמר לשון "טומאה".

ב. ספק רב יהודה ללשון שני.

לדעת רבי יוסי בן כיפר, יש להסתפק בדיון זה, שכן לדעתו הכתוב "אֲחֵרֵי אֲשֶׁר הִטְמֵאָה" מדבר במחזיר גרושתו, כפי שנתבאר לעיל, ואם כן, מאחר שנאמר בה לשון טומאה, יש לנו לומר שהיא כערוה, ופוטרת צרותיה. אמנם מצד שני אפשר לומר שהמיעוט האמור בה, "כִּי תֹעֵבָה הוּא לְפָנֶי ה'", נדרש כך, היא תועבה ואין צרותיה תועבה, ואם כן צרותיה מותרות.

ולדעת חכמים אין להסתפק בדבר, שכן לדעתם הכתוב "אֲחֵרֵי אֲשֶׁר הִטְמֵאָה" בא לרבות סוטה שנסתרה כפי שנתבאר לעיל, ואם כן, לדעתם במחזיר גרושתו

^א היא גופה לא מיבעי ליה, דלרבי יוסי בן כיפר ודאי פטורה מן החליצה ומן הייבום, דטומאה כתיב בה כעריות. ולרבנן נמי היא גופה פשיטא דחולצת ולא מתייבמת, דאפילו אם תמצא לומר כיון דאיתעקר איתעקר, אינה מתייבמת מקל וחומר, דהשתא במותר לה נאסרה, באסור לה לא כל שכן. ואם תמצא לומר נמי דאין מקרא יוצא מידי פשוטו, אין לפוטרה מן החליצה, כיון דעיקר קרא דטומאה בסוטה כתיב, ולא במחזיר גרושתו, משום דלא מסתברא למיקרי טומאה נישואי גרושה ... אבל צרתה בעי, לרבי יוסי בן כיפר אם פטורה מן החליצה או אפילו מתייבמת. ולרבנן בעי אי מתייבמת, דפשיטא ליה דלא אלים קל וחומר למידחי צרה, או חולצת ולא מתייבמת, משום דאין מקרא יוצא מידי פשוטו. [תוס'].

אבל לענין צרתה יש להסתפק, האם מחמת קל וחומר זה, נאסרה גם צרת הגרושה שהחזירה משנישאת או לא [=מי אלים קל וחומר למידחי צרה או לא].

ב. ספק רבי יוחנן כדברי רב נחמן בר יצחק.

גרושה שהחזירה משנישאת, יש להסתפק אם אסורה להתייבם מקל וחומר הנ"ל [=במותר לה אסורה, באסור לה לא כל שכן].

אבל לענין צרתה, דין פשוט הוא, שמותרת אף להתייבם, שאין הקל וחומר הנ"ל חזק לאסור את הצרה [=לא אלים קל וחומר למידחי צרה].

שתי יבמות מאח אחד אחת כשרה ואחת פסולה

שנינו בדף מ"ד, שמי שהיה נשוי שתי נשים, אחת כשרה ואחת פסולה, ומת בלא בנים, ונפלו שתייהן לפני אחיו לייבום, אם היה חולץ, חולץ לפסולה, ואם היה מייבם, מייבם לכשרה.

ומתחילה רצו לומר, שהפסולה האמורה, היא פסולה לייבם, אבל לשאר בני אדם היא כשרה.

כגון שהיתה אחת מהן גרושת המת שהחזירה אחר שנישאת לאחר, שהיתה אסורה למת, וכמו כן אסורה לייבם.

ובאה המשנה ללמדנו, שגרושה שהחזירה משנישאת, אינה נפטרת לגמרי, ואינה אוסרת צרתה, אלא או חולץ לה עצמה, או מייבם צרתה. ובה נפשט ספקו של רב יהודה^ב. וכמו כן נפשט ספקו של רבי יוחנן, שכן למדנו כאן,

^ב ללשנא קמא בלבד נפשט הספק, דלאיכא דאמרי, דפשיטא ליה לרבנן, שאינה פוטרת צרתה, איכא למימר דאתי כרבנן. [תוס'].

שהגרושה שהחזירה חולצת, וצרתה אף מתייבמת.

ודחו זאת ואמרו, שהפסולה האמורה היא פסולה לאחרים, אבל לייבם זו וזו כשרה, כגון שהיה ישראל נשוי שתי נשים, אחת כשרה לכהונה, ואחת פסולה לכהונה [כגון שהיתה גרושה מנישואין קודמים], ומת בלא בנים, ונפלו שתיהן ליבום, מאחר שהמת ואחיו ישראלים הם, שתי הנשים כשרות אצלם, וראויות ליבם ליבום או לחליצה.

ובאה המשנה ללמדנו, שאם בא לייבם, רשאי לייבם איזו שירצה, אבל אם בא לחלוץ, יחלוץ לפסולה ולא לכשרה.

והטעם לכך, כי החליצה פוסלת את האשה לכהונה, ואם כן, טוב לחלוץ לזו שהיא כבר פסולה לכהונה, שאינו פוסל אותה יותר ממה שהיתה, ולא יחלוץ לכשרה, שבכך הוא פוסל אותה לכהונה.

ואמר על כך רב יוסף, כאן שנה רבי, לא ישפוך אדם מי בורו, ואחרים צריכים להם, כלומר מאחר שיכול לחלוץ לפסולה, ולהניח הכשרה בכשרותה, אף על פי שהוא מוציאה, ואין לו תועלת ממה שתשאר כשרה, אלא לאחרים כלומר לכהנים, יעשה כן ולא יפסלנה.

מסקנת הסוגיה בדין גרושה שהחזירה משנישאת וצרתה

נתבאר, שנסתפקו חכמים בדין מחזיר גרושתו משנישאת, ובדין צרותיה. ולכאורה מסקנת הסוגיה, שכך דעת הברייתא, המחזיר גרושתו משנישאת ומת, היא חולצת, וצרתה או חולצת או מתייבמת.

דף י"ב

וכן כשבא רבין אמר משמו של רבי יוחנן, שצרת מחזיר גרושתו מותרת. [כמבואר בהמשך הדף].

צרת ממאנת

מדין תורה, גדולה מתקדשת על ידי עצמה, וקטנה מתקדשת על ידי אביה, וקטנה יתומה שאין לה אב, אין לה קידושין מהתורה, אולם חכמים תקנו לה קידושין, וקידושין אלו שהם מדברי חכמים, אינה צריכה גט לצאת מהם ודי לה במיאון שאומרת אי אפשי בבעלי.

ומי שהיה נשוי שתי נשים, אחת גדולה, שקידושה קידושי תורה, ואחת יתומה קטנה שקידושה מדרבנן, ומת בלא בנים, מאחר שמדין תורה רק הגדולה מקודשת, הגדולה חולצת או מתייבמת, ופוטרת את הקטנה.

ואמר רב לילי בר ממל אמר מר עוקבא אמר שמואל, שאם מיאנה הקטנה באחד מהיבמים, מועיל המיאון לעקור זיקת יבום לאותו יבם אף מצרתה הגדולה, ומעתה היבם הזה אסור גם בגדולה באיסור אשת אח, ואינה מתייבמת לו^א.

ואין לומר שהמיאון מועיל להפקיע קידושין ראשונים, להחשיבה כמי שלא

^א כן פירש רש"י. ולכאורה כל זה מדברי חכמים, שהרי מדין תורה הגדולה לבדה זקוקה, והקטנה אינה כלום, ואם כן מדרבנן בלבד נעקרה זיקת הגדולה במיאון הקטנה, ולענין שלא תתייבם הגדולה, אבל טעונה היא חליצה. וכל זה כשהוא יבם יחידי, אבל אם יש יבמים אחרים, מותרת אף להתייבם להם

היתה אשת המת כלל, ותהא הצרה מותרת. כי אם היו אומרים כן, היו אומרים שכן הדין גם במי שנפלה לפניו בתו קטנה, שתמאן בו לעקור קידושין ראשונים, ותתייבם צרתה, וכבר תקנו חכמים שלא לומר כן, כפי שיתבאר בעזה"י להלן.

ואמר שמואל שדווקא מאותו יבם שמיאנה בו הקטנה, נעקרה גם זיקת הגדולה, ושתייהן אסורות לו, אבל אצל שאר יבמים, מיאון הקטנה מועיל לבטל קידושה לגמרי, להחשיבה כאילו לא היתה מעולם אשת המת, ולכן לא זו בלבד שמותרים הם לייבם את הגדולה, אלא אף מותרים הם בקטנה.

עד כאן דעת שמואל, שצרת ממאנת ביבם, אסורה לאותו יבם. וכשבא רבין אמר, שרבי יוחנן נחלק על כך, ואמר, שצרת ממאנת מותרת אף לאותו יבם.

צרת בתו ממאנת

נתבאר, שמדין תורה, קטנה יתומה שאין לה אב לקבל קידושה, תקנו לה חכמים קידושין דרבנן, שיוצאת מהם במיאון.

ופעמים תהא הקטנה נידונית כיתומה אף על פי שיש לה אב, כגון שמתחילה נתקדשה על ידי אביה קידושין של תורה, ונישאת, ויצאה בגט מנישואין אלו, מאחר שמתחילה כשנישאת יצאה מרשות האב, אינה חוזרת לו בגירושה, ואינו מקבל קידושה עוד, ואם עודה קטנה, הרי היא כיתומה בחיי האב, ועד שתגדיל מתקדשת קידושין דרבנן.

ומי שהיה נשוי שתי נשים, אחת גדולה שקידושה קידושי תורה, ואחת קטנה שקידושה מדרבנן, והיא בת אחיו, ומת בלא בנים.

אם קודם מות המת מיאנה בו הקטנה, נמצא שבמותו היתה לו רק האשה הגדולה, והיא לבדה נופלת ליבום לפני אחיו, והרי זו חולצת או מתייבמת.

אבל אם קודם מותו לא מיאנה בו הקטנה, נמצא שבמותו היה לו שתי נשים, הגדולה שקידושה מהתורה, והקטנה שהיא בת היבם וקידושה דרבנן, ושתייהן נופלות ליבום לפני היבם.

ובאופן הזה, אף שמדין תורה, הגדולה לבדה היא אשת המת הזקוקה ליבם, והקטנה אינה אשת המת, ואינה זקוקה לו, מאחר שמדרבנן גם הקטנה היתה אשת המת, והועילו קידושה שתחשב כמי שנפלה ליבום לפני אביה, [להצריכה מיאון], מעתה אף אם תמאן, עדיין צרתה אסורה, כי בשעת נפילה כבר היתה נראית כצרת ערווה.

כלה בנישואין דרבנן

אשת הבן אסורה לעולם, אף אם מת הבן או גירשה, שנאמר, "עֲרֹות פִּלְתָּד לֹא תִגְלַה אִשְׁתְּ בְנִדְךָ הוּא לֹא תִגְלַה עֲרֹותָהּ" (ויקרא י"ח ט"ו).

כשהיתה אשת הבן מהתורה, כגון שנתקדשה בגדלות או בקטנות על ידי אביה, היא אסורה לאב בעלה מהתורה. וכשהיתה אשת הבן מדרבנן, כגון שהיתה קטנה יתומה, היא נאסרת לאב מדרבנן.

אמנם באופן האחרון, שהיתה אשת המת מדרבנן, אם מיאנה בבעלה בחייו, עקרה קידושה כאילו לא נתקדשה לו מעולם, והיא מותרת לאב שאינה כלתו כלל.

אבל אם לא מיאנה בבעלה בחייו, ומת בלא בנים, ונפלה לפני היבם, מאחר שהועילו קידושיה הראשונים להזיקה יבום, מעתה אף אם תמאן ביבם, אין להחשיבה כמי שעקרה קידושין ראשונים לגמרי, ועדיין אסורה לאבי בעלה.

צרת איילונית

הנושא אשה סתם, ונמצאה איילונית^א, מקח טעות הוא, ואינה אשתו, כפי שנתבאר בתחילת הפרק, ומהטעם הזה, אם היה אחיו נשוי שתי נשים, ומת בלא בנים, ואחת מנשותיו ערוה עליו, שהיא פטורה ופוטרת צרותיה מהיבום והחליצה, אם נמצאת אותה ערוה איילונית, נתברר שלא היתה אשת המת, וצרתה מתייבמת.

וכל זה כשנשא אשה סתם, אבל אם הכיר בה שהיא איילונית, וקיבל עליו, אין כאן מקח טעות, והרי היא אשתו לכל דבר.

אמנם אם מת בלא בנים, אשתו האיילונית פטורה מהיבום, שנאמר בענין, 'וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלַד יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא יִמָּחָה שְׁמוֹ מִן־אֲדָמָה' (דברים כ"ה ו'), לומר, שאין מתייבמת אלא זו הראויה ללדת, להוציא איילונית שאינה יולדת.

ואמר רב אסי, שהאיילונית, לא זו בלבד שהיא עצמה פטורה מהיבום והחליצה, אלא אף פוטרת צרותיה, והטעם לכך, כי מאחר שהיא פטורה מהיבום, הרי היא אצל האחים אשת אח שלא הותרה, וכל אשת אח שלא הותרה ערוה גמורה היא, וכבר למדנו, שהערוה פוטרת צרותיה מהחליצה והיבום.

ורבא נחלק על רב אסי, ואמר, שההלכה היא, שצרת איילונית מותרת להתייבם, ואף על פי שהיא ערוה. והטעם לכך, כי אין הערוה פוטרת אלא כשהיתה ראויה ליבום, ונדחית מחמת היותה ערוה, שבוזה חידשה תורה, שכשהיא נדחית מחמת היותה ערוה, כל הצרות נדחות עמה, ואין יבום. אבל האיילונית, אינה עומדת לייבום כלל, ואם כן, אף על פי שהיא ערוה, אינה נחשבת כעומדת ליבום שנדחית, ואינה דוחה הצרות עמה^ב. ולדעת רבא, מהטעם הזה, אפילו היה אחיו נשוי את בתו איילונית ואשה אחרת, ומת בלא בנים, מאחר שבתו איילונית, נחשבת אינה עומדת ליבום, ואינה דוחה צרתה.

וכן כשבא רבין אמר משמו של רבי יוחנן, שצרת איילונית מותרת.

זיקת שני יבמים

שלשה אחים, ראובן שמעון ולוי, ראובן ושמעון נשואים שתי נשים שאינן אחיות, שרה ורבקה. מת ראובן בעלה של שרה, ורצה שמעון לכונסה, ועשה בה מאמר, כלומר קידושין שתקנו חכמים לעשות ביבמה קודם שכונסה, ומת שמעון קודם שייבם. והרי עתה שרה ורבקה עומדות לפני לוי.

מדין תורה, מאחר ששמעון עדיין לא ייבם את שרה, זיקתה ליבום מחמת ראובן, ורבקה זיקתה ליבום מחמת שמעון, ואם כן שתיהן מותרות להתייבם ללוי, כדון שתי יבמות הבאות משני בתיים.

אבל מחמת מאמר שתקנו חכמים, שרה נחשבת כזקוקה גם מחמת שמעון,

^א איילונית מלשון אייל, כלומר זכר, שאשה זו היא כזכר שאינה יולדת.

^ב דכי אסר רחמנא צרת ערוה, במקום מצוה הוא דאסרה, והא כיון דאילונית היא, דבלאו ערוה נמי לא חזיא לייבום, הוי צרתה צרת ערוה שלא במקום מצוה. וכך מפורש בהלכות גדולות.

[רש"י].

ואמרו חכמים שזו שהיא זקוקה מחמת שני בתיים, מחמת ראובן ומחמת שמעון, לא תתייבם, והסמיכו תקנתם על הפסוק "כי יִשְׁבוּ אֲחִים יַתְדוּ וְיָמַת אֶחָד מֵהֶם וְגַם אֵין לוֹ לֹא תִהְיֶה אֶשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יִבְמָה יָבֵא עֲלֶיהָ וְיִקְחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְמָה" (דברים כ"ה ה'), כלומר כשהיא זקוקה מחמת מת אחד, היא מתייבמת, אבל כשהיא זקוקה מחמת שני מתים, אינה מתייבמת אלא חולצת. ובחליצתה אין חברתה נפטרת, כי באמת זו זקוקה מחמת ראובן, וחברתה זקוקה מחמת שמעון, ולכן, כשם שהיא חולצת, כך חברתה חולצת ולא מתייבמת^א.

ואמר רב יוסף, זו, כלומר רבקה אשת שמעון, היא צרת אשת אח מאב, שאיסור נפילה של שרה אשת ראובן גרם לה שלא תתייבם אף על פי שאינה ערוה, ולא מצינו כדוגמת זה.

מתחילה רצו לומר, שבא רב יוסף לומר, דווקא זו אסורה אף על פי שאינה ערוה, אבל צרת איילונית מותרת, שלא כדברי רב אסי.

אולם יישבו זאת גם באופן אחר, שכך אמר רב יוסף, דווקא זו צרתה צריכה חליצה, שאינה פטורה אלא מדברי חכמים, אבל צרת איילונית, פטורה מהתורה לגמרי, אף מחליצה.

שלש נשים משמשות במוך

רב ביבי שנה לפני רב נחמן, שלדעת רבי מאיר, שלוש נשים מותרות לשמש במוך, כלומר מותרות לתת מוך במקום תשמיש כשהן משמשות, כדי שלא יתעבר^א. ואלו הן.

א. קטנה.

הקטנה מותרת לשמש במוך, שאם לא תשמש במוך, יש לחוש שמא תתעבר ושמא תמות.

והכוונה לקטנה, שהיא מבת אחת עשרה שנים ויום אחד ועד שתיים עשרה שנים ויום אחד, שהיא ראויה להתעבר ולמות היא וולדה. [ולהלן יתבאר בעזה"י אם ודאי תמות כשתתעבר, או שהדבר ספק, שמא תמות כשתתעבר]. אבל פחות מאחת עשרה שנה, ודאי לא תתעבר. ויותר משתיים עשרה שנה ויום אחד^ב, אם תתעבר לא תמות אלא תחיה היא וולדה, ולכן משמשות כדרכן.

ב. מעוברת.

המעוברת מותרת לשמש במוך, שאם לא תשמש במוך, יש לחוש שמא תתעבר ולד אחר, ויעשה עוברת סנדל, כלומר ולד שאין לו צורת פנים, שכשהיא

^א ובדף ל"א יתבאר בעזה"י הטעם מדוע לא תתייבם.

^ב פירש הקונטרס מותרות לשמש במוך, אבל שאר נשים אסורות לשמש במוך, משום השחתת זרע, אף על גב דלא מיפקדה אפריה ורביה ... ורבינו תם אומר, דלפני תשמיש ודאי אסור לכל הנשים ליתן שם מוך, דאין דרך תשמיש בכך, והרי הוא כמטיל זרע על העצים ועל האבנים כמטיל על המוך, אבל אם נותנת מוך אחר תשמיש, לכל הנשים אין נראה לאסור, דהאי גברא כי אורחיה משמש, מידי דהוה אקטנה ואילונית, דלא איתסרו בתשמיש משום דלאו בנות בנים נינהו, והאשה שנותנת אחר כך מוך לא הוזהרה אחשחת זרע, כיון דלא מיפקדה אפריה ורביה, ומשמשות במוך דקתני הכא, היינו צריכות לשמש במוך. [תוס'].]

^ג ואומר ר"י, דאין לפרש אחר הזמן, אחר שנת י"ב ויום א', אפילו בלא הבאת שתי שערות, דאם כן מצינו חמותו ממאנת, דעד רוב שנותיה יכולה למאן אם לא הביאה שתי שערות ... אלא כשהביאה שתי שערות איירי, ולא חש לפרש, משום דאורחא דמילתא הוא, דאיכא שערות אחר זמן, וכן נמצא בירושלמי, דתלי טעמא דרבה בר ליואי בשערות ולא בשנים. [תוס'].]

מעוברת, וחוזרת ומתעברת, דוחק האחד את חברו, ופוחת צורתו.^א

ג. מניקה.

המניקה מותרת לשמש במוך, שאם לא תשמש במוך, יש לחוש שמא **תתעבר**, ו**תהא צריכה לגמול בנה** מהנקה, ו**ימות**.

וחכמים חולקים ואומרים, אחת זו ואחת זו משמשת כדרכה והולכת, ומן השמים ירחמו, משום שנאמר "שִׁמְרֵם פְּתָאִים ה'" (תהלים קט"ז ו')

קטנה המתעברת

נתבאר, שקטנה היתרה על אחת עשרה שנה ויום אחד ועד שתיים עשרה שנה ויום אחד, משמשת במוך, שאם לא תשמש במוך, יש לחוש שמא תתעבר ותמות.

א. ולשון הברייתא הוא, "שמא תתעבר ושמא תמות", ומלשון זה משמע, שגם אם תתעבר, עדיין אין הדבר ברור שתמות, ורק ספק הוא שמא תמות בהריונה, ומכאן יש ללמוד, שיש קטנות המתעברות ואינו מתות.

והקשו על הדברים הללו ממשנתנו, בה מבואר, שלא יתכן שתהא חמותו של אדם ממאנת. כפי שנתבאר לעיל בדף ב', שלא יתכן שתהא חמותו נשואה היא ואשה נוספת לאחיו, וממאנת באחיו קודם מותו, כך שעל ידי המיאון, צרתה מותרת להתייבם.

ולפי האמור, יתכן שתהא חמותו ממאנת וצרתה מותרת להתייבם, כגון שנתעברה לאה, כשהיא בת אחת עשרה שנה ויום אחד, ובעודה קטנה, כלומר קודם שנעשית בת שתיים עשרה שנה, ילדה את דינה. ולאחר מכן בא ראובן וקידש את לאה [על ידי אביה], וכמו כן קידש אשה נוספת. ושמעון בא וקידש את דינה [על ידי אביה]. ונמצאת לאה אשת ראובן חמותו של שמעון, ועדיין היא קטנה ויכולה למאן. ואם מיאנה לאה בראובן, ואחר כך מת ראובן בלא בנים, צרת לאה מותרת לשמעון ליבום.

ב. ודחו זאת ואמרו, שכוונת הברייתא לומר, "שמא תתעבר ותמות", כלומר שמא תתעבר, ואז ודאי תמות^ב, כי כל קטנה המתעברת, מתה, ואין לך קטנה יולדת וחיה.

ג. שוב אמרו, שבאמת לא כל המתעברת בתוך שנת שתיים עשרה מתה, ומכל מקום אין לך אשה יולדת והיא קטנה, וממאנת, כי אם ילדה ולא מתה, אף על פי שלא נשלמו לה שתיים עשרה שנה, מאחר שילדה ולא מתה, היא נחשבת

^א כן פירש בקונטרס, דכשהיא מתעברת וחוזרת ומתעברת, דוחק האחד את חברו, ופוחת צורתו. והוא דאמר בהמפלת, דאין אשה מתעברת וחוזרת ומתעברת, צריך לומר דהיינו דוקא בן קיימא. ורבינו תם מפרש, דסנדל הוא כשהאשה מתעברת תאומים, אם משמשת בלא מוך, נכנס השכבת זרע בין שני הולדות, ודוחק אותם, ועושה את האחד סנדל. [תוס'].

^ב ולא בעי להשווי דנקט שמא תמות, משום דאינה ודאי מתה, אלא כשילדה בקטנות, אבל ילדה בגדלות, אף על פי שנתעברה בקטנות, פעמים חיה, ולא משכחת חמותו ממאנת, דאי ילדה בקטנות, ודאי מתה, ואי ילדה בגדלות, שוב אינה יכולה למאן. (א) משום דברייתא דרב ביבי לא מיפלגא מידי בעיבור שנת י"ב בין ילדה בגדלות בין ילדה בקטנות. (ב) ועוד לא מסתברא ליה שתגרם הלידה בקטנות מיתה, אלא העיבור. (ג) ועוד דמתוך האמת, כרבה בר ליואי, דכל תוך הזמן היא מתה ועוברה מת. [תוס'].

גדולה, ואינה יכולה למאן. ונחלקו חכמים, מדוע אם ילדה בתוך שנת שתיים עשרה ולא מתה, היא נחשבת גדולה.

- וי"א כי לידת בנים בני קיימא נחשבת כסימני גדלות. [=הבאת שתי שערות].
- וי"א כי לידת בנים בני קיימא עדיפה אף מסימני גדלות. ולכן גם רבי יהודה האומר שלא די בהבאת שתי שערות ורק כשירבו השערות היא גדולה מודה שלידת בנים נחשבת סימן גדלות.

דף י"ג

- ורב זביד אמר, כי לידת בנים היא הוכחה שהיו לה סימני גדלות, כי אין בנים בלא סימנים. ואף אם בדקנו ולא מצאנו, אנו אומרים שהיו, ונשרו על ידי צער הלידה.^א

מנין שצרות ערווה חוזרת ופוטרות צרותיהן

כבר נתבאר, שהערווה פטורה מיבום, ופוטרות צרותיה, כגון אם מת ראובן בלא בנים, והיו לו מספר נשים, אם אחת מהן ערווה אצל שמעון אחיו, כשם שהיא פטורה מהיבום ואסורה לשמעון אחיו, כך כל צרותיה פטורות מהיבום ואסורות לשמעון אחיו.

וכמו כן נתבאר שצרת ערווה גם כן פוטרת צרותיה, כגון אם היה להם אח נוסף כגון לוי, שלא היתה אצלו האשה ערווה, הוא מייבם את אחת מהנשים. ואם מת לוי בלא בנים, אף על פי שלא ייבם את האשה שהיא ערווה אצל שמעון, אלא אחת מצרותיה, אותה צרה שנאסרה לשמעון כשהיתה אשת ראובן, גם עתה כשהיא באה ליבום מנישואי שמעון, היא פטורה מהיבום, ואסורה לשמעון, וכמותה כך כל צרותיה, פטורות מהיבום, ואסורות לשמעון.

לדברי רב יהודה, ענין זה שהצרה חוזרת ופוטרות את צרותיה, למד מהכתוב "לְצֹרֵר", המלמד שהתורה רבתה צרות הרבה.^א

ולדברי רב אשי, ענין זה, שהצרה חוזרת ופוטרות את צרותיה למד מסברא, שכן הסיבה לכך שצרת ערווה עצמה פטורה מיבום, כי אחת מהנשים הבאות ליבום היא ערווה ליבם, וכשאחת הנשים היא ערווה לו, אין יבום לשום אשה. ומהטעם הזה עצמו יש לפטור את צרות הצרה, שהרי הצרה עצמה היא אחת מהנשים הבאות ליבום, וכשנפטרה תחילה ביבום ראשון כשהיתה צרת ערווה, נאסרה היא עצמה על היבם, והרי היא לו ערווה אשת אח, ואם כן כל הנשים שעמה אסורות גם כן כצרות ערווה.

צרת ערווה שנתגרשה

כבר נתבאר, שאם היה ראובן נשוי שתי נשים, שאחת מהן היא ערווה אצל שמעון אחיו [כגון שהיא בת שמעון], ומת ראובן בלא בנים, כשם ששמעון אינו מייבם את הערווה, כך אינו מייבם את צרתה.

ולדעת משנתנו, כל זה שבשעת המיתה היו ערוות שמעון וצרתה נשואים לראובן המת, אבל אם קודם מותו כבר גירש ראובן את ערוות שמעון אחיו, מאחר שבשעת מיתה לא היתה האשה הנותרת צרת ערווה, היא מתייבמת

^א והוא הדין דאי בדקנה קמי לידה ולא אשכחן דאיכא למיחש דנשרו משום צער עיבור. [תוס'].

^א כמבואר לעיל בדף ג'.

ששעות המיתה קובעות [=מיתה מפלח].

שש עריות חמורות שלעולם צרותיהן מותרות

יש עריות, שהן אסורות לכל האחים מהאב בשווה, ואי אפשר שיהיו נשואות לאחד מהאחים, ואסורות לאחרים, ואם כן לעולם לא יפלו לפני האחים ליבום, ולא יאסרו צרותיהן, ואף אם כנס אותן אחד מהאחים אין לו קידושין בהן ואין צרותיהן נחשבות צרות ערווה. וכשהן נשואות לאחרים המותרים בהן, ומתו בעליהן, צרותיהן מותרות, שהרי אין הערווה אוסרת צרתה אלא כשנפלת עמה ליבום, אבל כשאין יבום, אין הצרה אסורה. ואלו הן העריות הללו.

א. אמו – אמו של אחד מהאחים אסורה לכל האחים מהאב, אף אם אינה אמה שלהם, כי מכל מקום היא אצלם כאשת האב, שהיא אסורה לכל האחים.^א

ב. אשת אביו – אשת האב אסורה לכל האחים בני האב בשווה, כי לכולם היא אשת האב.

ג. אחות אביו – אחות האב אסורה לכל האחים בני האב בשווה, כי לכולם היא אחות האב.

ד. אחותו מאביו – אחות מהאב אסורה לכל האחים בני האב בשווה, כי לכולם היא אחות מהאב.

ה. אשת אחי אביו – אשת אחי האב אסורה לכל האחים בני האב בשווה, כי לכולם היא אשת אחי האב.

ו. אשת אחיו מאביו שיש לו בנים – אשת האח שיש לו בנים, אסורה לכל האחים בני אביו בשווה, כי לכולם היא אשת האח שיש לו בנים.

בית שמאי מתירים את הצרות לאחים

עד עתה נתבאר, שכשנפלו ליבום ערווה לייבם וצרותיה, כשם שהערווה פטורה מהיבום, כך כל צרותיה פטורות מהיבום. [לדעת הברייתא בדף ג', דין זה למד מהריבוי "לצ'רר". ולדעת רבי בדף ח', דין זה למד מהמיעוט "ולק'קה"].

ומבואר במשנתנו, שזו היא דעת בית הלל שהלכה כמותם כפי שנתבאר בדף ט', אבל בית שמאי חולקים, ואומרים, שרק הערווה עצמה אסורה ליבם, אבל צרותיה מותרות לו כשאר יבמות, ואחת מהן חולצת או מתייבמת. ולהלן יתבאר בעזה"י, מהיכן למדו זאת בית שמאי.

א. "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר".

לדברי רבי שמעון בן פזי, טעמם של בית שמאי מהכתוב, "כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ויבן אין לו לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר וְבְמָה לְבָא עֲלֶיהָ וְלִקְחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְמָה" (דברים כ"ה ה'), שלדעתם, משמעות הכתוב "אשת המת החוצה" הוא אשת המת החיצונית, וכך הוא ביאור הכתוב, לא תהא אשת המת החיצונית לאיש זר, אלא תתייבם.

ומתוך כך שאמר הכתוב שהאשה החיצונית תתייבם, משמע שיש כאן אשה פנימית שאינה מתייבמת, והכוונה לאשה שהיא קרובה ליבם, ולכן אינה

ולדעת רבי ירמיה, התנא של המשנה בדף ל' חולק על משנתנו, ואומר, שכל שהיתה האשה צרת ערווה שעה אחת, אפילו אם קודם מותו גירש ראובן את הערווה, הצרה אסורה להתייבם [=נישואין מפילים].

ורבא אמר, שהמשנה בדף ל' אינה חולקת על משנתנו, אלא שבמשנה שם הביא התנא מקרה פשוט יותר, שמעולם לא היתה הצרה צרת ערווה, והמשנה כאן הביאה מקרה מיוחד יותר, שהיתה צרה, אבל נתגרשה קודם המיתה. [=וזה ואין צריך לומר זו קתני].

ממאנת למאמרו ואינה ממאנת לזיקתו

מדין תורה, היבם קונה את היבמה בביאה בלבד, וחכמים תקנו, שתחילה יקדש אותה בכסף, וקידושין אלו נקראים מאמר.

והנה גדולה שעשה בה היבם מאמר, אף שמדין תורה אין בכך כלום, ועדיין עומדת ליבום או לחליצה, תקנת חכמים היא, שמאחר שעשה בה מאמר, לא יחלוץ לה, אלא אם כן נותן לה תחילה גט להפקיע את מאמרו.

ולדברי רבי אושעיא, יתומה קטנה שקידושיה למת היו מדרבנן, אם עשה בה היבם מאמר, מועיל לה גם המיאון להפקיע את המאמר, וכשמיאנה, חולצת בלא גט.

ודווקא את המאמר המיאון מפקיע, אבל אינו מפקיע את הקידושין של המת, לומר לא נתקדשה למת מעולם, ויוצאת אף בלא חליצה מהיבם, אלא חליצה היא צריכה.

כל היכולה למאן ולא מיאנה

כבר נתבאר, שיתומה קטנה, קידושיה קידושין דרבנן בלבד, ויכולה לצאת במיאון.

ומבואר שכשמת אחד האחים בלא בנים, והיו לו שתי נשים, האחת ערווה ליבם, ואחת צרתה. וזו שהיא ערווה ליבם היא קטנה, ולא היתה מקודשת למת קידושי תורה, אלא רק קידושין דרבנן, מדין תורה לא היתה אשת המת, ואם כן צרתה אינה צרת ערווה, וזקוקה ליבום או לחליצה.

אלא מאחר שמדרבנן היא צרת ערווה, אמרו חכמים שלא תתייבם, וכדי שתהא מותרת לשאר בני אדם, היא חולצת.

הדברים הללו מבוארים במשנתנו, ומתחילה אמרו שיש להביא מהם ראייה לדברי רבי אושעיא, שהקטנה הנופלת ליבום אינה יכולה למאן בקידושין הראשונים של המת, שכן אם היא יכולה למאן בהם, למה אמרו חכמים שלא תתייבם צרתה, היו מתקנים שהיא תמאן וכך תוכל צרתה להתייבם.

ודחו זאת ואמרו, שאפשר שבמקום שהקטנה נופלת ליבום לבדה, או שאינה ערווה, יכולה היא למאן בקידושין ראשונים גם אחר מיתת הבעל הראשון, ובכך יוצאת מהיבם בלא חליצה, שלא כדברי רבי אושעיא.

ורק באופן הזה, שהיתה הקטנה ערווה, וקודם המיאון אסרנו את צרתה להתייבם משום צרת ערווה, בזה אמרו חכמים שאחר המיתה לא תוכל למאן, להפקיע הקידושין הראשונים, להתיר את הצרה, כי אם תהא הצרה מותרת, יהא הדבר נראה כאילו מתירים צרת ערווה.

^א ועי' בסוף דף ט' ותחילת דף י"ענין זה בהרחבה.

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיבלחט"א

גיליון 5ח
מסכת יבמות ב'–י"ז
י"ב תשרי – כ"ז תשרי

מיים וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיִּחַנו שָׁם עַל הַמַּיִם" (שמות ט"ו כ"ז).

- ב. "ויאמר יעקב פֶּאֶרֶר רָאָם מִחֲנֵה אֱלֹקִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא **מַחְנֵיִם**" (בראשית ל"ב ג'). "וַיָּדוּד בָּא **מַחְנֵיִמָה** וַאֲבָשֶׁלֶם עָבַר אֶת הַיַּרְדֵּן הוּא וְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ" (שמואל ב' י"ז כ"ד).
- ג. "וַיָּשֶׁב בְּמִדְבַר פָּאֶרֶן וַתִּקַּח לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ **מִצְרָיִם**" (בראשית כ"א כ"א). "וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וַיָּדוּד אֶבְרָם **מִצְרָיִמָה** לְגוֹר שָׁם כִּי כָבֵד הָרָעַב בְּאֶרֶץ" (בראשית י"ב י').
- ד. "וַעַל דִּבְיוֹן וַעַל נְבוֹ וַעַל בֵּית **דְּבָלְתַיִם**" (ירמיה מ"ח כ"ב). "וַיִּסְעוּ מִדִּיבֶן גָּד וַיִּחַנו בְּעַלְמֹן **דְּבָלְתַיִמָה**" (במדבר ל"ג מ"ו).
- ה. "וְאֵלֶּה נִדְּלוּ לוֹ **בִּירוּשָׁלַיִם** שְׁמֵעָא וְשׁוֹכְבֵי וַתִּן וְשָׁלְמָה אֶרְבָּעָה לְבַת שׁוּעַ בַּת עַמְיָאֵל" (דה"י א' ג' ה'). "אֲחֵר זֶה שְׁלַח סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר עֲבָדָיו **יְרוּשָׁלַיִמָה** וְהוּא עַל לְכִישׁ וְכָל מִמְשַׁלְתּוֹ עָמַו עַל יְחֻזְקֵיהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְעַל כָּל יְהוּדָה אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם לְאִמְרוֹ" (דה"י ל"ב י').
- ו. "בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ **מִדְבַר סִינַי**" (שמות י"ט א'). "וַלְמַנְחָרָח יָשֵׁב עַד לְבֹא **מִדְבַרָה** לְמֹן הַנֶּהָר פָּרַח כִּי מִקְנֵיהֶם רָבוּ בְּאֶרֶץ גְּלַעַד" (דה"י א' ח' ט').

אלמנה מן האירוסין זקוקה ליבום

כבר נתבאר, שהמת בלא בנים, נשותיו זקוקות ליבום. ומבואר שלא רק נשים שכנס לנישואין זקוקות ליבום, אלא אף נשים שאירס בקידושין בלבד, ועדיין לא כנס לנישואין, זקוקות ליבום.

וענין זה למד מהכתוב "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר", שמשמעות הכתוב "אשת המת החוצה" הוא האשה החיצונית, והכוונה לאשה שקידש בלבד ועדיין לא כנס, ואפילו היא זקוקה ליבום, ולא תהא לאיש זר¹.

וזהו טעמם של בית הלל, שלא לדרוש מהכתוב הזה להתיר את צרת הערוה, כי הוא נדרש ללמד על אלמנה מאירוסין שהיא זקוקה ליבום.

ובית שמאי אומרים, שמתוך כך שלא נאמר "חוצה" ונאמר "החוצה", יש ללמוד את שני הדברים.

צרות ערוה שחלצו

לדעת בית שמאי, צרות ערוה זקוקות ליבום [כפי שנתבאר], ואם כן, אם חלצו, הרי הן כשאר יבמות שחלצו, שהן אסורות לכהן².

ולדעת בית הלל, צרות ערוה פטורות מהיבום [כפי שנתבאר], ואם כן, אם חלצו, הרי הן כנכריות שחלצו, שאין חליצתן כלום, ועדיין מותרות הן לכהן [הדיוט], כשאר אלמנות שלא חלצו.

ודעת רבי יוחנן בן נורי כדעת בית הלל, שמדין תורה צרות ערוה פטורות מיבום, אולם לדעתו, תקנת חכמים היא, שיהיו חולצות, ומאחר שזקוקות הן לחליצה מתקנת חכמים, החולצות נחשבות כחולצות, ואסורה לכהן³.

ואמרו שהסיבה שנשנו דברי בית שמאי ובית הלל אלו במשנתנו כדי ללמד שלדעת בית הלל לא תקנו חליצה לצרת ערוה.

מתייבמת, ואף על פי כן צרתה שהיא חיצונית, מתייבמת, ומכאן שצרת ערוה מתייבמת. [ובהמשך יתבאר בעזה"י מדוע בית הלל לא למדו כן. והמסקנה היא, כי למדו מהכתוב הזה לרבות ארוסה ליבום].

ב. אין איסור חל על איסור.

לדברי רבא, טעמם של בית שמאי הוא משום שאין איסור חל על איסור.

והנה כשתחילה היתה אסורה ליבום משום אשת האח, ואחר כך נוספה בה ערוה אחרת, כגון שנשא היבם את אחותה, ונעשית היבמה אחות אשתו, מאחר שאין איסור חל על איסור, אינה נחשבת אחות אשתו, ואין בה אלא איסור אשת אח, ואם כן אינה כערוה שתאסור צרותיה⁴.

ואם תחילה היתה אסורה ליבום משום ערוה, כגון שהיא בתו של יבם, ואחר כך נישאת לאחיו, אין איסור אשת אח חל עליה, ואם כן אצל היבם שהוא אביה אינה נחשבת כלל אשת אחיו שיהא בה דין יבום, ונמצא שלענין יבום צרותיה אינן צרות ערוה.

אין קידושין תופסים ביבמה

רוב נשים שאסורות איסור לא תעשה בלבד שאין בו כרת, כגון אלמנה לכהן גדול, וגרושה אף לכהן הדיוט, וממזרת לישראל, תופסים בהן קידושין.

ואמר רב יהודה אמר רב, שהיבמה קודם יבום או חליצה, יוצאת מכלל זה, אף על פי שאסורה לשאר בני אדם באיסור לא תעשה בלבד, "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר", אין קידושין של זר תופסים בה, שנאמר "לא תהיה", כלומר לא יהא בה הויה וקנין.

ומתחילה אמרו, שדין זה למד מהכתוב, "לא תהיה אשת המת החוצה", שמשמעות הכתוב "החוצה" כמו למי שהוא בחוץ, כלומר לא תהא קנייה לקידושין למי שהוא בחוץ, שאינו יבמה. [ואם כן, זה טעמם של בית הלל, שלא לדרוש כבית שמאי, "אשת המת החוצה" היינו האשה החיצונית].

ואף על פי שלא נאמר "לחוץ" אלא "החוצה", כל מקום שנאמר "החוצה" הרי זה כמו שנאמר "לחוץ", כמאמר רבי נחמיה, שכל תיבה שצריכה למ"ד בראשה, הטיל לה הכתוב ה"א בסופה, והמשמעות אחת⁵.

ומסקנת הסוגיה, שדין זה שאין קידושין תופסים ביבמה, למד ממה שנאמר, "לא תהיה אשת המת ... לאיש זר", לומר לא יהא בה הויה וקנין לזר, אבל המילה "החוצה" באה ללמד דבר אחר.

כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה הכתוב ה"א בסופה

רבי נחמיה אומר, כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה, הטיל לה הכתוב ה"א בסופה. ובבית מדרשו של רבי ישמעאל למדו את הדוגמאות הבאות.

א. "ויסעו מאילם ונבאו כל ענת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אילם ובין סיני בהמשה עשר יום לתדש השני לצאתם מארץ מצרים" (שמות ט"ז א'). "ויבאו אילמה ושם שתיים עשרה עינת

¹ ואם נאמר כיון דאיסור אחות אשה לא חייל, תתיבם ערוה גופה. ויש לומר דאיסור אחות אשה מיתלא תלי וקאי, אי פקע איסור אשת אח, אתי וחייל, הלכך לא פקע. [תוס'].

² ואף על גב דכתיב נמי ה"א בתחלה, דכתיב "החוצה" היינו נמי "אל החוץ" כמו "המדברה" דהוי "אל המדבר". [תוס'].

³ אומר ר"י, דאיצטריך לרבווי ארוסה, משום דכתיב "בית אחיו", ובפרק קמא דיומא משמע, דבית נשואה משמע. [תוס'].

⁴ עיי' מסכת מכות דף י"ג ברש"י ותוס' אם איסור חלוצה לכהן מהתורה.

⁵ ולדעה זו דאיי איסור מדברי חכמים בלבד, שהרי מדין תורה לא היתה זקוקה, ואין החליצה כלום.

ימי הפרים האלה בזמניהם (אסתר ט' ל"א), כלומר זמנים הרבה תיקנו להם חכמים, וכל אחד יש לו לקרוא בזמן שתקנו לו, ולא לשנות.

וריש לקיש הקשה לרבי יוחנן, **היאך תקנו חכמים תקנה כזו**, שיהיו מקצת ישראל קוראים את המגילה ביום זה, ומקצתם ביום זה, **הלא לכאורה עוברים הם בכך על הכתוב "לא תתגדדו"**, האוסר לישראל להיעשות אגודות, להיות נוהגים כל אגודה מנהג אחר, ונראים שלכל אחת תורה אחרת.

והתשובה על השאלה הזו תבאר בעה"י בדף י"ד, מתוך דברי אב"י ורבא, המלמדים באיזה אופן אסורים לעשות אגודות, שאינו מתקיים כאן.

כשניתן להקשות משתי משניות יש להקשות מהמוקדמת

נתבאר שריש לקיש שאל את רבי יוחנן את השאלה הנ"ל, **היאך תקנו חכמים זמנים שונים לקריאת המגילה**, ולא נמנעו מחמת הכתוב "לא תתגדדו".

ואמר לו על כך רבי יוחנן, שהיה לו להקשות קושיה כעין זו ממשנה מוקדמת למשנה במסכת מגילה, כלומר **ממה ששנינו במסכת פסחים, שיש חילוקי מנהגים בענין עשיית מלאכה בערבי פסחים**, מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושים, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושים.

ואמר לו ריש לקיש, שממשנה זו לא הקשה, כי לא נאמר בה שתקנו חכמים שבמקום מסוים יעשו מלאכה ובמקום מסוים מותר, אלא בני האדם נהגו כן מעצמם, ובמה שנהגו מעצמם אין הדבר נראה כשתי תורות כשיש חילוקי מנהגים בין המקומות, אבל קריאת מגילה, שחכמים תקנו בה חילוקי זמנים בין המקומות, יש לשאול, למה לא נמנעו משום שנאמר "לא תתגדדו".

עשיית מלאכה בליל ארבעה עשר בניסן

שנינו במסכת פסחים, שנחלקו בית שמאי ובית הלל, אם מותר לעשות מלאכה בליל ארבעה עשר בניסן שהוא ליל בדיקת חמץ. **בית שמאי אוסרים. ובית הלל מתירים.**

אמנם אף אם יש העושים כבית שמאי, ויש העושים כבית הלל, **אין כאן משום "לא תתגדדו"**, כי אף שאלו עושים מלאכה ואלו אינם עושים, אין הדבר נראה כשתי תורות, **כי הוואה אומר, זה שאין עושה מלאכה, אין לו מה לעשות**, ולא מחמת איסור שובת ממלאכתו.

לכאורה כך השיב ריש לקיש לרבי יוחנן, כששאל אותו רבי יוחנן, למה לא הקשה לו מהדין הזה.

דף י"ד

האם עשו בית שמאי כדבריהם

נתבאר לעיל, שבית שמאי ובית הלל נחלקו אם צרת ערווה מותרת לייבם. בית שמאי מתירים. ובית הלל אוסרים.

לדעת ריש לקיש וכן דעת רב – אף שהתירו בית שמאי את הצרות, לא אמרו כן אלא להלכה, אבל למעשה לא עשו בית שמאי כדבריהם, לחלוק על בית הלל. [ולכן לא הקשה ריש לקיש מהדין הזה, היאך עשו אלו כך ואלו כך, ולא נמנעו משום "לא תתגדדו", כי באמת הכל עשו כדברי בית הלל]. והטעם לכך שלא עשו בית

צרות ערווה שנתייבמו

לדעת בית שמאי, צרות ערווה זקוקות ליבום (כפי שנתבאר), ואם כן, אם נתייבמו, הרי הן כשאר יבמות שנתייבמו, שהן מותרות ליבם ואם לאחר מכן נתאלמנו מהיבם, **מותרות הן לכהן** [הדיוט], כשאר אלמנות.

ולדעת בית הלל, צרות ערווה פטורות מהיבום (כפי שנתבאר), ומאחר שהן פטורות, הן אסורות ליבם באיסור אשת אח שיש בו כרת, ואם נתייבמה הצרה הזו, מאחר שהיתה הבעילה אסורה, **היא נעשית זונה, ומעתה היא אסורה לכהן**^א.

ואמרו שאף שדין צרת ערווה שנתייבמה פשוט הוא כל אחד לפי שיטתו, נשנה הדבר במשנתנו, אגב ששנו בה דין צרת ערווה שחלצה.

"לא תתגדדו"

אמרה תורה, **"בניס אתם לה' אלקיכם לא תתגדדו** ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת" (דברים י"ד א'), **ושני דינים למדו מהכתוב הזה.**

א. גדידה פירושה חבורה ומכה, ואם כן, הכתוב "לא תתגדדו ... למת" מלמד, שאסור לאדם לחבול בעצמו מחמת צערו על מתו^ב.

ב. אגודה היא קבוצה של בני אדם, ואם כן, הכתוב "לא תתגדדו" מלמד, שלא יעשו ישראל אגודות אגודות, להיות נוהגים כל אגודה מנהג אחר, ונראים שלכל אחת תורה אחרת, אלא יהיו כולם יחד במנהג אחד. [ובדף י"ד יתבאר בעה"י באיזה אופן אסורים לעשות אגודות אגודות].

ואין לומר שבא הכתוב "לא תתגדדו" ללמד רק אחד משני הדינים הנ"ל. כי אם היה בא ללמד רק את הדין הראשון, שאסור לאדם לחבול בעצמו מחמת צערו על המת, היה לו לכתוב "לא תגודדו". ואם היה בא ללמד רק את הדין השני, שלא יהיו ישראל אגודות אגודות, היה לו לכתוב "לא תגודדו". אבל עכשיו שנכתב "לא תתגדדו", הרי זה מלמד את שני הדינים הללו.

קריאת המגילה בזמנים שונים

במסכת מגילה מבואר, שיש חמישה זמנים לקריאת המגילה. **בני כרכים מוקפים חומה**, קוראים אותה בחמישה עשר באדר. **ובני עיירות גדולות** שאינן מוקפות חומה, קוראים אותה בארבעה עשר באדר. ופעמים בני הכפרים רשאים להקדים, פעמים ליום שלושה עשר באדר, ופעמים ליום שנים עשר באדר, ופעמים ליום אחד עשר באדר, כמבואר שם.

ואמר שם רב שמן בר אבא אמר רבי יוחנן, שהדבר למד מהכתוב, **"לקיים את**

^א אבל מתרומה דבי נשא לא מיפסלה בבעילת כרת, אלא בבעילת חלל ונתין וממזר ועובד כוכבים ועבד כמבואר בפרק אלמנה לכהן גדול. [רש"י]. ואי אפשר לומר כן, דמחייבי כריתות זונה היא, כדאמרינן בהחולץ ... וזונה אסורה בתרומה כמו שנפרש שם בעז"ה. ורש"י עצמו חזר בסוף פירקא, גבי מה לאלמנה שכן היא עצמה מתחללת. [תוס'].

והא דאמרינן בסוף פרק ארבע מיתות גבי רבי עקיבא שהיה מכה עצמו על רבי אליעזר שנפטר, עד שהיה דמו שותת לארץ. (א) ואומר רבינו יצחק, דאיכא למימר דדרך שריטה אסר רחמנא דוקא. (ב) א"ל אתורה היה מצטער, כדאמרינן התם, הרבה מעות יש לי ואין שולחני כול. [תוס'].

ולדברי רבא – כשאמרה תורה "לא תתגדדו", לומר לא תעשו אגודות אגודות, הכוונה שלא יעשו בי"ד אחד, שחציו מורים כדברי בית שמאי וחציו מורים כדברי בית הלל, אבל כשהם שני בתי דינים, אפילו בעיר אחת, אין לחוש.

מכשירי מילה

כבר נתבאר בדף ה', שמצוות מילה דוחה את השבת, כלומר אף על פי שהמוציא דם בשבת, תולדת מלאכת שבת היא, התירה תורה למול בשבת.

ונחלקו חכמים בדבר זה. **לדעת רבי עקיבא**, רק את המילה עצמה, שאי אפשר לעשותה מערב שבת, מותר לעשות בשבת, אבל דברים שהם מכשירי מילה, כגון הכנסת הסכין, מאחר שיכולים לעשותם מערב שבת, אינם דוחים את השבת. **ורבי אליעזר אומר**, שגם מכשירי מילה דוחים את השבת, ומותר לעשותם בשבת.

ושנינו בברייתא, שבמקומו של רבי אליעזר היו כורתים עצים בשבת, לעשות מהם פחמים, לעשות בהם ברזל למול בהם בו ביום¹, הרי שבאותו מקום היו עושים כדעת רבי אליעזר, אף על פי שבשאר מקומות לא היו עושים כן.

ומתחילה היו סבורים, שדווקא בשאר דינים הותר שיהיו מקומות שונים חלוקים במעשיהם אלו מאלו, ואין בכך משום "לא תתגדדו", אבל באיסור שבת החמור, יש להחשיב את כל ישראל כמקום אחד, ולא יהיו חלוקים ביניהם אף במקומות שונים, ואם כן, היה קשה, היאך עשו במקומו של רבי אליעזר כדעתו. ומסקנת הגמרא, שגם באיסור שבת החמור, אין משום "לא תתגדדו", כשבמקומות שונים עושים כדעות שונות.

בשר עוף בחלב

במסכת חולין מבואר, שלדברי הכל, בשר בהמה טהורה אסור לבשלו בחלב, ואם בשלו, הוא אסור באכילה ובהנאה, שנאמר "לא תבשל גדי בחלב אמו"² (שמות כ"ג י"ט).

ולדעת רבי עקיבא, רק בשר בהמה טהורה נאסר מהתורה בחלב, אבל בשר חיה טהורה, וכן בשר עוף טהור, לא נאסר מהתורה בחלב, ומכל מקום חכמים אסרו את זה ואת זה.

ולדעת רבי יוסי הגלילי, לא רק בשר בהמה טהורה נאסר מהתורה בחלב, אלא גם בשר חיה טהורה נאסר מהתורה בחלב, אבל בשר עוף, לא נאסר מהתורה בחלב³, וגם חכמים לא אסרוהו, ומותר לבשלו בחלב ולאוכלו. ומבואר בברייתא, שבמקומו של רבי יוסי הגלילי היו עושים כדעתו, והיו אוכלים בשר עוף בחלב.

הבא למקומו של האוסר יחמיר על עצמו משום כבודו

הנר הוא כלי, שנותנים בו שמן ופתילה, ומדליקים אותה להאיר. ונחלקו רבי שמעון ורבי יהודה במסכת שבת, אם מותר לטלטלו בשבת אחר שכבה. רבי שמעון אומר שאינו מוקצה, ומותר לטלטלו. ורבי יהודה אומר שהוא מוקצה, ואסור לטלטלו.

שמאי כדבריהם, כי בית הלל היו המרובים, ואמרה תורה "אֲחֵרֵי רְבִים לְהִטֹּת" (שמות כ"ג ב').

ולדעת רבי יוחנן וכן דעת שמואל – בית שמאי שהתירו את הצרות, התיירום להלכה ולמעשה, ועשו בית שמאי כדבריהם, לחלוק על בית הלל. והטעם לכך שעשו בית שמאי כדבריהם, אף על פי שבית הלל היו מרובים, כי לדעתם, לא אמרה תורה "אֲחֵרֵי רְבִים לְהִטֹּת", אלא כשהחולקים שווים בחמתם, אבל בית שמאי מחודדים יותר מבית הלל, ולכן הלכה כמותם אף על פי שהם מועטים. ואף לאחר שיצאה בת קול ואמרה שהלכה כבית הלל [כמבואר במסכת עירובין], לא חזרו בהם בית שמאי, כי לדעתם אין אנו משגיחים בבת קול, כדעת רבי יהושע⁴ [במסכת בבא מציעא].

ובדפים הבאים יבואו ראיות ודחיות הרבה בענין זה, האם עשו בית שמאי כדבריהם או לא⁵. ומסקנת הגמרא בדף ט"ז, שאכן עשו בית שמאי כדבריהם.

האיסור לעשות אגודות אגודות

נתבאר, שלדעת רבי יוחנן ושמואל, כשנחלקו בית שמאי ובית הלל, אלו עשו כדבריהם, ואלו עשו כדבריהם, וכמו כן לדברי הכל, בקריאת מגילה תקנו חכמים זמנים שונים למקומות שונים, ולא חששו בכל זה לעבור על האיסור "לא תתגדדו" להיות עושים אגודות אגודות. ונחלקו חכמים בטעמם.

לדברי אביי – כשאמרה תורה "לא תתגדדו", לומר לא תעשו אגודות אגודות, הכוונה שלא יעשו בעיר אחת שני בתי דינים, אחד מורה כדברי בית שמאי, ואחד מורה כדברי בית הלל, אבל כשהם שני בתי דינים בשתי עירות אין לחוש.

ובזה מיושב היאך תקנו חכמים זמנים שונים לקריאת המגילה, שהרי לא תקנו זמנים שונים באותו מקום, אלא במקום אחד זמן זה, ובמקום שני זמן אחר⁶.

אבל לא יתיישב, היאך עשו בית שמאי כדבריהם, הלא בעיר אחת אין לשני בתי דינים לעשות כל אחד באופן שונה⁷.

¹ ואם תאמר ומאי שנא דלא קיימא לן כבת קול דרבי אליעזר, אלא אמרינן בכל דוכתי דשמותי הוא, ואין הלכה כמותו, וכבת קול דבית הלל קיימא לן דהלכה כבית הלל. (א) ויש לומר, משום דבת קול דרבי אליעזר לא יצאה אלא לכבודו, שאמר מן השמים יוכיחו, כדאמר התם. (ב) אי"נ בההיא בת קול שהיתה כנגד רבים, דרבנן הוו רובא, דודאי אין הלכה, אבל כבת קול דבית הלל קיימא לן משום דהוו בית הלל רובא אלא דבית שמאי מחדדי טפי. [ו] ואם תאמר ודלמא רבי יהושע נמי דוקא התם קאמר דאין משגיחין כדפירשנו, אבל בעלמא לא. ויש לומר מדנקט רבי יהושע האי לישנא, ואמר לא בשמים היא שמע מינה דבכל דוכתא אית ליה דאין משגיחין. [תוס'].
² תימה הא אשכחן דעשו, דהטת רבי טרפון בקריאת שמע כדברי בית שמאי. והלל שהביא עולתו לעזרה וחברו עליו תלמידי שמאי. ותניא בפרק אלו טרפות, הרוצה לעשות כדברי בית שמאי עושה, ומוקי לה קודם בת קול. ומיהו בלאו הכי מוכח בשמעתין דעשו. [תוס'].
³ ואם תאמר מה תירץ ממגילה, דבעיר אחת היו קורין לבני העיר בארבעה עשר ולבני כפרים היו מקדימים ליום הכניסה. ואומר הרב רבי חיים, דבני כפרים היו קורין במקומם, כדמוכח בירושלמי. והשתא הוה שתי בתי דינים בשתי עירות, דבכי האי גוונא לא שייך לא לתגדדו אפילו לאבוי. והא דקרי ליה יום הכניסה, לפי שבמקומם היו מתאספים לבא לבית הכנסת בשני ובחמישי לקרות התורה. וכן נראה, דאמר בירושלמי דבן עיר אין מוציא בן כרך, דכל שאין מחויב בדבר אין מוציא אחרים ידי חובתם, וכיון שבני הכפרים היו בקיאים לקרות, ודאי היו קורין במקומם. [תוס'].
⁴ ואם כן, לסברת ריש לקיש ורב, די בתירוץ של אביי. אבל לסברת רבי יוחנן ושמואל, צריכים אנו לתירוץ של רבא.

¹ במתכוין היו מביאים עצמם שהיו צריכים לכך, משום חיבוב מצוה. [תוס'].
² שהיה דורש, "בחלב אמו", מי שיש לו חלב אמו, יצא בשר עוף שאין לו חלב אם. [רש"י].

אתם, כי היו בית שמאי מודיעים להם את הנולדים מצרות ערוה שנתייבמו, ומהם בלבד היו בית הלל פורשים. וכן מבואר להלן, שהיו מודיעים אותם.

לא נמנעו בית שמאי ובית הלל לשאול כלים אלו מאלו

בדיני טהרות בית הלל מחמירים מבית שמאי, ויש דברים שבית הלל מטמאים, והם טהורים לבית שמאי¹. ומבואר במשנתנו, שאף על פי שכלים שבית שמאי מחזיקים טהורים, טמאים הם לבית הלל, לא נמנעו בית הלל מלשאול כלים מבית שמאי.

ומתחילה רצו ללמוד מכאן, שלא עשו בית שמאי כדבריהם, שאם היו עושים כדבריהם, היו בית הלל נמנעים מלשאול כליהם, שמה טמאים הם.

אולם דחו זאת ואמרו, שאפשר שעשו בית שמאי כדבריהם, ומכל מקום לא נמנעו בית הלל מלשאול מהם כלים, **כי כשהיו הכלים טמאים לדעת בית הלל, היו בית שמאי מודיעים להם זאת.**

אמר רבי אלעזר, אף על פי שנחלקו בית שמאי ובית הלל בצרות ערוה, אם נופלות ליבום או לא, מודים הם, שאין ממזר אלא מחייבי כריתות, שלא כדעת רבי עקיבא, שאמר, יש ממזר מכל חייבי לאוין, אף אלו שהן בהם כרת.

ששה דברים שנחלקו בית שמאי ובית הלל בסדר נשים

בברייתא נמנו מספר מחלוקות, שנחלקו בהם בית שמאי ובית הלל בסדר נשים.

א. צרות. המחלוקת בענין צרות, היא המחלוקת הנזכרת בסוגייתנו, בענין צרות ערוה הנופלות ליבום, שלדעת בית שמאי הן זקוקות ליבום, ולדעת בית הלל הן פטורות.

ב. אחיות. המחלוקת בענין אחיות, תתבאר בעזה"י בדף כ"ט. שלדעת בית שמאי, מי שמת אחיו, ועשה מאמר באשת המת, הרי הוא כמי שיבם אותה, ונעשית אשתו, ומעתה אם ימות אח נוסף, שהיה נשוי את אחות הראשונה, אשת המת השני פטורה מיבום, כדן אחות אשתו הנופלת לפניו ליבום. ולדעת בית הלל מאמר שעשה בראשונה אינו כיבום, ועדיין שתייהן זקוקות לו, וכל אחת נאסרת לו כדן אחות זקוקה, ולכן מוציא את הראשונה בגט [למאמר] וחליצה [לזיקתו], ואת השניה בחליצה, [וזו היא שאמרו, אוי לו על אשתו ואוי לו על אשת אחיו].

ג. גט ישן. המחלוקת בענין גט ישן, מבוארת במסכת גיטין. שלדעת בית שמאי, פוטר אדם את אשתו בגט ישן. ובית הלל אוסרים. ואיזהו גט ישן? כל שנתייחד עמה אחר שכתבו לה. [ואם נישאת לאחר בלא גט כדעת בית שמאי, הוולד ממנו ממזר לדעת בית הלל].

ד. ספק אשת איש. [א] י"מ שהמחלוקת בענין ספק אשת איש היא המחלוקת שתתבאר בעזה"י בדף ק"ז בענין הנשים הראויות למאן, שלדעת בית שמאי אין מיאון אלא כשמתקיימים חמישה הדברים הבאים. [א] ממאנת כשהיא

רבי יוחנן פסק כרבי יהודה, שאסור לטלטל את הנר^א. ורבי יהושע בן לוי פסק כרבי שמעון, שמוותר לטלטל את הנר. ובני מקומו של כל אחד עשו כדעתו.

ודעת רבי אבהו כדעת רבי יהושע בן לוי, שמוותר לטלטל את הנר, וכן היה עושה במקומו של רבי יהושע בן לוי. אבל כשהיה רבי אבהו מזדמן למקומו של רבי יוחנן, משום כבודו^ב של רבי יוחנן, לא היה מטלטל את הנר^ג. ואף למשמשו היה רבי אבהו מודיע, שלא יטלטל את הנר במקומו של רבי יוחנן, שלא יטעה לטלטל, אחר שכשהיו במקומות אחרים היה רואה את רבי אבהו מטלטל.

לא נמנעו בית שמאי ובית הלל מלהתחתן אלו עם אלו

נתבאר, שנחלקו בית שמאי ובית הלל אם צרות ערוה נופלות ליבום או לא. לדעת בית שמאי, צרות ערוה זקוקות ליבום או חליצה, ואם נישאו לאחרים בלא חליצה, יש בנישואין אלו איסור לא תעשה, "לא תהיך אִשְׁתְּ הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר". ולדעת בית הלל, צרות ערוה אינן זקוקות ליבום או חליצה, ומותרות לאחרים בלא חליצה, ואם נתייבמו, יש כאן איסור לא תעשה של אשת אח, "עֲרֹת אִשְׁתְּ אָחִיךָ לֹא תִגְלַח עֲרֹת אָחִיךָ הָוֵא", והוא איסור לא תעשה שיש בו כרת.

ומבואר במשנתנו, שאף על פי שבית שמאי אוסרים צרות ערוה לאחרים, ובית הלל אוסרים צרות ערוה ליבם, לא נמנעו מלהתחתן אלו עם אלו.

והנה אם נישאו צרות ערוה לאחרים בלא חליצה כדעת בית הלל, אמנם אין לבית שמאי לחוש אם ישאו את הנולדים מנישואין אלו, שהרי הנולדים מאיסור לא תעשה גרידה, אינם אוסרים לבוא בקהל.

אבל אם נתייבמו צרות ערוה ליבם כדעת בית שמאי, יש לבית הלל לחוש אם ישאו את הנולדים מיבום זה, שהרי הנולדים מאיסור לא תעשה שיש בו כרת, הם ממזרים ואסורים לבוא בקהל.

ומתוך כך שלא נמנעו מלהתחתן אלו באלו, רצו לומר, שוודאי לא עשו בית שמאי כדבריהם, שאם היו עושים כדבריהם, היו בית הלל נמנעים מלהתחתן עימהם.

והיה אפשר לדחות זאת ולומר, שאמנם עשו בית שמאי כדבריהם, ומכל מקום לא נמנעו בית הלל להתחתן אתם, כי כשצרת ערוה מתייבמת, הדבר מתפרסם, והיו בית הלל יודעים מי נולד מצרת ערוה, ופורשים מהם בלבד.

ואף שהיה אפשר לדחות זאת כנ"ל, באמת **דחו זאת באופן אחר, ואמרו, שאפשר שעשו בית שמאי כדבריהם, ומכל מקום לא נמנעו בית הלל להתחתן**

^א ואף על גב דבסוף שבת פסיק רבי יוחנן כרבי שמעון במוקצה מחמת איסור, הכא בהדליקו בו אותה שבת איירי, כדפירש בקונטרס, דחמיר טפי, משום דדחייה בידים. אבל אין לפרש דהכא איירי במוקצה מחמת מיאוס, דהא מוקצה מחמת איסור חמיר טפי לפירוש רבינו תם ... ועוד דעל מוקצה מחמת מיאוס אמר רבי יוחנן בפרק כירה אנו אין לנו בנר אלא כרבי שמעון. [תוס'].

^ב משמע שרק משום כבודו של רבי יוחנן היה נמנע מלטלטל, אבל אין בכך משום "לא תתגודדו". ואפשר שבאמת לפני רבי יוחנן ממש, היה אסור מעיקר הדין, שבזה הוא כבי"ד אחד שחציו מורה כך וחציו מורה כך. אבל כשהיה בעירו של רבי יוחנן ולא לפניו, אלא בבית אכסיותו שלו, מעיקר הדין היה מותר, ואין כאן משום "לא תתגודדו", שהוא כשני בתי דינים בעיר אחת, ואף על פי כן החמיר על עצמו שלא לטלטל, משום כבודו של רבי יוחנן. ויל"ע בדבר.

^ג ... אפילו היה נופל על טליתו ... [תוס'].

¹ כן הגרסא לפנינו וכן פירש רש"י. ור"ח גרס איפכא ... דבכל מקום בית שמאי מחמיר לענין טומאה, דכי חשיב בעדיות קולי דבית שמאי וחומרי דבית הלל, לא חשיב אלא תרי מילי דטומאה וטהרה, אבל כל שאר מילי דטומאה וטהרה כגון שדרה וגולגולת ושוקת יהוה הוו בית שמאי לחומרא. [תוס'].

איסור שכן כשם שיש לפרוש מוודאי איסור כך יש לפרוש מספק איסור. אלא
כך אמר רבי שמעון, כל מקום שעשו בית שמאי כדבריהם, ועל ידי זה היה כאן
איסור לבית הלל [בין בוודאי ובין בספק], היו בית שמאי מודיעים לבית הלל,
ופורשים מהם, וכל שלא הודיעו להם בית שמאי לפרוש, היו מתחננים.
ומכל מקום למדנו, שלדברי רבי שמעון, היו בית שמאי עושים כדבריהם, שהרי
יש אופנים שפרשו מהם בית הלל מחמת כן.

תקנה בצרת ערווה כדברי הכל

נתבאר, שלדעת בית שמאי, צרת ערווה זקוקה לחליצה או יבום, ולכן מותרת
אף להתייבם. ולדעת בית הלל היא פטורה מהיבום לגמרי, ולכן אסורה לייבם
באיסור אשת אח.

ונמצא שאם היא מתייבמת כדעת בית שמאי, לדעת בית הלל הולד ממזר.
ואם היא נישאת לאחר בלא חליצה כדעת בית הלל, לדעת בית שמאי הולד
הוא בן חייבי לאוין, ואם היה אותו אחר כהן, הולד נעשה חלל, שכל בן כהן
מנישואין האסורים באיסור לא תעשה גרידה, הוא חלל.¹

ולפיכך אמר רבי יוחנן בן נורי להתקין, שצרות הערווה לא יתייבמו כנגד דעת
בית הלל, ולא יהיו מותרות לאחרים בלא כלום כנגד דעת בית שמאי, אלא
יחלצו וינשאו לאחרים, ובאופן הזה הולד יהיה כשר לדברי הכל.

דף ט"ו

ואמרו, לא הספיקו לגמור הדבר כסברת רבי יוחנן בן נורי, עד שנטרפה השעה.²

ואמר להם רבן שמעון בן גמליאל, אם אתם מתקינים כן, מה נעשה להם
לצרות ראשונות מעתה.

ומתחילה היה נראה, שרבן שמעון בן גמליאל אמר, שתקנה זו לא תועיל לבני
הצרות שנתייבמו כדעת בית שמאי, שהרי לדעת בית הלל הבנים הללו הם
ממזרים, ומאחר שכבר נולדו ממזרים, אין להם תקנה להכשירם.

ואם כן הוא למדנו שעשו בית שמאי כדבריהם שאם לא עשו כדבריהם לא
נתייבמו הצרות מעולם ואין אנו צריכים שום תקנה לבני הצרות.

ושוב אמרו, שאפשר שלא עשו בית שמאי כדבריהם, ובאמת אין אנו צריכים
שום תקנה לבני הצרות, ולא בהם דיבר רבן שמעון בן גמליאל, אלא בצרות
עצמן, שנשאו לאחרים בלא חליצה כדעת בית הלל, ואמר, שלא לו אין תקנה
להתירן עכשיו לבעליהם גם לדעת בית שמאי, על ידי שיחלצו עכשיו, כי
מאחר שכבר נישאו לאחרים, אם ישובו ויחלצו לייבם, הן נמאסות על בעליהן,
ואין לתקן תקנה שתביא לידי זאת, שנאמר "דְרָכֶיךָ דְרָכֶיךָ נָעַם וְכָל נְתִיבֹתֶיךָ
שְׁלוֹם" (משלי ג' י"ז).

ארוסה ולא נשואה. (ב) ממאנת בבעל ולא ביבם. (ג) ממאנת בפניו. (ד) ממאנת
בפני ביי"ד. (ה) ממאנת בבעל ראשון ולא יותר שאם מיאנה פעם אחת שוב אינה
מתקדשת בלבד אלא או תמתין או תינשא, ושוב אינה יכולה למאן. ולדעת בית
הלל, כל שהיא קטנה יתומה, הרי זו ממאנת, ואפילו מן הנישואין, ואפילו
ביבם, ואפילו שלא בפניו, ואפילו שלא בפני ביי"ד, ואפילו נישאת פעם שניה
ושלישית. וכל ענין נישואי יתומה קטנה קרוי ספק אשת איש, שכל שיכולה
למאן, ספק אם תמאן או לא, והרי היא ספק אשת איש. [ואם מיאנה באופן
המועיל לדעת בית הלל, והלכה ונישאת לאחר, הולד מהאחרון ממזר לדעת בית
שמאי]. [ב] וי"מ שהמחלוקת בענין ספק אשת איש היא המבוארת במסכת
גיטין, בענין חולה שנותן גט לאשתו, ואמר לה שתהא מגורשת מזמן הנתנה
אם ימות ממחלתו, שכל זמן מחלתו ספק אם ימות ממחלתו ונמצאת מגורשת
כבר, או לא ימות ממחלתו והיא אשתו, ומבואר שכל אותם הימים לא תתייחד
עמו אלא על פי עדים, ואם נתייחדה, דינה כדין נותן גט לאשתו ולן עמה
בפונדקי, שנחלקו בו בית שמאי ובית הלל כפי שיתבאר בעזה"י.³

ה. מגרש אשתו ולנה עמו בפונדקי. המחלוקת בענין מגרש את אשתו ולן עמה
בפונדקי מבוארת במסכת גיטין, שלדעת בית הלל, מאחר שנתייחדה עמו, ודאי
בעל וקידש אותה בכך, וצריכה גט שני להיות מותרת לאחרים. ולדעת בית
שמאי, לא בעל ולא קידש² ואינה צריכה גט שני. [ואם נישאת לאחר כדעת בית
שמאי, הולד ממנו ממזר לדעת בית הלל].

ו. קנין כסף של קידושין. המחלוקת בענין קנין כסף של קידושין מבוארת
במסכת קידושין, שלדעת בית שמאי, האשה מתקדשת בדינר ובשווה דינר.
ולדעת בית הלל בפרוטה ובשווה פרוטה. [לדעת בית שמאי, אם נתקדשה לאחד
בפרוטה, ולשני בדינר, מקודשת לשני, והולד ממנו כשר, ולדעת בית הלל מקודשת
לראשון והולד מהשני ממזר].

ומבואר בברייתא, שאף על פי שנחלקו בית שמאי ובית הלל בכל הדברים
הללו, ויש הכשרים לדעה זו שהם ממזרים לדעה זו, בכל זאת לא נמנעו בית
שמאי ובית הלל מלהתחתן אלו עם אלו, ללמדך, שחיבה וריעות נוהגים זה
בזה, לקיים מה שנאמר "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם
הַעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוָה לְשִׁשּׁוֹן וְלְשִׁמְחָה וְלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֲמַת וְהַשְּׁלוֹם אֶקְהַב" (זכריה
ח' י"ט).

ומתחילה היה נראה שרבי שמעון חולק על הדברים הללו, ואומר, שכשדבר
המותר לאלו אסור לאלו בוודאי, כגון כשנתייבמה צרת ערווה כדעת בית
שמאי, שהולד ממזר וודאי לבית הלל, היו בית הלל פורשים ממנו. וכן צרת
ערווה עצמה שלא חלצה כלל כדעת בית הלל, היו בית שמאי פורשים ממנה.
ורק דברים שמותרים לאלו ולאלו אסורים מספק, לא היו פורשים אלו מאלו,
כגון מגרש אשתו ולנה עמו בפונדקי, שאין זה ברור שבא עליה וקידשה שוב,
ובכל זאת בית הלל מצריכים גט שני, שמא בא עליה, בזה לא היו מקפידים,
וכשהיתה נישאת לאחר בלא גט שני כדעת בית שמאי, היו בית הלל מתחננים
בוולדות.

ודחו זאת ואמרו, שלא אמר כן רבי שמעון, ולא חילק בין ודאי איסור לספק

¹ כן פירש בקונטרס, דאף על גב דבני חייבי לאוין כשרים לקהל, חללים הם לענין כהונה, דאתי
בקל וחומר מאלמנה ... ולית ליה פירכא דמה לאלמנה שכן היא עצמה מתחללת. ועוד יש לומר
דשפיר אית ליה הך פירכא, ומכל מקום הולד פגום, מדאיצטריך במחזיר גרושתו היא תועבה ואין
בניה תועבין ... [תוס'].

² אמנם בדף כ"ז אמר רב נחמן בר יצחק, שלאחר זמן חזרו ותיקנו כן, אולם התוס' כתבו שדחק כן
ליישב שם קושיה. ויל"ע שם היאך המסקנה.

³ לא נהירא דבהדיא חשיב הכא ההיא פלוגתא דהמגרש אשתו ולנה עמו בפונדקי. [תוס'].

² העירוני לכתוב "אין לחוש שבעל וקידש" ויל"ע בדבר.

תאוות רבי טרפון בענין צרת הבת

מתחילה היה נראה שרבי טרפון [שהיה מתלמידי בית שמאי] אמר, תאב אני, מתי תבוא לידי צרת הבת, ואשאנה, כלומר אייבמנה כדברי בית שמאי.

ולפי זה מבואר, שעשו בית שמאי כדבריהם, שאם לא כן היאך היה נושא צרת הבת.

ודחו זאת ואמרו שאפשר שכך אמר רבי טרפון, תאב אני, מתי תיפול לפני צרת הבת מאחי, ואשאנה לאחרים בלא חליצה, כדברי בית הלל, ולא כתקנת רבי יוחנן בן נורי.

רבן גמליאל ייבם צרת בתו

בתו של רבן גמליאל היתה נשואה היא ואשה אחת לאחיו של רבן גמליאל ששמו אבא, ומת אבא זה בלא בנים, וייבם רבן גמליאל את צרת בתו.

והנה ודאי לא עשה זאת רבן גמליאל כדעת בית שמאי המתירים את הצרות לאחים, שהרי רבן גמליאל היה מבני בניו של הלל, וכל מעשיו של רבן גמליאל היו כדעת בית הלל.

ונחלקו חכמים בברייתא, מדוע לדעת רבן גמליאל היתה צרת הבת הזו מותרת לו, ונאמרו שלושה אופנים להעמיד את המחלוקת הזו.

א. נחלקו מתי איילונית אינה פוטרת צרתה.

לפי הביאור הראשון, הכל מודים שהסיבה שהיתה צרת הבת הזו מותרת לרבן גמליאל, כי היתה בתו איילונית. אבל נחלקו, מדוע לא פטרה הבת האיילונית את הצרה.

לדעת תנא קמא – איילונית פוטרת צרתה רק כשלא הכיר בה בעלה שהיא איילונית, שכשנודע שהיא איילונית, נתברר שהיו קידושיה מקח טעות, ואינה אשתו כלל, ולכן צרתה אינה צרת ערוה. וכן היה עם בתו של רבן גמליאל, שלא הכיר בה אחיו שהיא איילונית, ולפיכך כשנודע הדבר, נתברר שלא היתה אשתו, וצרתה מותרת לרבן גמליאל, כי אינה צרת בתו. אבל אם היה מכיר בה שהיא איילונית, ורצה בה, אשתו היא, ומאחר שהיא פטורה מהיבום, גם צרתה פטורה. [כדעת רב אסי בדף י"ב].

ולדעת אחרים – איילונית אינה פוטרת צרתה גם כשהכיר בה בעלה שהיא איילונית, כי האיילונית אינה בכלל מצוות יבום, ואין הערוה פוטרת צרתה אלא כשהיא בכלל מצוות יבום ונדחת מחמת היותה ערוה. [כדעת רבא בדף י"ג]. ואם כן אפילו הכיר בה בעלה שהיא איילונית, ונתרצה בה, צרתה אינה נחשבת צרת ערוה, ומותרת לייבום.

ב. נחלקו באיזו עשה הצרה נקבעת לאיסור ייבום.

לדעת תנא קמא – השעה הקובעת את הצרה להיחשב כצרת ערוה, להיות פטורה מהיבום, היא שעת מיתת הבעל [=מיתה מפלת]. ואם קודם לכן כבר גירש את הערוה, אף על פי שהיה זמן שהיו צרות זו לזו, אין זו צרת ערוה ומתייבמת. וכך היה עם הבת הזו, שקודם שמת אבא אחיו של רבן גמליאל, כבר גירש את בתו של רבן גמליאל, ונמצא שבשעת מותו רק הצרה נפלה לייבום, ואינה צרת ערוה, ומותרת לייבום.

ולדעת אחרים – השעה הקובעת את הצרה להיחשב כצרת ערוה, להיות

פטורה מהיבום, היא שעת הנישואין [=נישואין מפלת]. וכל שהיו הערוה והצרה צרות זו לזו שעה אחת, אף על פי שקודם המיתה כבר נתגרשה הערוה, צרתה נחשבת צרת ערוה, ופטורה מהיבום. ואם כן, אף על פי שנתגרשה בתו של רבן גמליאל, בכך לא נפטרה צרתה, והסיבה שהיתה הצרה פטורה, כי בתו של רבן גמליאל היתה איילונית.

ג. נחלקו אם יש תנאי בביאה.

לדעת תנא קמא – יש תנאי בביאה, כלומר, הכונס אשה על תנאי שאין עליה מומים או נדרים, ונמצא שיש עליה, אף על פי שבעל מועיל התנאי, ובטלו הנישואין. וכך היה עם בתו של רבן גמליאל, שכנסה אחיו על תנאי, ולא נתקיים התנאי, ונמצא שבטלו נישואיה, ולא היתה צרתה צרת ערוה.

ולדעת אחרים – אין תנאי בביאה, כלומר מאחר שבעל, ודאי מחל על תנאו, שלא תהא בעילתו בעילת זנות, ואם כן, אף אם היה תנאי בנישואי בתו של רבן גמליאל, ולא נתקיים התנאי, לא בטלו הנישואין. והסיבה שהיתה הצרה פטורה, כי בתו של רבן גמליאל היתה איילונית.

רבי עקיבא ליקט אתרוג ונהג בו שני עישורים

בכל שש השנים שבין שמיטה לשמיטה מפריש אדם מתבואתו שני מעשרות, מעשר ראשון ללוי, ומעשר נוסף. בשנה ראשונה שניה רביעית וחמישית המעשר הנוסף הוא מעשר שני, שמעלה לירושלים אותו או את פדיונו, ואוכלו שם. ובשנה שלישית וששית המעשר הנוסף הוא מעשר עני, הניתן לעניים.

ולעניין אילנות נחלקו בית שמאי ובית הלל מתי הוא ראש השנה שלהם למעשרות, בית שמאי אומרים באחד בשבט, ובית הלל אומרים בחמישה עשר בשבט.

ומבואר בברייתא, שפעם אחת ליקט רבי עקיבא פירות של אילן אתרוג באחד בשבט, כשהיתה שנה שעברה שנה שניה למעשרות, ושנה הבאה שנה שלישית למעשרות, ומאחר שלא ידע אם אחד בשבט הוא ראש השנה, וכבר נכנסה שנה שלישית, או חמישה עשר בשבט ראש השנה, ועדיין שנה שניה, הפריש מהפירות גם מעשר שני וגם מעשר עני^א.

ומתחילה היה נראה, שרבי עקיבא היה יודע מה דעת בית שמאי ומה דעת בית הלל, אבל נסתפק כמי ההלכה, ולכן החמיר לעשות כדעת שניהם.

ולפי זה יש ללמוד מכאן, שעשו בית שמאי כדבריהם, שאם לא כן, לא היה עושה אלא כבית הלל.

ודחו זאת ואמרו, שאפשר שלעולם לא עשו בית שמאי כדבריהם, ורצונו היה לעשות רק כדעת בית הלל, אבל בדבר זה נסתפק, שלא זכר מה דעת בית הלל, האם אחד בשבט הוא ראש השנה, או חמישה עשר בו.

חיוב קטן בסוכה

מדין תורה, קטן פטור מכל המצוות, אבל משהגיע לגיל חינוך [בכל מצווה כפי הראוי לה], חייבוהו חכמים לחנכו במצוות.

ולענין מצוות סוכה דעת חכמים במסכת סוכה, שהקטן שיש לחנכו במצוות

^א בירושלמי מפרש דהפריש מעשר שני ופדאו וחלק המעשר לעניים והמעות אכל בירושלים. [תוס'].

סוכה, הוא קטן שאינו צריך לאמו.

ושמאי הזקן חולק על כך, ואומר, שגם קטן מאוד שצריך לאמו, חייב בסוכה. ואמרו, מעשה וילדה כלתו של שמאי הזקן, ופיחת את המעזיבה, [כלומר פתח את הגג של החדר שבו היה הקטן], וסיכך על גבי המטה, בשביל הקטן.

אמנם אין ללמוד ממעשה זה, שבכל דבר שנחלקו עם בית הלל, עשו בית שמאי כדבריהם, כי אפשר שרק במקום שאין היכר לכך שעושים כדבריהם, עשו, כגון בזה, שהרואה יכול לומר, שפיחת שמאי את המעזיבה להרבות אויר בבית, ולא משום מצוות סוכה^א, אבל במקום שניכר שהמעשה הוא משום דעת בית שמאי, לא היו עושים^ב.

עירוב מקוואות

מקווה חסר בצד מקווה שלם, אם יש ביניהם חיבור, הרי הם נחשבים מקווה אחד, וטובלים [כלים] גם במקווה החסר. ונחלקו חכמים איזה פתח נחשב חיבור בין המקוואות.

לדעת בית הלל – כדי שיחשבו שני המקוואות מחוברים, צריך שיהיה ביניהם פתח, שהוא לכל הפחות כעובי וחלל שפופרת הנוז^א [=כקנה שנותנים בפי הנוז של של עור], שהוא, שיעור שיוכל אדם לגלגל בתוך החלל שתי אצבעות לכל צד [=שתי אצבעות חוזרות למקומן].

ולדעת בית שמאי – כדי שיחשבו שני המקוואות מחוברים, צריך שיהיה ביניהם פתח שהוא רוב המחיצה, כלומר אין המקוואות נחשבים כאחד, עד שיהיה הפתח שביניהם גדול מהמחיצה שביניהם.

ומעשה בשוקת יהוא שהיתה בירושלים, היא אבן שנחקק בה בית קיבול שהיתה בירושלים, שהיו המים באים מההר בצניור, ומקלחים לתוכה, וכל טהרות שהיו בירושלים היו נעשים על גבה, כלומר היו מטבילים בה את הכלים לטהרם, ועל ידי זה היו עושים טהרות בכלים.

ואף שלא היה באותה אבן שיעור מקווה ארבעים סאה, היתה מקווה כשרה, כי היה בצדה מקווה שלם, שהיה מחובר לה.

ומבואר, ששלחו בית שמאי, והרחיבו את הפתח שבין האבן למקווה שבצדה, עד רוב המחיצה, כדי שיהיה חיבור גם לפי דעתם.

ומכל מקום גם ממעשה זה אין ללמוד, שבכל דבר שנחלקו עם בית הלל, עשו בית שמאי כדבריהם, כי אפשר שרק במקום שאין היכר לכך שעושים כדבריהם, עשו, כגון בזה, שהרואה יכול לומר, סיבת ההרחבה היא להרבות מים ולא להכשיר את המקווה, אבל במקום שניכר שהמעשה הוא משום דעת בית שמאי, לא היו עושים.

מוהל היוצא מהזיתים

כלל בידינו, שאין האוכל מוכשר לקבל טומאה מדבר המטמא, אלא אם כן נגעו

^א ולא דמי לשתי תורות, אבל היכא דדמי לאגודות אגודות, לא עשו בית שמאי כדבריהם. [רש"י].

^ב מכאן משמע, דמאן דאמר לא עשו, אפילו היכא דבית שמאי לחומרא, היו עושים כבית הלל לקולא. [תוס'].

^ג ואם תאמר והא תנן ... הנצוק והקטפרט ומשקה טופח אינן חיבור לא לטומאה ולא לטהרה, אבל טופח להטפח חיבור. (א) ואמר רבינו תם, דנקב בעינן כשפופרת הנוז, אבל במים הבאים תוך הנקב סגי בטופח להטפח. (ב) ואין נראה לר"י ... אלא ... נקב מלא בעינן, וכשצפין למעלה סגי בקליפת השום כרוחב שפופרת ... [תוס'].

בו תחילה אחד מהמשקים המכשירים אוכל לקבל טומאה, וזאת כשנגעו בו המשקים לרצון הבעלים. והשמן היוצא מהזיתים הוא אחד מהמשקים המכשירים.

וכשכנס זיתים, ודחקם בחבית, ויצא מהם מוהל, ונגע בהם, נחלקו חכמים אם הוכשרו בכך לקבל טומאה, כזיתים שנגע בהם שמן, או לא הוכשרו בכך.

בית שמאי אומרים, מוהל היוצא מהזיתים אינו נחשב שמן, אלא מי פירות, ואינו מכשיר את הזיתים לקבל טומאה.

ובית הלל אומרים, מוהל היוצא מהזיתים נחשב שמן^א, וראוי להכשיר את הזיתים לקבל טומאה, אמנם אם נקב את החבית, וגילה דעתו שאינו חפץ באותו מוהל, ורוצה שיצא לחוץ, מעתה אינו מכשיר, שאין המשקה מכשיר את האוכל לקבל טומאה, אלא כשהיה על האוכל לרצון הבעלים, ומאחר שנקב את החבית וגילה דעתו שאינו חפץ במוהל, אפילו נסתם הנקב על ידי השמרים, ונאסף בחבית, אינו מכשיר את הזיתים, כי אינו לרצון הבעלים.

רבי צדוק תלמיד שמאי וכל מעשיו כבית הלל

אמר רבי אלעזר בר צדוק, כשהייתי לומד תורה אצל רבי יוחנן החורני, ראיתי שהיה אוכל פת חריבה במלח בשני בצורת. באתי והודעתי את אבא. אמר לי, הולך לו זיתים. והולכתי לו.

ראה אותם שהם לחים, והיה סבור הוכשרו לקבל טומאה, ושמא נטמאו אחר כך^ב, ולפיכך אמר, אין אני אוכל זיתים.

באתי והודעתי את אבא. אמר לי, לך ואמור לו, חבית נקובה היתה, אלא שסתמוה שמרים, ועל ידי זה נתאסף בה המוהל, ולכן הזיתים לחים, אבל לא הוכשרו, כי לא לרצון בעלים היה הדבר, שהרי נקבו את החבית.

וסיימו על כך בברייתא שבחו של רבי צדוק, שאף על פי שתלמיד שמאי היה, כל מעשיו לא עשה אלא כדברי בית הלל, ולכן, אם לא שהיתה החבית נקובה, היה אומר שהוכשרו הזיתים, כדעת בית הלל.

ומדברים אלו למדנו, שעשו בית שמאי כדבריהם, שאם לא כן, מה גדולתו של רבי צדוק, שעשה כבית הלל, הלא הכל עשו כמותם. אלא על כרחך גדולתו היתה, שאף שכל תלמידי שמאי עשו כדברי בית שמאי, הוא לא עשה כחבריו, אלא כדברי בית הלל.

^א כן פירש רש"י. וקשה דבסוף פרק קמא דשבת פירש הרב ר' יוסף, דלכך לא גזרו על המסיקה, משום דלא שייכא טעמא דבצירה גבי מסיקה, דטעמא שמא יבצרו בקופות מוופפות לא שייך במסיקה, דמוהל אין מכשיר. ויש לומר דיש שלושה עניני מוהל. (א) דמוהל היוצא על ידי המסיקה, לכולי עלמא אינו מכשיר. (ב) והיוצא על ידי איצצא, פירוש על ידי שמתחממים בכומר, ויוצא מהם מוהל פליגי בה רבי יעקב ורבי שמעון דרבי דחשיב כההיא דנפיק על ידי עיקול בית הבד, דמודה בה רבי שמעון, כי היכי דלא תיקשי מבית הלל לרבי שמעון. [תוס'].

^ב מתוך פירוש הקונטרס משמע, שהיה רבי יוחנן חושש שלא היה מקפיד רבי צדוק על מגע עם הארץ. ואף על גב דרבי צדוק כהן הוה, ובגדי פרושים מדרס לאוכלי תרומה, מכל מקום היה חושש, לפי שרבי צדוק מתלמידי בית שמאי הוה, ולכן היה חושש רבי יוחנן, שמא לא הקפיד רבי צדוק לשומרה בטהרה, משום דבית שמאי אומרים אין צריך לנקוב. ולר"י נראה, דודאי ידע ביה רבי יוחנן שרבי צדוק קנה חבית מעם הארץ. [תוס'].

שתי שאלות שאלו את רבי יהושע בענין צרת ערווה

א. שאלה ראשונה – מה דין צרת ערווה.

מתחילה שאלו את רבי יהושע, צרת הבת שנפלה לייבום מה דינה, האם מאחר שהיא עצמה אינה ערווה ליבם, היא זקוקה ליבום או חליצה, או מאחר שהיא צרת ערווה, היא פטורה ומותרת לאחרים. והשיב להם רבי יהושע דבר זה מחלוקת בית שמאי ובית הלל.

חזרו ושאלו אותו כמי ההלכה. והשיב להם, מפני מה אתם מכניסין ראשי בין שני הרים גדולים, בין שתי מחלוקות גדולות, בין בית שמאי ובין בית הלל, מתיירא אני שמא ירוצצו את גלגלתי.

ומדבריו אלו למדנו, שעשו בית שמאי כדבריהם, שאם הכל היו עושים כדברי בית הלל, לא היה רבי יהושע נמנע מלהורות לעשות כדברי בית הלל.

ב. שאלה שניה – מה דין בני חייבי לאוין לכהונה.

שאלה נוספת ששאלו אותו, לדעת בית שמאי, שאומרים שהצרות אסורות להינשא לאחרים בלא חליצה, והם בכלל איסור "לא תהיה אִשָּׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר", מה הדין אם עברה על כך הצרה ונישאת לאחר, האם הוולד פגום לכהונה או לא. וספק זה יש לבררו גם לדעת בית הלל, בשאר אופנים שיש וולד מאיסור לא תעשה גרידא, כגון שגירש אשה ונישאה לאחר והחזירה, שהיא אסורה לו מהכתוב, "לא יוכל בעלה הראשון אִשָּׁר שֶׁלָּחָה לְשׁוּב לְקַחְתָּהּ לְהִיטִי לֹא לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אִשָּׁר הִסְמַעְתָּהּ", האם הוולד פגום לכהונה או לא^א. ואלו הם צדדי הספק.

מצד אחד יש ללמוד בקל וחומר שהוולד פגום לכהונה, שהרי אלמנה אסורה לכהן גדול באיסור לא תעשה גרידה, ואיסור זה אינו חמור, שאינו נוהג בכל, ואף על פי כן הוולד חלל ופגום לכהונה, שנאמר, "אֲלֶמְנָה וְגֵרֹשָׁה וְחֵלְלָה זִנְיָתָ אֶלֶּה לֹא יִקָּח כִּי אִם בְּתוּלָה מִפְעוּמֵי יִקָּח אִשָּׁה. וְלֹא יִחַלְלֵן זָרְעוֹ בְּעַמּוּי כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשׁוֹ" (ויקרא כ"א י"ד–ט"ו). ואם כן קל וחומר לאיסור לא תעשה השווים בכל כגון יבמה הנישאת לאחרים ומחזיר גרושתו משנישאת שיהא הוולד חלל ופגום לכהונה.

אמנם יש לדחות קל וחומר זה, שכן מצד שני איסור אלמנה לכהן גדול חמור יותר, שהאלמנה עצמה גם כן מתחללת^ב, ולכן גם הוולד יתחלל, מה שאין כן שאר איסורי לא תעשה, שאין האשה מתחללת^ג, ואפשר שגם הוולד לא יתחלל.

ועל השאלה הזו השיב רבי יהושע, אני מעיד לכם על שתי משפחות גדולות שהיו בירושלים, משפחת בית צבועים מבן עכמאי, ומשפחת בית קופאי מבן

^א קצת קשה, דאמאי נקט ולד מחזיר גרושתו, דהוה ליה למיפשט ולד יבמה גמורה לשוק לבית הלל דקאי בה. ויש לומר לפי שפעם אחרת שאלו עליה לרבי יהושע בסוף נדה אנשי אלכסנדריא, בת משולחת מהו לכהונה, מי אמרינן ק"ו כו'. [תוס'].

^ב שאם מת כהן גדול שנשאה, פסולה זו להדיט [אף על פי שעודה אלמנה ולא גרושה]. או אם היתה בת כהן, נפסלת מן התרומה, דשויה חללה בביתו... [רש"י].

^ג מחזיר גרושתו אינה מתחללת, דאי לינשא לכהן, כבר מיפסלה משעת גרושין, ואי בתרומה דבי נשא, לא מיפסלה... דאין נפסלת בבית חייבי לאוין אלא בזר אצלה מעיקרא, לאפוקי מחזיר גרושתו, ויבמה לשוק דלאו זר מעיקרא הוא... [רש"י]. וקשיא, דנהי דמכי תהיה לאיש זר, לא מצינו למילף אלא ההוא זר אצלה מעיקרא, מכל מקום נילף בקל וחומר שתתחלל... ונראה לפרש, דמהאי קל וחומר לא מצינו למילף שתתחלל, דאין חילול אלא מאיסורי כהונה... ואף על גב דלקמן יליף דמתחללת בביתא גר עמוני ומואבי ומצרי ואדומי כתי חלל נתין ממור, אף על גב דלא הויה איסור כהונה, התם מקרא דריש לה, אבל מקל וחומר ליכא למילף... [תוס'].

מקושש, שהם בני צרות שנישאו לשוק, ומהם כהנים גדולים ושמשו על גבי המזבח^א.

דף ט"ז

בימי רבי דוסא בן הרכינס הותרה צרת הבת

מבואר בבבלייתא שבימיו של רבי דוסא בן הרכינס הותרה צרת הבת לאחים כדעת בית שמאי, והיה הדבר על פי הוראת יונתן אחיו של רבי דוסא, שהיה מתלמידי בית שמאי, כפי שיתבאר בעזרה"י להלן, ולמדנו מכאן, שעשו בית שמאי כדבריהם.

מי התיר צרת הבת

נתבאר, שבימי רבי דוסא בן הרכינס, התירו צרת הבת לאחים. ואמרו שהיה הדבר קשה לחכמים, מפני שחכם גדול היה, וסבורים חכמים שהוא התירה. ועיניו קמו, כלומר עמדו מלראות, ולא בא לבית המדרש שיוכלו לשאול אותו, ולפיכך רצו לשלוח אליו חכמים שיודיעו אותו.

אמרו, מי ילך ויודיעו? אמר להם רבי יהושע, אני אלך. ואחריו מי? רבי אלעזר בן עזריה. ואחריו מי? רבי עקיבא.

הלכו ועמדו על פתח ביתו, נכנסה שפחתו, אמרה לו, רבי, חכמי ישראל באים אצלך. אמר לה, יכנסו. ונכנסו.

תפסו רבי דוסא לרבי יהושע, והושיבהו על מטה של זהב.

אמר לו רבי יהושע לרבי דוסא, רבי, אמור לתלמידך אחר וישב. שאל רבי דוסא, מי הוא? ענה לו רבי יהושע, רבי אלעזר בן עזריה. אמר על כך רבי דוסא, ויש לו בן לעזריה חברנו, קרא עליו המקרא הזה, "יַעַר הַיִּיטִי גַם זְקַנְתִּי וְלֹא יָאִיטִי צְדִיק יִנְעֹב וְזָרְעוֹ מִבְּקֶשׁ לֶחֶם" (תהלים ל"ז כ"ה), תפסו, והושיבו על מטה של זהב.

חזר ואמר לו רבי יהושע לרבי דוסא, רבי, אמור לתלמידך אחר וישב. שאל רבי דוסא, ומי הוא? ענה לו רבי יהושע, עקיבא בן יוסף. אמר לו רבי דוסא לרבי עקיבא, אתה הוא עקיבא בן יוסף, ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו, שב בני שב, כמותך ירבו בישראל.

התחילו מסבבים אותו בהלכות, עד שהגיעו לצרת הבת.

אמרו לו, צרת הבת מה דינה? והשיב, מחלוקת בית שמאי ובית הלל. חזרו ושאלו, הלכה כדברי מי? והשיב הלכה כבית הלל.

אמרו לו, והלא משמך אמרו הלכה כבית שמאי. אמר להם, בשם מי שמעתם שמועה זו, בשם דוסא, או בשם בן הרכינס? והשיבו לו, חיי רבי, סתם שמענו, כלומר בן הרכינס סתם, ושמו לא הוזכר.

אמר להם, אח קטן יש לי, בכור שטן הוא, כלומר חריף ועומד על שמועה,

^א וכשרים הם אף לבית שמאי. ואם תאמר לשמואל דמספקא ליה בהאשה רבה אי קידושין תופסין ביבמה לשוק, אם כן פשיטא דכשירה, דמיד שקדשה פקעה לה זיקה, כדאמרינן בשומרת יבם שקידש אחותה, שקידושיה מפקיעין הייבום. ויש לומר דלא דמי, דהתם אין שום תקנה לעשות שתתייבם, שאין להמית אחותה, אבל היבמה שנתקדשה לשוק אפשר לתקן על ידי גירושין, שתתייבם, הלכך לא פקע זיקה. ועוד אמר רבי יצחק, דלא תהיה אשת המת לאיש זר משמע דאפילו על ידי הויה, דהיינו קידושין, לא תהיה לאיש זר דלחכי אפקיה בלשון הויה. [תוס'].

מתבואתם תרומות ומעשרות ומתנות עניים, ובשנה שביעית יפרישו מעשר עני. והטעם לכך, **משום פרנסת עניי ארץ ישראל**, שאין להם מה לאכול בשביעית, כי בשנה זו אין בארץ ישראל שום מתנות עניים, והולכים לעמון ומואב ליטול לקט שכחה ופאה, וגם מעשר עני.

כתמים הבאים מן רקם

לדעת חכמים – כל כתמי דמים הנמצאים בבגדים הבאים מרקם **טהורים** הם, כי הדרים ברקם נוכרים הם¹, ודם נוכרית טהור מהתורה, ואף כשגזרו עליו חכמים לטמאו, לא גזרו אלא בעודו לח, אבל יבש לא, וכל שכן שלא גזרו על הכתמים.

ולדעת רבי יהודה – כתמי דמים הנמצאים בבגדים הבאים מרקם **טמאים** הם, כי הדרים שם גרים הם, ודמם מטמא כדם ישראל, ואף על פי שמתנהגים כגויים, אינו אלא מפני שטועים הם, כלומר שחזרו והמירו דתם, והרי הם כישראל מומר, וישראל מומר הוא בכלל גזרת טומאת כתמים.

עמים שמקבלים מהם גרים ועמים שאין מקבלים

יש עמים, שחששו חכמים שמעורבים בהם ישראלים ממזרים, שנולדו מבנות ישראל שבאו עליהם נוכרים, ולכן אין מקבלים מהם גרים, ויש עמים שלא חששו בהם לכך, ומקבלים מהם גרים. ובהמשך יתבאר בעזה"י דיני עמים הנזכרים בסוגייתנו.

קרדויים הבאים להתגייר

לפי עדותו של רבי דוסא בן הרכינס, אחד מהדברים שאמר חגי הנביא, **שמקבלים** גרים מן הקרדויים. ובדין זה לא נחלקו חכמים בסוגייתנו. [שכן קרדויים וקרתיים שני עמים שונים].

קרתיים הבאים להתגייר

רמי בר יחזקאל שנה ברייתא, בה מבואר, שאין **מקבלים** גרים מן הקרתיים. וגם בדין זה לא נחלקו חכמים בסוגייתנו. [שכן קרדויים וקרתיים שני עמים שונים].

תרמודיים הבאים להתגייר

לפי עדותו של רבי דוסא בן הרכינס, אחד מהדברים שאמר חגי הנביא, **שמקבלים** גרים מן התרמודים.

ויש אומרים, שכן למד רבי יוחנן ממשנה, שכן שנינו במסכת נדה, שכתמי דמים הנמצאים בבגדים הבאים מכל מקומות הנזכרים שאין ישראל דרים שם טהורים הם, ואין אנו חוששים שמא מזרע ישראל הם, והדמים טמאים ככתמי דם של ישראל, ותרמוד בכלל זה ואמר רבי יוחנן שמכאן יש ללמוד שמקבלים גרים מתרמודיים ואין לחוש שהם ממזרים מזרע ישראל.

ויש אומרים, שרבי יוחנן והזקנים חולקים על כך², ואומרים, שאין מקבלים גרים מן התרמודים, כי ממזרים הם, שנולדו מביאת עבדים או נוכרים בבנות

ועושה מעשה ואינו שב משמועתו לעשות כרבים, ויונתן שמו, והוא מתלמידי שמאי, והזהרו שלא יקפח אתכם בהלכות, לפי שיש עמו שלש מאות תשובות בצרת הבת שהיא מותרת, אבל אין הדין עמו. שכן מעיד אני עלי שמים וארץ, שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא, ואמר שלשה דברים. (א) צרת הבת אסורה. (ב) עמון ומואב מעשרים מעשר עני בשביעית. (ג) ומקבלים גרים מן הקרדויין ומן התרמודים. [שתי עדויות אחרונות יתבאר בעזה"י להלן].

כשנכנסו, נכנסו בפתח אחד, כשיצאו, יצאו בשלשה פתחים³.

פגע בו יונתן ברבי עקיבא, והקשה לו קושיותיו, והעמידו, כלומר לא היה לרבי עקיבא תשובה להשיבו. אמר לו, אתה הוא עקיבא ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו, אשריך שזכית לשם, ועדיין לא הגעת לרועי בקר. אמר לו רבי עקיבא, ואפילו לרועי צאן⁴.

עמון ומואב בשביעית

בארץ ישראל שנתקדשה, שש שנים עבודת האדמה מותרת, ובשנה השביעית היא אסורה.

וכבר נתבאר, שבכל שש השנים שבין שמיטה לשמיטה מפריש אדם מתבואתו שני מעשרות. מעשר ראשון ללוי, ומעשר נוסף. בשנה ראשונה שנה רביעית וחמישית המעשר הנוסף הוא מעשר שני, שמעלה לירושלים אותו או את פדיונו, ואוכלו שם. ובשנה שלישית וששית המעשר הנוסף הוא מעשר עני, הניתן לעניים.

ומלבד מעשר עני הניתן לעני בשנה שלישית ובשנה ששית, יש מתנות עניים הניתנות לעניים בכל שש השנים, והן לקט שכחה ופאה וכן פרט ועוללות בכרם.

והנה **כשקידשו את הארץ קדושה ראשונה בימי יהושע, קידשו את כל המקומות שכבשו באותה שעה, ובכלל זה כל ארץ ישראל שכבשו מעמי כנען, וכן ארץ עמון ומואב שכבשו מסיחון ומעוג.**

אכן קדושה ראשונה לא קדשה אלא לשעתה, עד שגלו בחורבן ראשון, **אבל כשגלו, בטלה הקדושה הראשונה, ורק כשעלו שוב בימי עזרא, קדשו את הארץ פעם שניה.**

ויש הרבה כרכים שהניחו בכיבוש שני שלא לכבוש ולקדש⁵, ובכלל זה ארץ עמון ומואב⁶, ולפיכך ארץ עמון ומואב שלא נתקדשה מותר לעבוד בה את האדמה בשביעית.

ואף שלא נתקדשו ארצות אלו, תקנו חכמים שישראל שבארצות אלו יפרישו

¹ שלא ימצאם כולם יחד, ויקפחם בהלכות, ויצטרכו לקבוע הלכה כמותו. אי"נ יצאו בשלושה פתחים, כדי שימצאו, וישמעו תשובתו. [תוס'].

² ע"י בחידושי אגדות מהרש"א ביאור ענין רועי בקר ורועי צאן.

³ שיסמכו עליהם עניים להשכיר עצמם לחרוש ולקצור וליטול לקט שכחה ופאה. [רש"י].

⁴ פירש בקונטרס, ארץ עמון ומואב שכיבש משה מסיחון, ונתקדשו בקדושת הארץ, ועכשיו בבית שני בטלה קדושתה. וקשה לרבינו תם דאמר בפרק מקום שנהגו, שלוש ארצות לביעור, יהודה ועבר הירדן וגליל, ועבר הירדן היא ארץ סיחון ועוג, אלמא שקדושה עולי בבל. (א) ואומר רבינו תם, דהתם בארץ סיחון ועוג שלא היתה של עמון ומואב, אבל ארץ סיחון שכיבש מעמון ומואב, לא קדשו עולי בבל, כדמשמע הכא. (ב) ועוד אמר רבינו תם, דמצינו למימר דהכא בארץ עמון ומואב שלא כיבש סיחון מעולם, שלא קדשוהו אפילו עולי מצרים ... [תוס'].

⁵ אף על גב דברקם נמי הוו ישראל, כדתנן בריש גיטין ... מכל מקום כתמים הבאים מרקם טהורים, דלאו דישראלים נינהו, דישראל מצניעים כתמיהם, ועובדי כוכבים הדרים שם עובדי כוכבים גמורים, ולא ישראל מומרים. [תוס'].

⁶ תימה היכי פליג רבי יוחנן אחגי הנביא, ושמא סבר רבי יוחנן, שלא אמרה חגי מעולם. [תוס'].

גם דור עשירי לא יבא לקם בקהלה עד עולם" (דברים כ"ג ד') **ישרף באש.**

"צנה ה' ליעקב סביביו צריו"

נאמר, "פרשה ציון בדיקה אין מנחם לה צנה ה' ליעקב סביביו צריו היתה ירושלים לגדה
בנייה" (איכה א' י"ז), כלומר **כל מקום שגלו ישראל יהיו צריהם טובים אותם.**
ואמר רב, **כגון הומניא לפום נהרא**, שבמקום הנקרא פום נהרא היו ישראל,
וסמוך לו, במקום הנקרא הומניא, היו יונים¹, והם מצירים לישראל.

זרע עשרת השבטים

א. דעת רב אסי.

**לדעת רב אסי, ישראל שבא על הנוכרית, הוולד ישראל ממזר², ואם הלך
הוולד הזה וקידש ישראלית, קידושו קידושין.**

**ועשרת השבטים שגלו, נשאו נוכריות, ונמצא שילדו הנוכריות הללו ממזרים,
ונתערבו הממזרים הללו בנוכרים, ולפיכך, כל מקום שיש לחוש שהנוכרים
שבו הם מזרע עשרת השבטים, אם קידש נוכרי שזכה בת ישראל, יש לחוש
שהוא ממזר מזרע עשרת השבטים, וקידושו קידושין.**

ואמנם ברוב המקומות אין לחוש לכך, שכן כלל בידנו כל דפריש מרובא פריש,
כלומר כל שאינו במקומו, נידון כמי שבא מהרוב, ורוב העולם אינם מזרע
עשרת השבטים, ומאחר שרוב המקומות אינן מקום עשרת השבטים אין לנו
לחוש שבאו לשם מעשרת השבטים כי אדרבה באו לשם מרוב העולם שאינם
מעשרת השבטים.

אבל באותם מקומות שגלו עשרת השבטים לשם, יש לחוש לכל הנוכרים
הנמצאים שם, שמא הם ממזרים מזרע עשרת השבטים, כי כלל בידנו, כל
קבוע כמחצה, כלומר כל ספק במקומו, הרי הוא ספק שקול³, ואם כן, **כל נוכרי
נוכרי שבמקום גלות עשרת השבטים, יש להסתפק בו, שמא מהם הוא, והרי
הוא ישראל ממזר, ואם קידש ישראלית, יש לחוש שתפסו הקידושין.**

והמקומות שגלו לשם עשרת השבטים מבוארים בכתוב, ו"נגל מלך אשור את ישראֵל
אשורה וינחם בְּחֶלְחֵל וּבְחֶבְרֹן נְהַר גֹּזָן וְעָרֵי מְדִי" (מלכים ב' י"ח י"א).

ואמר רבי אבא בר כהנא, חלח זה חלוון. חבור זה חדייב. נהר גוזן זו גינזק.
ועָרֵי מְדִי זו חמדן וחברותיה, וי"א זו ניהר וחברותיה, וחברותיה אלו הם כרך
מושכי חידקי ודומקיא.

דף י"ז

וכן אמר רבי יוחנן, שכל המקומות הללו, יושבים בהם ממזרים, על ידי
שנטמעו עשרת השבטים בנוכריות, ובניהן הרי הן כישראלים, ונהג בהן איסור

¹ כן פירש כאן רש"י. וי"ג גוים. וי"ג עמונים.

² כן פירש רש"י. ותימה דבכמה משניות מוכח, דאין מתייחס אלא אחריה ... (א) ונראה דלא קשיא
כל כך, דהנהו משניות סברי דעובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר, והוא הדין איפכא.
ורב אסי סבר כרבי עקיבא, דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין, והולד ממזר מעובד כוכבים
ועבד, והוא הדין הבא על שפחה ועובדת כוכבים. (ב) ונראה דטעמא דרב יהודה אמר רב אסי משום
בנות [כלומר שמא זה הוא מזרע בנות עשרת השבטים ונוכרי], ולית ליה בנתייה דההוא דרא
איצטרווי איצטרו ... [תוס'].
³ כן פירש רש"י. ותוס' פירשו דבדוכתייהו הו רובא מעשרת שבטים, ולא כמו שפירש בקונטרס
משום דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, דאי אזיל איהו לגבה כל דפריש מרובא פריש. [תוס'].

**ישראל, ודעתם, שעבד או נוכרי הבא על בת ישראל הוולד ממזר¹, ואם כן אי
אפשר לגיירם להתירם בקהל.**

**אחד מהם אומר, משום עבדי שלמה, כלומר ממזרים אלו היו מביאת עבדי
שלמה בבנות ישראל², שעבדי שלמה על ידי שהיו עשירים, נשאו בנות ישראל,
והלכו ודרו שם, והם תרמודים.**

**ואחד מהם אומר, משום בנות ירושלים, כלומר ממזרים אלו היו מביאת
נוכרים בבנות ירושלים כשחרבה, שבשעה שנכנסו נוכרים להיכל, הכל פנו על
כסף וזהב, והיו מהם שפנו על בנות ירושלים, שנאמר "נָשִׁים בְּצִיּוֹן עָנּוּ בְּתֻלַת
בְּעָרֵי יְהוּדָה" (איכה ה' י"א), [ונחלקו רב יוסף וחכמים כמה היו. י"א שנים עשר אלף,
ועוד ששת אלפים קשתים. וי"א שנים עשר אלף, שמתוכם ששת אלפים קשתים],
ומהם היו תרמודים.**

"נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב"

נאמר, "נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם" (תהלים
ל"ז כ"ה). ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, **פסוק זה, שר [מלאך]
העולם אמרו.**

שכן לא יתכן שאמרו הקב"ה, שאין זקנה לפניו. וכמו כן לא יתכן שאמרו דוד,
שהרי לא זקן כל כך, שתהא ראייה ממה שלא ראה עד זקנתו צדיק נעזב, שלא
יהיה הדבר.

ועל כרחך, שר העולם אמרו, והוא הזקין הרבה כימי העולם³.

"ידו פרש צר על כל מחמדקה"

נאמר במגילת איכה, "ידו פרש צר על כל מחמדקה כי ראתה גוים באו מקדשה אֶשֶׁר
צִיָּתָהּ לֹא יָבֹאוּ בְּקֶהֱלָךְ" (איכה א' י'), ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, **זה
עמון ומואב, שבשעה שנכנסו עובדי כוכבים להיכל, הכל נפנו על כסף וזהב,
והם נפנו על ספר תורה, אמרו, זה שכתוב בו "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'**

¹ וכן בפרק החולץ סוגיא דהש"ס אזלא דרבי יוחנן אית ליה עובד כוכבים ועבד הבא על בת
ישראל הולד ממזר. מכל מקום נראה אמת דרבי יוחנן הולד כשר, דבכל דוכתי קיימא לן דרבי
יוחנן אית ליה כסתם משנה, וסתם משנה דהאומר סברה דהולד כשר. אף על גב דמתניתין דפרק
אלמנה סברה דהולד ממזר מעובד כוכבים ועבד, מכל מקום נראה לסמוך טפי אסתמא דמתניתין
דהאומר, [משום דמיתניא גבי הילכתא פסיקתא דקדושין], וכיוצא בה קרי הלכתא פסיקתא
בהגוזל קמא. וכל הנהו דסברי הולד ממזר, אתו כרבי עקיבא ... ואם תאמר בשלמא מעבד היו
ממזר, דבעבד איכא לאו, אלא מעובד כוכבים אמאי היו ממזר, בי"ד של שם גזרו, ומדאורייתא
ביאת היתר היא. (א) ויש לומר אף על גב דביאת היתר היא מדאורייתא בצנא, מכל מקום כיון
דלא תפסי בה קידושין, היו ממזר כמו בעבד ... (ב) א"נ מעובד כוכבים לא היו ממזר אלא מדרבנן,
ובכל מקום מזכיר עובד כוכבים אגב עבד, כמו שמזכיר חלוצה אגב גרושה בכל דוכתי, ובאלו הן
הלוקין. והראשון עיקר. [תוס'].

² ואם תאמר למה לי למיתלי טעמא משום ממזרות, הוה ליה למימר משום עבדי שלמה, דעבדים
אסורין בישראלית. ויש לומר דמסתמא נתייאשו הבעלים מהם, ואיכא למאן דאמר, נתיאשתי
מפלוגי עבדי, אינו צריך גט שחרור. [תוס'].

³ קשיא לרבינו תם, דעשה הפייט "השר המשרת נער נקרא הוא מטטרון הנכבד והנורא", אלמא
מטטרון הוא שר העולם שנקרא נער, ובפיוט אחר יסד, "תוקף מטטרון שר הנהפך לאש מבשר"
(בברכת יוצר לשמחת תורה), משמע דחנן הוא מטטרון, ואי אפשר שיהיה חנן שר העולם דברק
אלו טרפות אמר, דבששת ימי בראשית פתח שר העולם ואמר "ישמח ה' במעשיו" וחנן לא היה
במעשה בראשית. ויש לומר דמטטרון אין זה שר העולם, והוא דנקרא נער, לא משום דכתיב "נער
הייתי גם זקנתי", אלא שכן היה שמו. ובפסיקתא בשמונה שמות של מטטרון מונה נמי נער. ועוד
דאגדות חולקות זו על זו, דבראשית רבה י"א דחנן מת, כדמתרגמינן "כי לקח אותו" "המית
תיח", ובריש מסכת דרך ארץ משמע דכנס לגן עדן בחייו. [תוס'].

ממזרות^א.

כל הדברים הללו למד רב יהודה רב אסי. וכשהגיע רב יהודה ללמוד לפני שמואל, ואמר לו את דברי רב אסי הללו, נחלק עליהם שמואל, ואמר, שבני כל המקומות הללו נוכרים גמורים, ואין לחוש לקידושין שלהם כלל. ושני לשונות יש, מדוע לדעת שמואל נוכרים גמורים הם.

ב. דעת שמואל ללשון ראשון.

ללשון ראשון, הסיבה לכך שנחלק שמואל על רב אסי, ואמר, שאין לחוש כלל לזרע עשרת השבטים שהם ממזרים ישראלים, כי לדעתו, ישראל שבא על הנוכרית וילדה וולד, הוולד נוכרי גמור [כפי שיתבאר בעז"ה"י בהמשך], ולא ישראל ממזר, ואם כן כל וולדות שילדו נוכריות מבני עשרת השבטים נוכרים גמורים הם.

ואין לחוש לזרע בנות עשרת השבטים, שבא עליהן נוכרי, שהוולד ישראל כשר [כפי שיתבאר בעז"ה"י בהמשך]. כי קבלה בידינו, שבנות עשרת השבטים נבקע רחמן מלקלוט זרע, ונעשו עקרות [=איצטרווי אצטרו], ואם כן לא היה להן זרע כלל.

ג. דעת שמואל ללשון שני.

ללשון שני, הסיבה לכך שנחלק שמואל על רב אסי, ואמר, שאין לחוש כלל לזרע עשרת השבטים שהם ממזרים ישראלים, כי לדעתו, עשרת השבטים יצאו מכלל ישראל ונחשבו כנוכרים גמורים, שנאמר, "בה' בָּגְדוּ כִּי בָּנִים זָרִים יִלְדוּ עִתָּהּ יִאֲכַלְם חֹדֶשׁ אֶת חֲלָקֵיהֶם" (הושע ה' ז').

[דברים ז' ג'–ד'] ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבָּנְךָ. כי יסיר את בָּנְךָ מאַחֲרֵי וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְתָרָה אִף ה' בָּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מֵהָר.

וולד נוכרית וישראל וולד ישראלית ונוכרי

נתבאר, שלפי לשון ראשון של שמואל, כשישראל בא על הנוכרית הוולד נוכרי, וכשנוכרי בא על בת ישראל הוולד ישראל, כלומר לעולם הוולד כמו האם.

ומבואר שדינים אלו למדים מהכתוב "בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבָּנְךָ. כי יסיר את בָּנְךָ מאַחֲרֵי", אבל נחלקו המפרשים כיצד למדו זאת.

א. פירוש רש"י – מתוך כך שלא נאמר בפסוק השני "כי יסיר" בלשון נקיבה, אלא "כי יסיר" בלשון זכר, משמע שהדברים הללו הולכים על תחילת הפסוק הראשון, "בתך לא תתן לבנו", וכך משמעות הכתוב "בתך לא תתן לבנו ... כי יסיר [בנו] את בָּנְךָ [הנולד לבתך] מאַחֲרֵי", כלומר, כשאתה נותן את בתך הישראלית לבנו הנוכרי, בנו הנוכרי מסיר את בנך [=הבן הנולד לבתך] מאחרי ה' ויראתו, ומתוך כך שחשש הכתוב שישור בן בתך מאחרי ה', משמע שכן בתך ישראל הוא כמו אמו, ואין לו לסור מאחרי ה'. ומתוך כך שלא אמר הכתוב גם "כי יסיר", למדנו שבאופן השני, "ובתו לא תקח לבָּנְךָ", אין לחוש להסרת הבן הנולד מאחרי ה', כי הבן הנולד מהנוכרית אינו ישראל כאמו.

ב. פירוש ראשון של רבינו תם – תחילת הפסוק השני "כי יסיר", נמשך אחר סוף הפסוק הראשון "ובתו לא תקח לבָּנְךָ", וכך משמעות הכתוב, "ובתו לא תקח לבָּנְךָ. כי יסיר [החותן] את בָּנְךָ [=הבן הנולד לבנך] מאַחֲרֵי", כלומר, כשתקח את בתו הנוכרית לבנך הישראלי, יסור הבן הנולד מהיותו ישראל, ויהיה נוכרי כאמו. ומתוך כך שרק על האופן הזה נאמר שהבן הנולד יסור מהיותו ישראל, יש ללמוד שבאופן הראשון, "בתך לא תקח לבָּנְךָ".

^א והן לא נזכרו, ונשאו זה אחותו או בתו והרי הן ממזרים. [רש"י]. ולא ידעתי למה פירש כן. והעירוני לעיני גרסת רש"י.

לא תתן לבנו", הבן הנולד אינו סר מהיותו ישראל, אלא הוא ישראל כאמו.

ג. פירוש שני של רבינו תם – תחילת הפסוק השני "כי יסיר", נמשך אחר סוף הפסוק הראשון "ובתו לא תקח לבָּנְךָ", וכך משמעות הכתוב, "ובתו לא תקח לבָּנְךָ. כי יסיר [החותן] את בָּנְךָ [=משם] מאַחֲרֵי", כלומר, כשתקח את בתו הנוכרית לבנך הישראלי, יעמוד החותן ויסיר את בנך שלך מאחרי ה' ויראתו, ומתוך כך שחשש רק על בנך ולא על בן בנך, למדנו, שכן בנך אינו ישראל. ודווקא באופן הזה נאמר המיעוט, לומר שהחשש על הבן ולא על בן הבן, אבל על האופן הראשון, החשש גם על הבת וגם על בן הבת, כי הבן הנולד מבת ישראל גם הוא ישראל כאמו.

חורבן תרמוד יום טוב לישראל

רב יוסף ורב כהנא ישבו לפני רב יהודה רבם, רב כהנא מלפנים, ורב יוסף מאחוריו, ואמר רב יהודה, עתידים ישראל לעשות יום טוב כשתחרב תרמוד, [משום שהם ממזרים ומתערבים בישראל ופוסלים אותם].

"יא שבזמנם לא חרבה תרמוד כלל, והעיר שחרבה שמה תמוד ולא תרמוד.

ורב אשי אמר שהעיר שחרבה ששמה תמוד היא תרמוד שדברו בה אלא שלא חרבה כולה, כי בכל פעם שחרבה מצד זה, נכפלה ונתיישרה מצד אחר.

בני הרפניא אינם מיוחסים

רב המנונא היה יושב לפני עולא רבו ומקשה קושיות בשמועה הנלמדת. אמר עליו עולא מה גברא ומה גברא כלומר כמה הוא גדול אם לא שהרפניא מקומו ובני הרפניא אינם מיוחסים, כלומר פסולים הם.

נתבייש רב המנונא. שאל אותו עולא, להיכן אתה משלם כסף גלגלתא? השיב רב המנונא, לפום נהרא. אמר לו עולא, אם כך מפום נהרא אתה.

ואמר רבי זירא, שהרפניא קרויה כן, מלשון נטריוקון "הר פניא", שהיא הר שכל הפסולים שאינם מוצאים אשה פונים אליו. וכן שנינו במתניתא, כל שאין מכיר משפחתו ושבתו נפנה לשם.

ואמר רבא, שלדבר זה היא רעה ועמוקה יותר משאול [=גהינם], שכן יורדי שאול יש להם תקנה, כמו שנאמר "מִיַּד שְׂאוּל אֶפְרָדִם מִמְּנוֹת אֶגְאָלִם אֲהִי דְבָרְךָ מְנוֹת אֲהִי קִטְבָּךְ שְׂאוּל נָחַם יִסְתֵּר מֵעֵינַי" (הושע י"ג ז'), ואילו לפסולם של אלו אין תקנה.

ואמרו שהסיבה לכך שבני הרפניא פסולים כי נתערבו בהם בני מישן הקרובה לה שהם פסולים. ופסולם של בני מישן משום שנתערבו בהם בני תרמוד^ב. ופסולם של בני תרמוד כי הם מזרע עבדי שלמה שנשאו בנות ישראל.

וזהו שאומרים בני האדם, איפה גדולה ואיפה קטנה שניהם מעוותים, שכל הפסולים מתגלגלים ויורדים לשאול^ג, ומשאול לתרמוד, שהשאול קל יותר כפי שנתבאר, ובני תרמוד פסלו את בני מישן, ובני מישן פסלו את בני הרפניא.

סליק פרק חמש עשרה נשים

^ב והוא דאמר בפרק שני דקדושין, עשרה קבין עזות ירדו לעולם, תשעה נטלה מישן ואחת כל העולם, פירוש, לפי שהן ממזרים. הא דלא נקט תרמוד פסולין יותר, שמא אשתרובוב למישן עד שגדלו יותר מתרמוד, ושמא בתרמוד היו רוב עובדי כוכבים, ובמישן רוב ישראל. [תוס'].

^ג שאול קורא בבל, לפי שתחילה גלו כולם לבבל, כשרים ופסולים, ומבבל הלכו כל הפסולים לתרמוד, כדאמר בעשרה יוחסין, דלא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקיה, ומונה כסדר שהלכו הפסולים מוול לזו כמו שהקב הולך ומתגלגל מכאן לכאן. [תוס'].